

Tělesný plán obratlovců

Obratlovci jsou strunatci, kteří mají...

- 1) **hlavu**, úsek těla před předním okrajem notochordu
- 2) rozšíření nervové trubice v **pětidílný mozek**
- 3) komplexní **smyslové orgány** - komorové oko, polohový a čichový org.
- 4) **složitý ústní aparát**

5) kůži s **mnohavrstevnou pokožkou** (ektoderm) a mesodermální škáru, interakcí vznik **kožních derivátů** - šupiny, peří, chlupy

6) vždy **vnitřní kostru**, chrupavka či kost

7) **lebku**, kostěný nebo chrup. kryt mozku

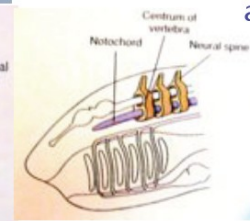
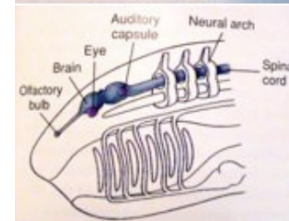
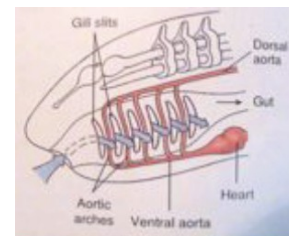
8) chrup. opora žaberních štěrbin - **žaberní oblouky**

9) **obratle**, po stranách notochordu a nervové trubice na rozhraní segmentů

10) složité **ledviny**, základní stavební jednotkou je vlásečnicový **glomerulus**

11) **uzavřenou CS**, tepny, žíly, **vícedílné srdce**, krev teče dopředu

12) krev s **hemoglobinem**, specializované krvinky

Apomorfie strukturní

- Hlava, mozek, smysly
- Kůže
- Kostra, páteř ... atd....

Kde vznikli obratlovci?

A.S. Romer - sladkovodní prostředí, synapomorfie

1) **svalnatý ocas**

2) tělní tekutiny s **nízkou koncentrací iontů** (dilutní)
snížení osmotického tlaku sladké vody

3) **glomerulární ledvina**

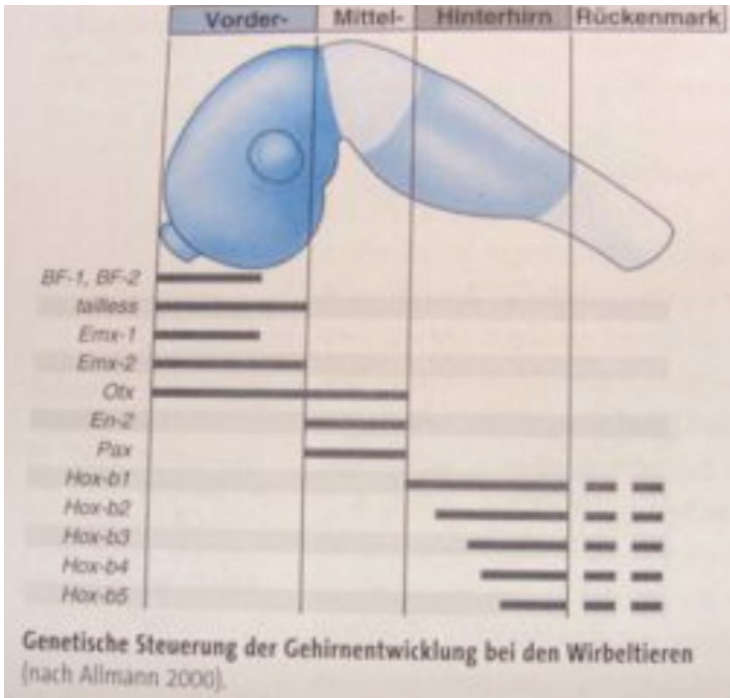
! nejvýznamnější přeměna prvního žaberního oblouku na **čelisti**

! vznik **párových končetin**

(oba znaky chybí jen u sliznatek a mihulí, 80 druhů)

- čelistnatci cca 50 000 druhů!!!

Hox geny - předozadní orientace

* signální faktory dorsoventrální polarisace neurální trubice (a CNS)

Vitální barvení embryonální míchy:

- Dorsalin
- Diferenciace motorických n.
- Shh

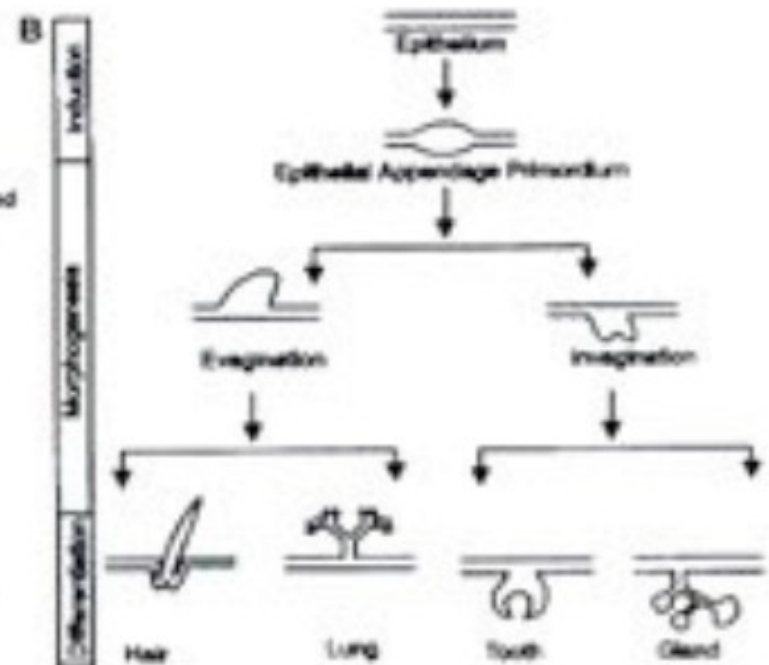
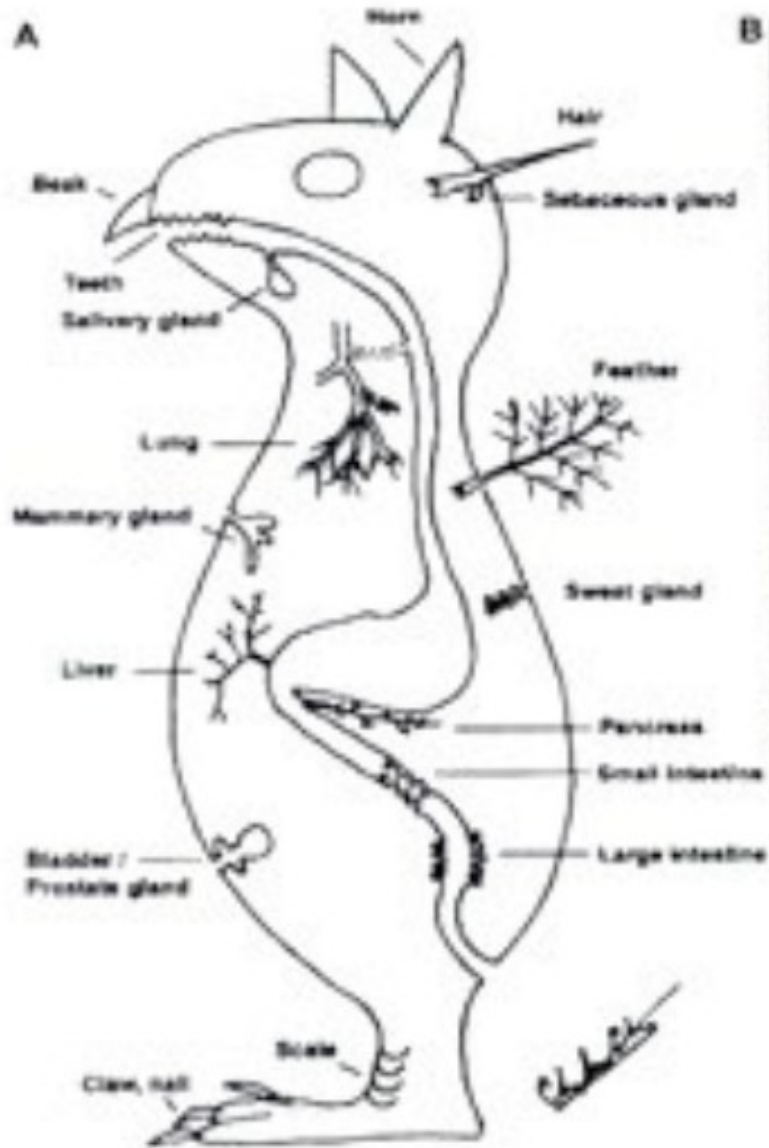
...ale i horno-dolní, dorzoventrální...

..nebo:

- * jednotlivé morfogenetické mechanismy
- a * jejich modulární struktura

!!! Časové a místní rozdíly v zapínání a vypínání jednotlivých modulů heterochronie

kontrola homeotickými geny a lokálně specifickou diferenciací mesenchymatických buněk

Ve všech případech:

týž **iniciální modul morfogenezese (evaginaci epitelu): $\uparrow 2D > \downarrow 3D$** aktivuje stejný morfogen – **Sonic hedgehog (Shh)**

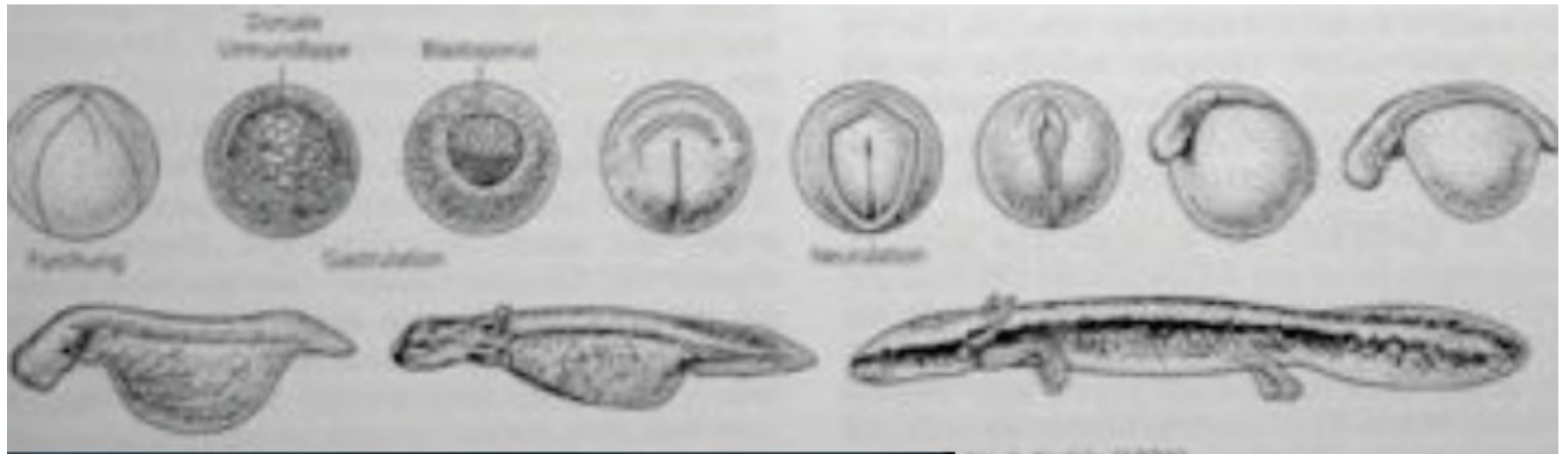
Craniata: vyšší obsah žloutku a inekvální rýhování

částečné, nestejně velké blastomery, polylecitální vajíčka

- **oligolecitální** : *isolecitální* (kopínatec, Theria - zde však jiný typ investice)
- **mesolecitální** (mihule, Paleonisciformes, Dipnoi, obojživelníci)
- **polylecitální** (sliznatky, paryby, Teleostei, plazi, ptáci, Monotremata)

Craniata: Gastrulace epibolií,

“epibolie” - asymetrický růst sousedních tkáňových systémů: základní organogenetický mechanismus (srv. např. neurulace, vznik hlavy, vznik zárodečných obalů Amniota, atd.)

..ale

Principiální
divergence
ontogenetických
mechanismů

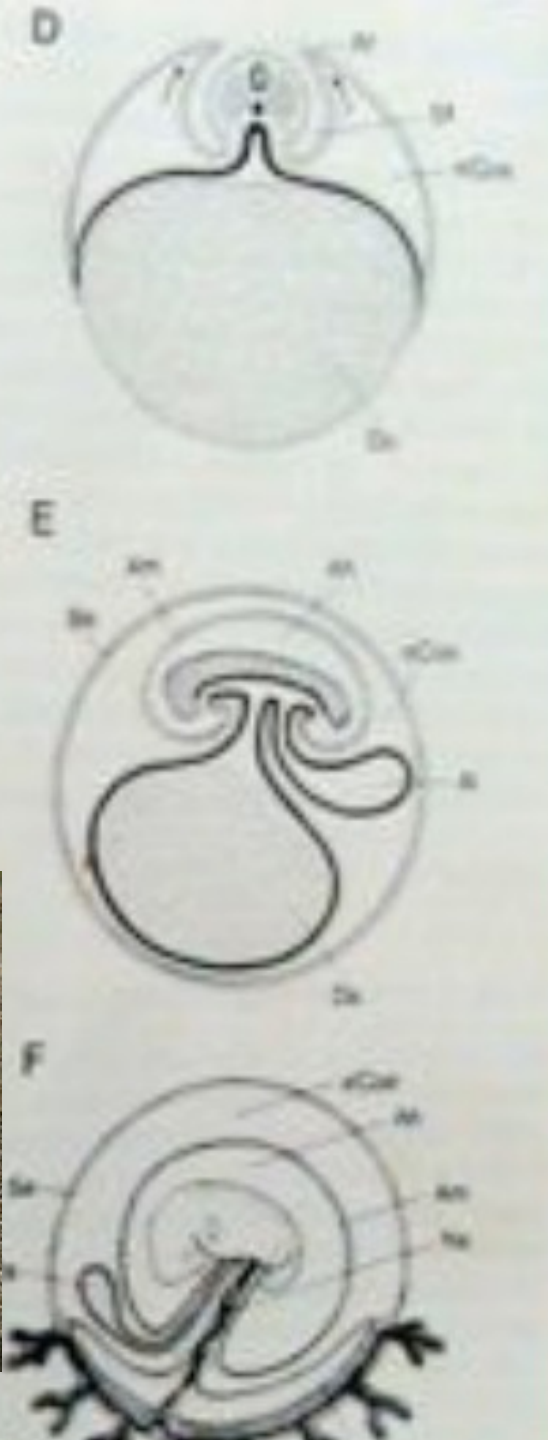
Anamnia

Amniota

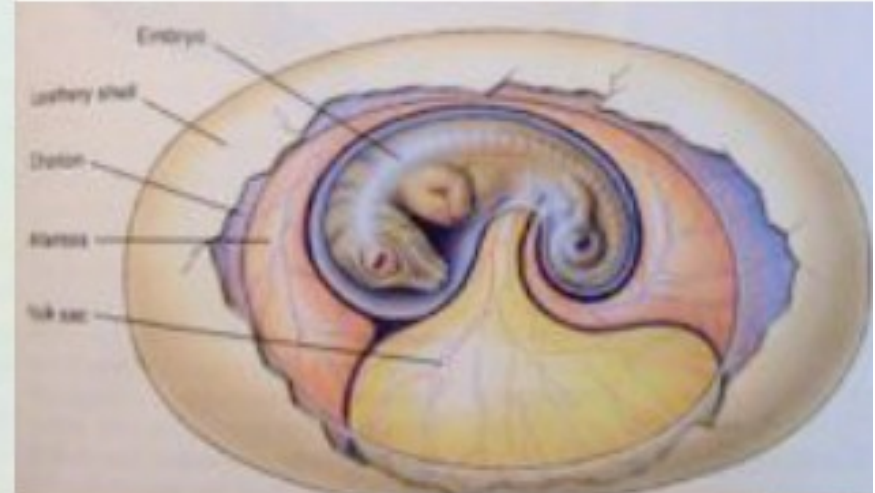
Amniota

amnion,
chorion
(serosa),
allantois

**korunová
skupina
obratlovců**
Jedná se o
tetrapody.

Extraembryonální epitely (ekto-, endoderm

původ – diferenciací zárodečných listů

ektoderm

- neuroektoblast – epidermální smyslové plakody, nervová lišta (ektomezenchym)
- **pokožka**
- **nervová trubice**
- prekuzory pojivových tkání (fibroblasty, chondroblasty, osteoblasty, odontoblasty, chromatoblasty)
- **indukce mnohovrstevného** epitelu -pokožka a deriváty; hladká svalovina cév;
- buňky nervové lišty (BNL) – 40 tkání a orgánů, mezi pokožkou a nervovou trubicí, migrace ganglia sensorických hlavových nervů, oční čočky, čichové a sluchové váčky, proudový orgán

mezoderm

- (dermatom, myotom, sklerotom, nefrotoma gonotom) škára - **rybí šupiny, svalovina**, somatický endoskelet, **močopohlavní, cévní s.**
- sensorická ganglia hlavových nervů (V, VII, IX, X),
- měkká mozková plena
- viscerální endoskelet lebky (**žaberní oblouky**), základy zubů; trabeculae cranii, přední část lebky včetně exoskeletu

entoderm

- **trávicí trubice a žlázy, žábra a plíce**
- pigmentace trupu a ocasu
- dorzální kořeny míšních nervů a jejich sensorické neurony, sympatická a parasympatická ganglia, Schwannovy buňky, endokrinní žlázy, dřeň nadledvinek

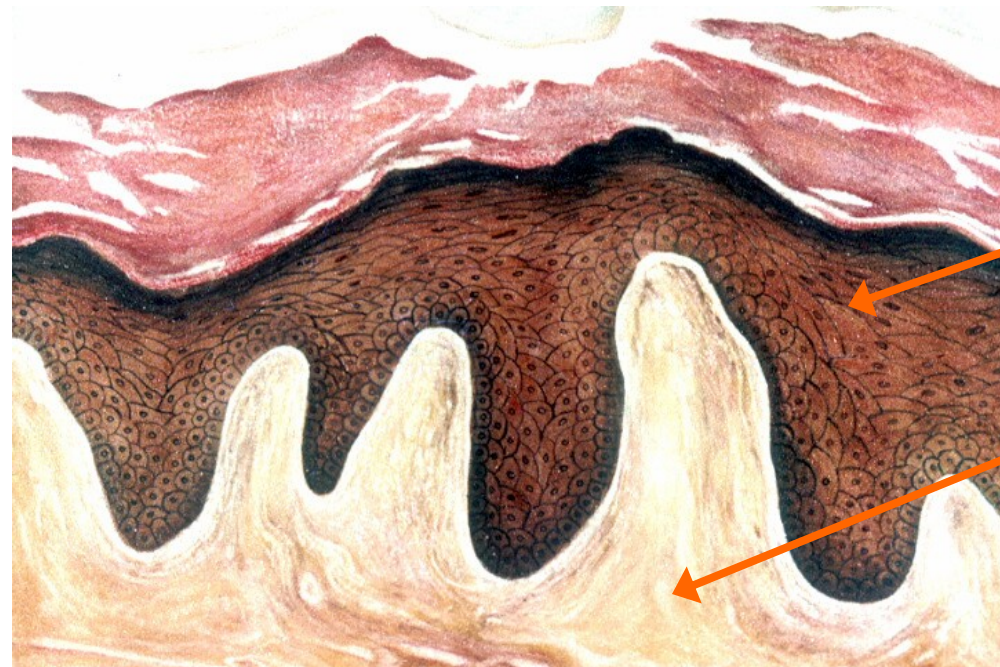
- rozdílný vývojový potenciál hlavové (mezoderm) a trupové (entoderm) nervové lišty

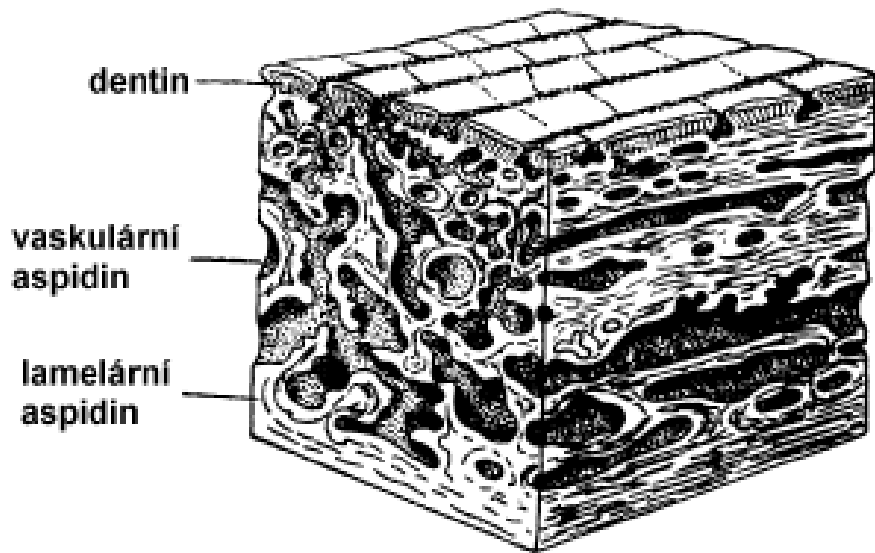
Pokryv těla (integument)

Integument: stavba

- Kůže (*Cutis*) + Podkožní vazivo (*Subcutis*)
- Kůže: *Epidermis* (vícevrstevná pokožka: ektoderm) + *Dermis*=*Corium* (škára: mesoderm)
- Epidermis: stratum germinativum + stratum corneum (keratinisace)
- !! ■ Kožní deriváty: komplexní produkty interakce ekto-, mesodermu a mesenchymu: základní morfogenetický mechanismus !

kůže {
vícevrstevná pokožka (epidermis) z ektodermu
škára (corium, dermis) z mezodermu (dermatom)

Derivátem škóry jsou endesmálně vznikající kosti. V evolučně nejpůvodnější - v podobě kompaktních hlavohrudních krunýřů - **Ostracodermi a Placodermi**. acelulární struktura (osifikace se neúčastnily kostní buňky). = **aspidin**. Více desek navzájem pohyblivých.

Oproti dermálním kostem recentních obratlovců se lišily tím, že povrch byl kryt vrstvou materiálu podobného **dentinu**, pod ním byla vrstva **vaskulárního aspidinu** (bohatě prostoupeného dutinkami, vyplněnými u živých jedinců tělní tekutinou se stejnou funkcí jako má krev vyšších obratlovců) a na bázi byla vrstva **lamelárního aspidinu** (s vrstvami uspořádanými paralelně s povrchem těla).

Primárně vodní obratlovci

„AGNATHA“:

kostěné štítky („Ostracodermi“)- druhotně nahá (mihule)

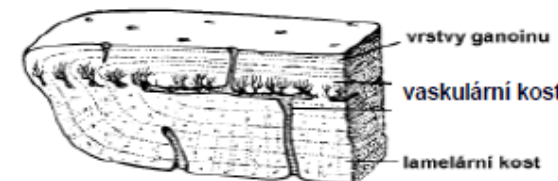
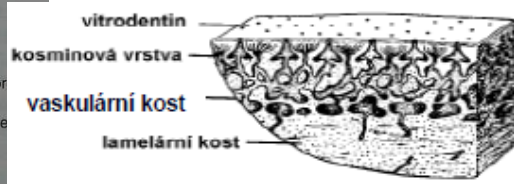
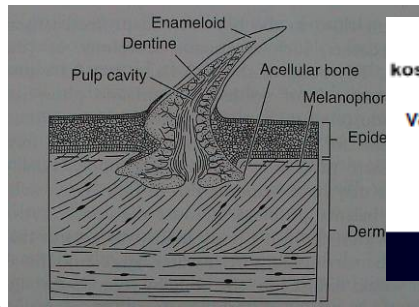
nahá

GNATHOSTOMATA:

kostěné desky (Placodermi) - kostěné šupiny

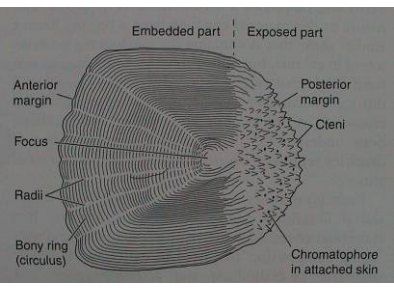
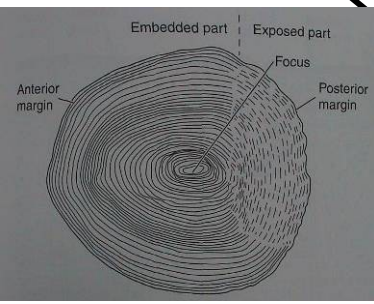
a) plakoidní (email + dentin) (Chondrichthyes) - zuby

šupiny

kosmoidní

ganoidní

b) kosmoidní lamelární kost=izopedin, **vaskulární kost**, dentin=kosmin, enameloid=**vitrodentin z mezoblastu**;Sarcopterygii) osteoblasty – kost, odontoblasty – zubovina

c) ganoidní (lamelární a vaskulární kost, redukce kosminu; email=ganoin **z ektoblastu**, Chondrostei, bichiři, kaprouni a kostlíni)

d) leptoidní (elasmoidní, ohebná šupina) (lamelární acelulární kost, Teleostei)

trend ztenčování, cykloidní a ktenoidní

v kůži jen slizové buňky (mihule, ryby), sliz zabraňuje maceraci

Primárně suchozemští obratlovci

dermatoskelet (krycí kosti) („krytolebci“) - nahá (recentní Lissamphibia)

rohovatění pokožky vs. dýchání a redukce kožních žláz

rohovinné deriváty (krunýře, štítky, **šupiny**) - ochrana před ztrátou vody

AMNIOTA:

„Reptilia“

tepelná izolace

peří

srst

mnohobuněčné kožní žlázy :

Lissamphibia

Amniota – „plazi“

redukce

„plazi“, Aves

diferenciace

Mammalia

potní, mazové, pachové ž.

chlupy (pili) – apomorfie savců, není přímo z šupiny jako pero, ale vyrůstaly za šupinou

výlučně epidermálního původu a na jeho stavbě se nepodílí mesodermální papila. Že se nejedná o homologon pera (a tím rovněž plazí šupiny) je zřejmé i ze skutečnosti, že u některých plazů mezi šupinami vyrůstají chlupovité útvary se speciálními sensorickými funkcemi a vývoj obou struktur je diametrálně odlišný.

zbarvení těla (ekologická adaptace)

chemické - pigmenty

(v chromatoforech a kožních derivátech)

melaniny

lipochromy

porfyriny

chromatofory z buněk nervové lišty

fyzikální

- rozptyl světla v komůrkách naplněných vzduchem

- interference při průchodu a odrazu světla vrstvami různých optických vlastností

Deriváty keratinové vrstvy epidermis
rohovité hrbolky (např. na kůži ropuchy, kuňky).

Podobné jsou různé **mozoly, ty však zahrnují i podkladovou vrstvu škáry.**

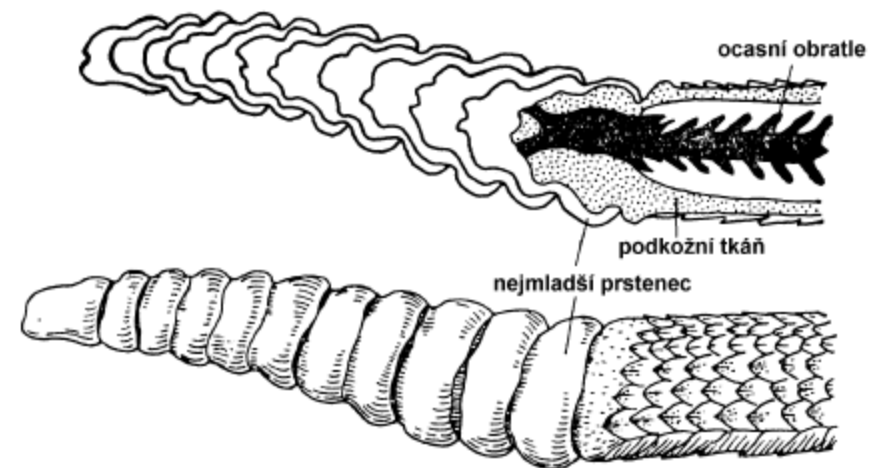
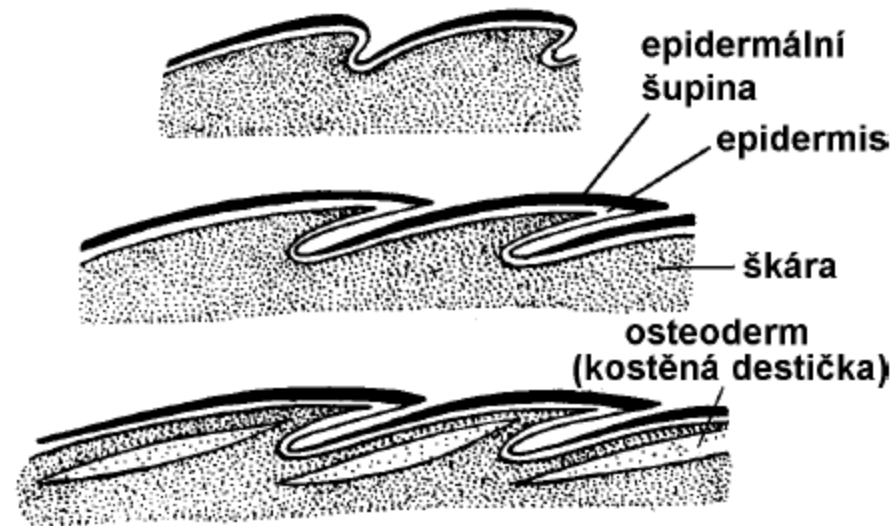
U plazů vznikají z kompaktní rohovité vrstvy šupiny nebo destičky.

Protože se v češtině i v jiných jazycích tyto termíny (šupiny, destičky) používají i pro deriváty škáry, označují se zmíněné deriváty epidermis jako **epidermální šupiny a epidermální destičky.** U plazů pokrývají celé tělo včetně lebky nebo např. u želv povrch krunýře.

drápy, nehty (které jsou rozšířenými drápy), kopyta suchozemských

tetrapodů, a rohovitý pokryv výběžků kosti čelní (zvaných os cornu) u sudokopytníků;

roh, odvrhován ani se nevětví. Naproti tomu **paroh** je kost, která je periodicky odvrhována (díky vrstvě osteoklastů), a pouze v raných stádiích vývoje parohu je kryta modifikovanou kůží (líčím).

1) **chorda** (entoderm)   2) **chrupavka a kost** (mezoderm, BNL)

CHORDA zachována primárně u: „Agnatha“, Placodermi, Acanthodii, Sarcopterygii

CHORDA zaškrcována rozvojem těl obratlů: redukce až úplné vymizení: Chondrichthyes, Actinopterygii, Lissamphibia, Amniota („Reptilia“, Mammalia, Aves)

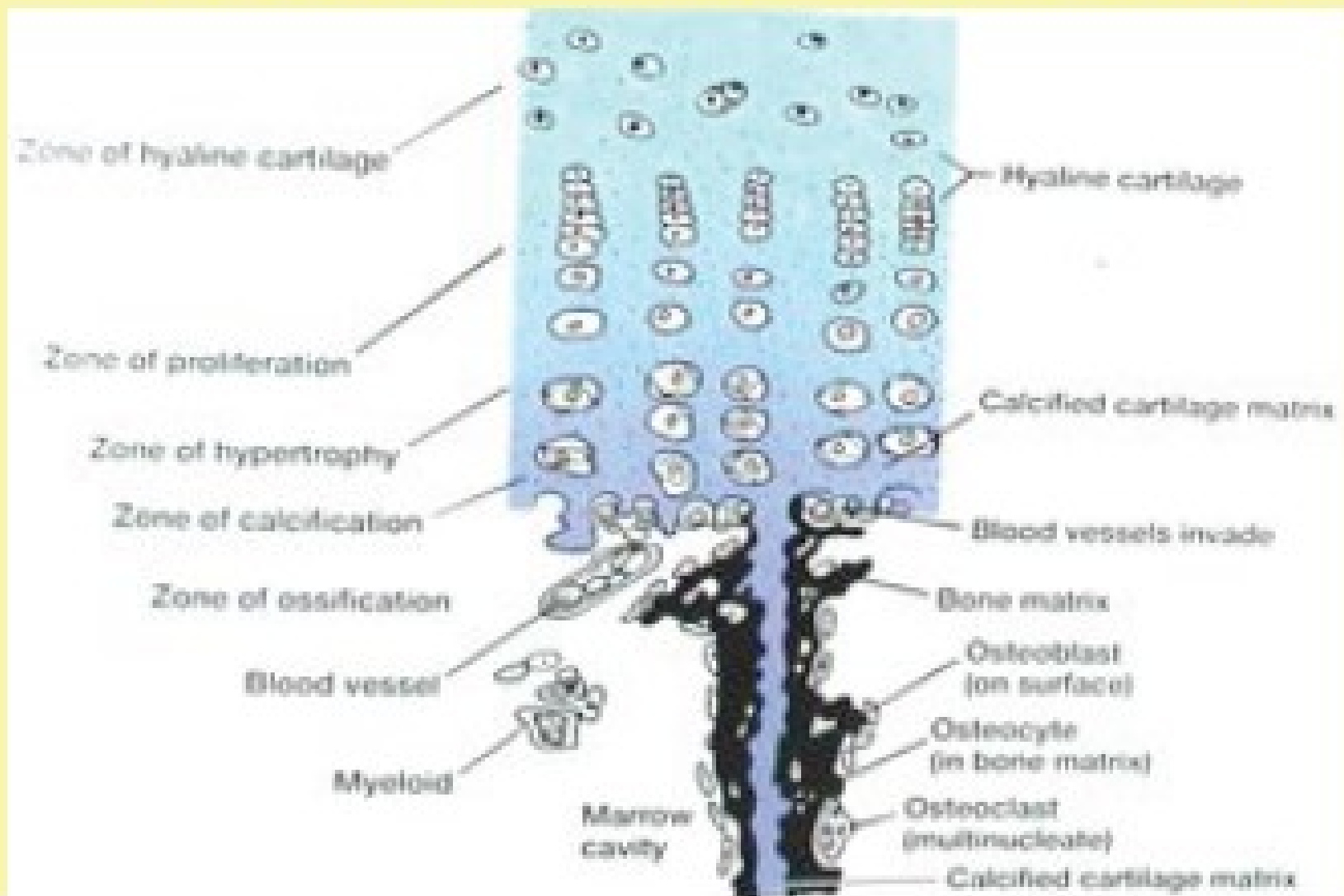
ALE u všech obratlovců během zárodečného vývoje

OSIFIKACE:

- **endesmální** (desmogenní, **dermální kosti**) **EXOSKELET**
  - přeměna vaziva v kost
  - (dermatoskelet z krycích kostí), zakládá se vždy podél postranní čáry
- **en(do)chondrální** (chondrogenní, **chondrální kosti**) **ENDOSKELET**
  - náhrada chrupavky za kost, endoskelet z náhradních kostí

Chrupavka (chondro) a endoskelet endochondrální osifikace - náhradní kost

Oporná soustava

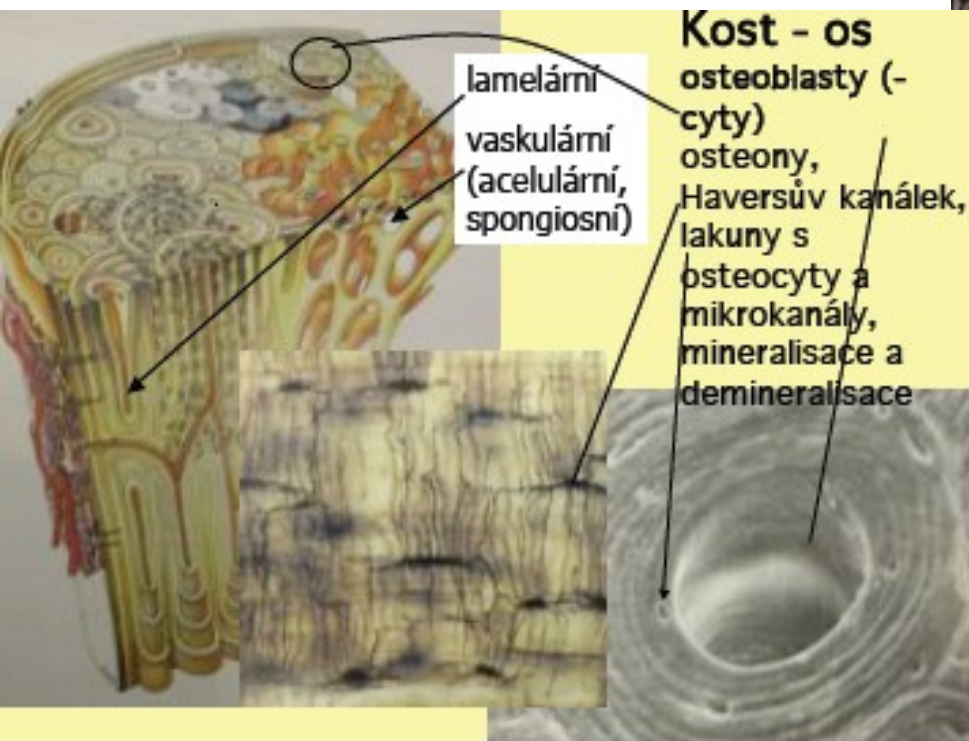
Mineralizace

Hydroxyapatit, metabolismus Ca

Email-sklovina, síť minerálních krystalů, 96% anorg.

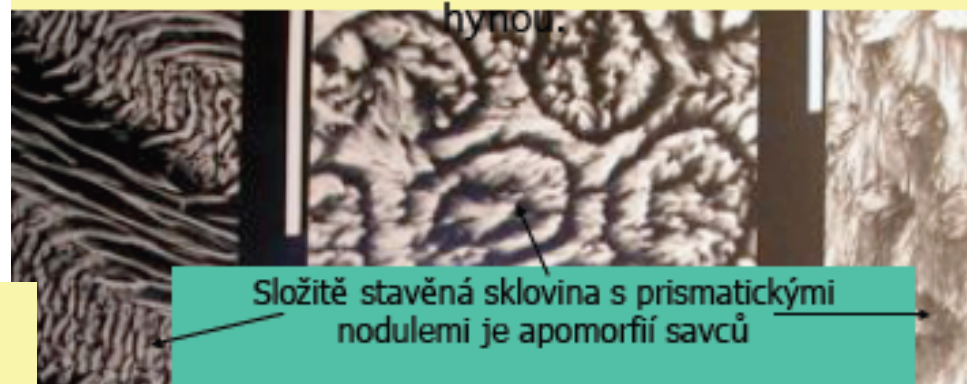
Dentin-zubovina, ne zpětná resorbce, živé odontoblasty

Kost-ukládání i vstřebávání, dynamický systém, zásobárna Ca
přestavby - růst, regenerace

Sklovina (email, enamel, Schmelz):

kompaktní pleteň hydroxyapatitových krystalů (96%-anorganická, 1% organické hmoty, 3% voda): nejpevnější hmota obratlovčího těla (cf. 10 tun/cm²), inertní, ideálně fosilisuje. Je produktem **ameloblastů**.

- Kostra - zásobárna Ca
- Hormonální kontrola (podle koncentrace Ca v plasmě)

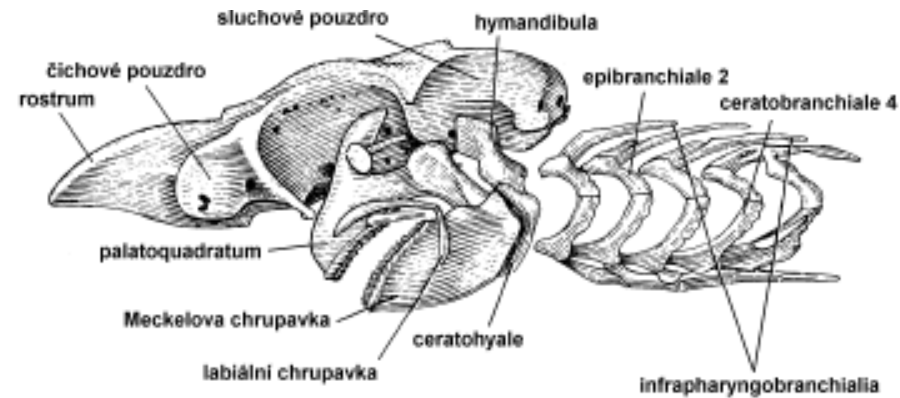
kost jako výsledné stadium osifikace může ale i zanikat (v důsledku progresivní blokády osifikačního procesu) a celá kostra nebo její část může zůstat na stadiu chrupavky (doplněné persistující chordou). Tato chrupavka může být impregnována anorganickými látkami, takže výsledné stadium se makroskopicky podobá kosti, ale nevzniká však činností osteoblastů.

= kalcifikovaná chrupavka

(Chondrichthyes)

Je tedy zřejmé, že opěrná soustava obratlovců embryonálně vznikla jako **derivát všech tří zárodečných listů** (rohovité vrstvy epidermis z ektodermu, žaberní oblouky z neurální lišty ektodermu, dermální a chondrální kosti z mesodermu a chorda z entodermu).

ALE pravá kostní tkáň je u žraloků rudimentárně zastoupena v obratlových centrech, a bázích plakoidních šupin, soudí se, že kalcifikovaná chrupavka vznikla redukcí a substitucí původní kostní tkáně.

kostra (skelet)

EXOSKELET (z vaziva):

pancíře, krunýře, rybí šupiny, krycí kosti lebky, část pásma přední končetiny (cleithrum, clavícula), břišní žebra krokodýlů a haterie

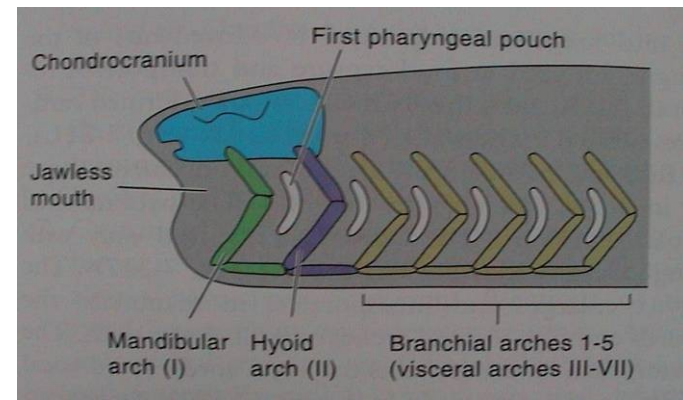
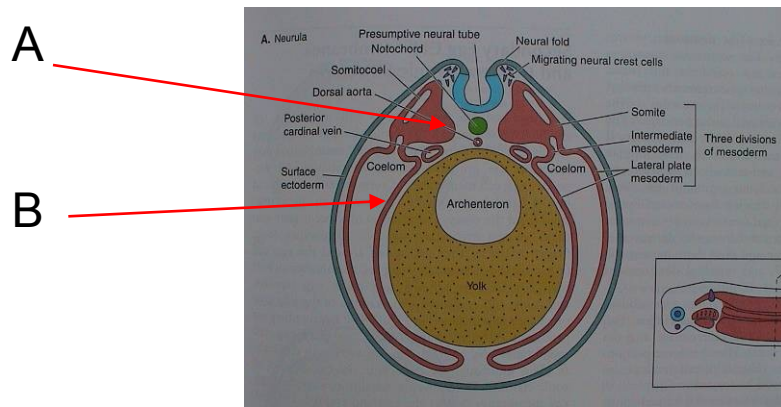
ENDOSKELET (vždy primárně chrup.):

A) somatický (ze somitů=sklerotomy nebo BNL)

obratle, chrupavčité neurocranium, část kostěného neurocrania, costae, sternum, část pásma přední končetiny (scapula, procoracoid atd.), celé pásmo zadní končetiny, celá kostra volných končetin

B) viscerální (ze splanchnopleury a nervové lišty)

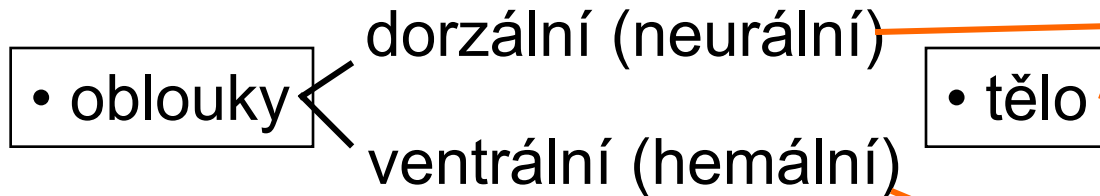
stěna embryonálního střeva, list mezodermu naléhající k entodermu
žaberní oblouky, viscerocranium, sluchové kůstky

- kostra (skelet)
  - osní - vertebrae, costae, sternum
  - lebka - cranium
  - kostra končetin

Obratle: vznik kolem chordy (není jejich součástí!),
vývoj nejednotný

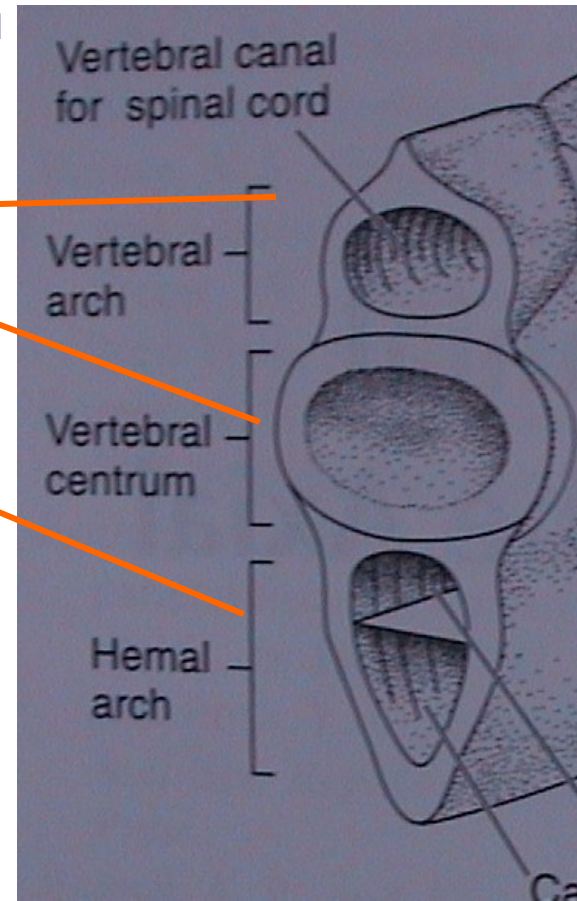
Tělo obratle vždy z poloviny sousedního obratlového základu
posun do intersegmentální pozice k myoseptu

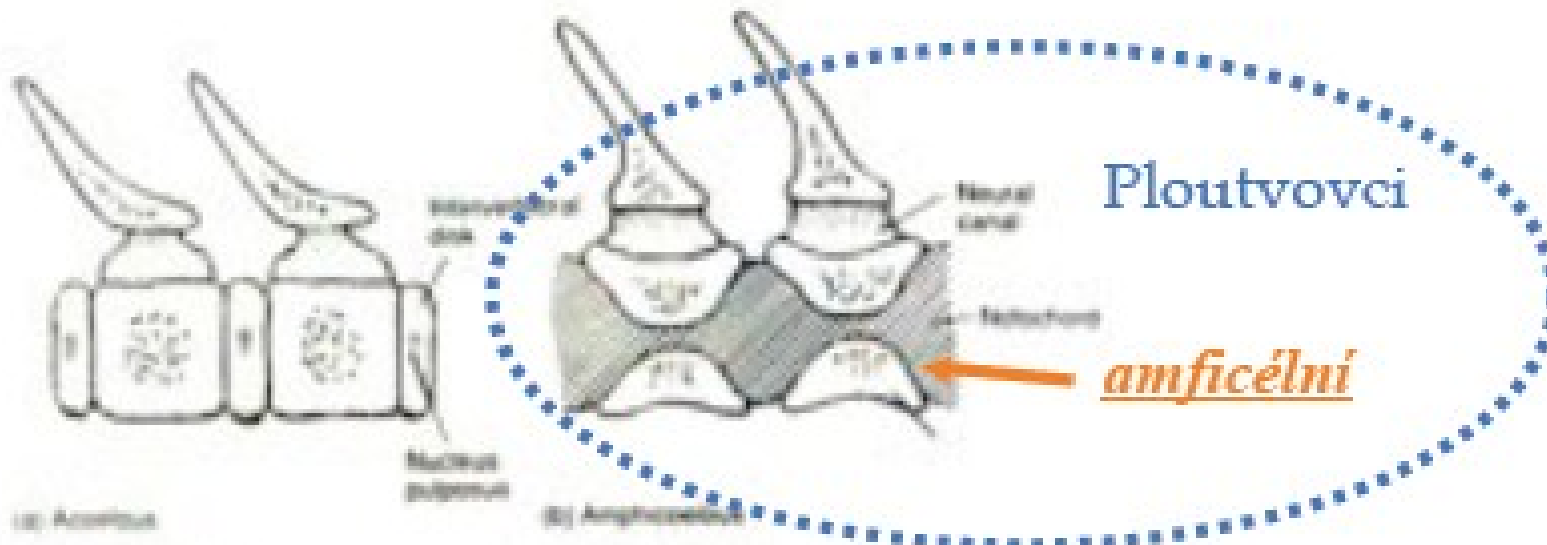

nejstarší částí neurální oblouky (mihule)

- obratle bez těl - aspondylní (jeseteři, bahníci)
- vznikající těla obratlů zaškrcují chordu (paryby a ryby)

- podle počtu osif. center – mono-polyspondylní
- buď ze základu neurálního oblouku (akrocentrální obr.)
- nebo z pleurocenter = samostatná osifikační centra (Rhipidistia) (autocentrální obr.)

Typy obratlů:
Srv. těla obratlů
+ artikulace

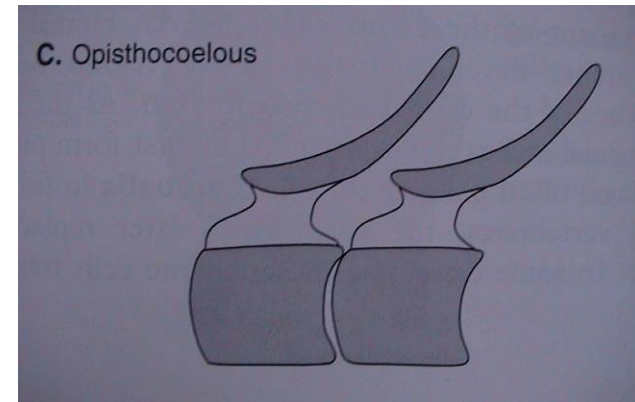
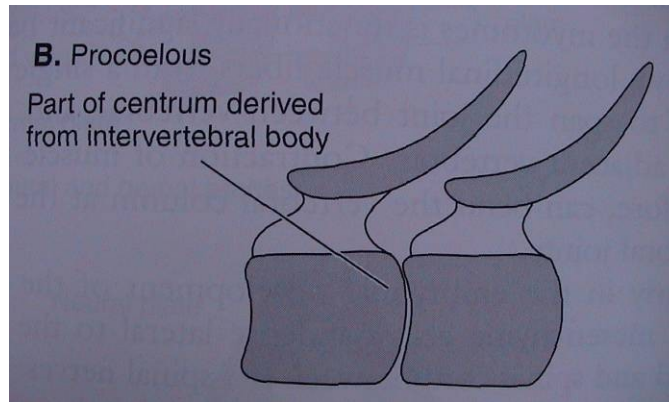
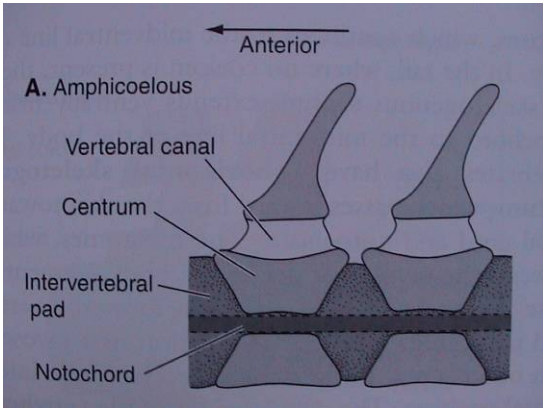
TETRAPODA:
 procelní
 opistocélní
 acélní
 heterocélní

Typy obratlů podle těl: hlava ← → ocas

⊕ amphicoelní - původní
Chondrichthyes, Actinopterygii

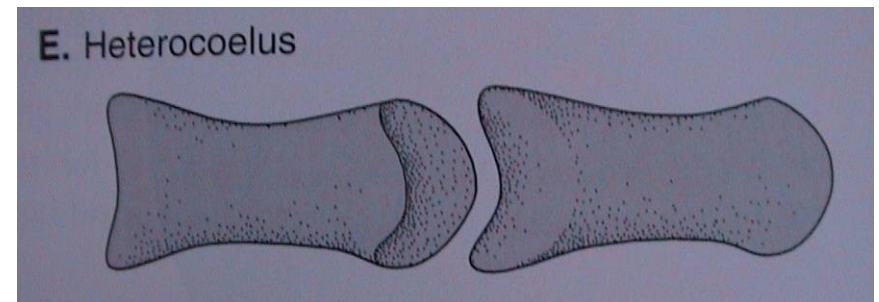
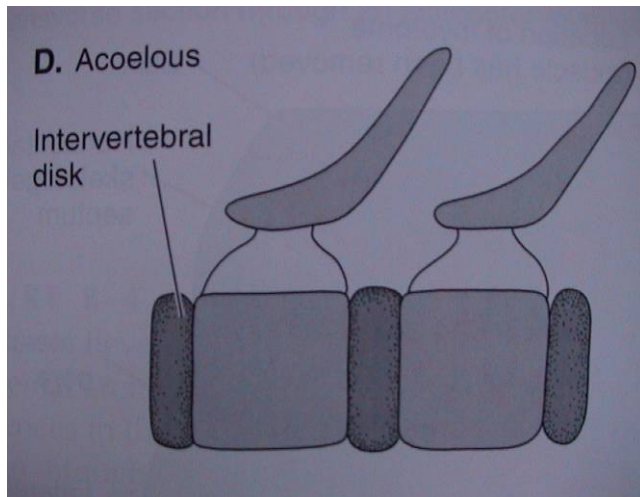
⊕ procoelní
Anura, Reptilia

⊕ opisthocoelní
Caudata

⊕ platycoelní
Mammalia

⊕ heterocoelní - odvozené
Aves

- kostra (skelet)
    - **osní - costae, sternum**
- endoskelet

Žebra: dorzálně (kloubně) připojena na těla nebo na processi transversi obratlů

A) dolní - v blízkosti myosept (styk se somatopleurou),
výztuha stěny coelomu, u vodních čelistnatců

B) horní - v septum horizontale, suchozemští obratlovci a některé ryby

metamerie
(vodní čelistnatci)

redukce (jen hrudní)
(„Sauria“, Aves, Mammalia)

sekundární metamerie
(Ophidia)

vymizení
(Anura, Apoda-červoři)

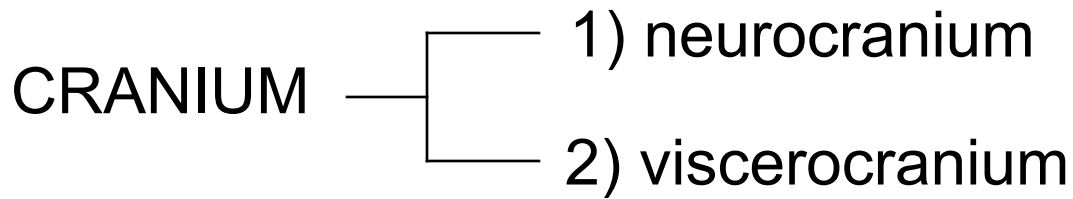
Sternum: u suchozemských obratlovců (enchondrálně = z chrupavky)
původně pro zpevnění pletence předních končetin, pak kontakt s žebry=zpevnění hrudníku

Anura – „Sauria“ - Aves (+crista sterni) - Mammalia
(manubrium, corpus, processus xiphoideus)

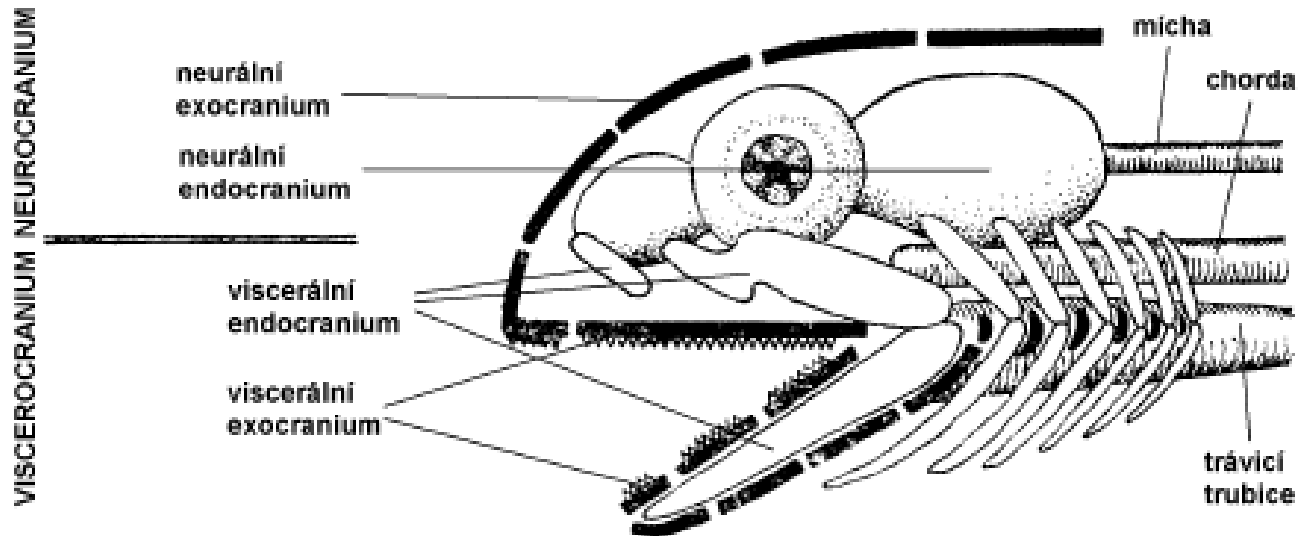
chybí: Caudata, Ophidia

- **lebka – cranium, apomorfie obratlovců**

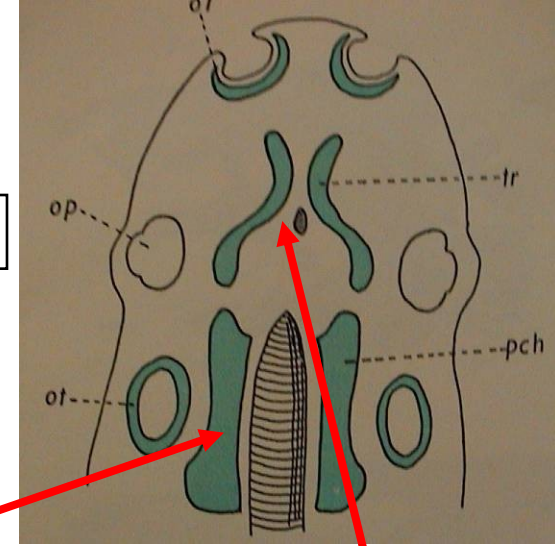

Obě tyto části se skládají z **dermálních i chondrálních kostí**, a označujeme je proto jako **neurální exocranium** (vnější část schránky lebeční, která je tvořena dermálními kostmi) a **neurální endocranium** (vnitřní část schránky lebeční, tvořená kostmi enchondrálního původu). Podobně viscerocranium lze rozlišit na **viscerální exocranium** (soubor dermálních kostí kryjících žaberní oblouky nebo jejich deriváty) a **viscerální endocranium** (elementy žaberních oblouků, vznikajících jako deriváty neurální lišty enchondrální osifikací

1) neurocranium-ochrana mozku a smysl. org.

ENDOSKELET (somatický) embryonální základ lebky

- chrupavčité - chondrocranium: **prechordalia** (trabec. cranii) a **parachordalia**
- navíc 3 páry oddělených smyslových pouzder (čich., zrak., otické)

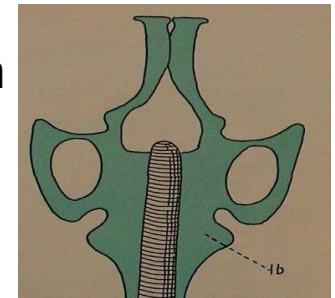
pololebka (mihule)

kompaktní lebka (paryby): pouze endokranium = chondrocranium

- kostěné neurocranium:

v komplexu **sphenoidale** = **kost klínová a kost týlní**

- spodina lebeční -

srůstem bazální ploténka

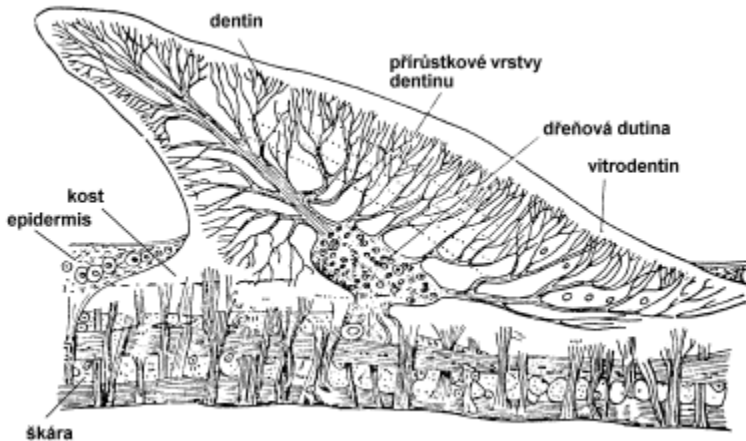
EXOSKELET (krycí kosti dermálního původu=**dermatokranium**

převažuje u většiny dospělců obratlovců, jen na bázi zbytek chondrocrania)

- lebeční klenba: nasale, frontale, parietale, jugale, lacrimale, intertemporale, supratemporale, squamosum, occipitale
- patrový komplex: **pterygoidy**, para-, bazi-, praesphenoid, **vomer**, ossa palatina

Dermatokranium:
krycí kosti lebky
(desmogenní osifikace
z vaziva) - překrytí
chondrocrania a
modernisace lebky:

2) viscerocranium- příjem potravy a její zpracování

Zuby vznikají nezávisle na podložní kosti Primárně:

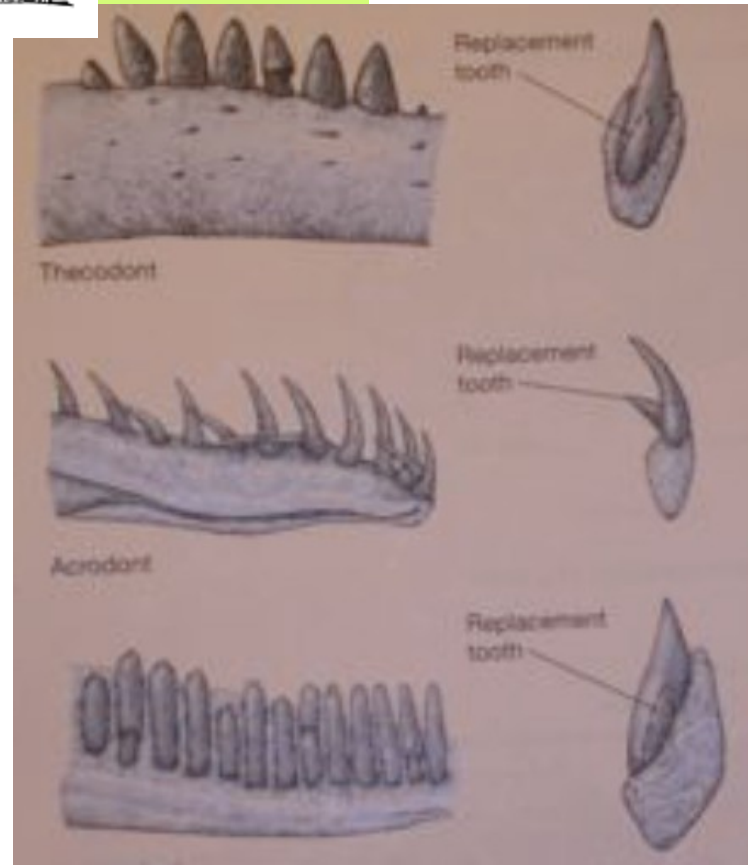
-v kůži
-v hltanu

Chrup – dentice : integrovaný celek u Amniota produkovaný specialisovaným orgánem – zubní lištou

Zuby:

Anamnia - zuby potenciálně na všech kostech ústní dutiny ,
typicky na žab. obloucích
- specialisované -
požerákové zuby
Cypriniformes

Amniota - vazba na dermální kosti čelistí, sekundární ztráty zubů (želvy, ptáci), extrémní rozvoj a specialisace : savci

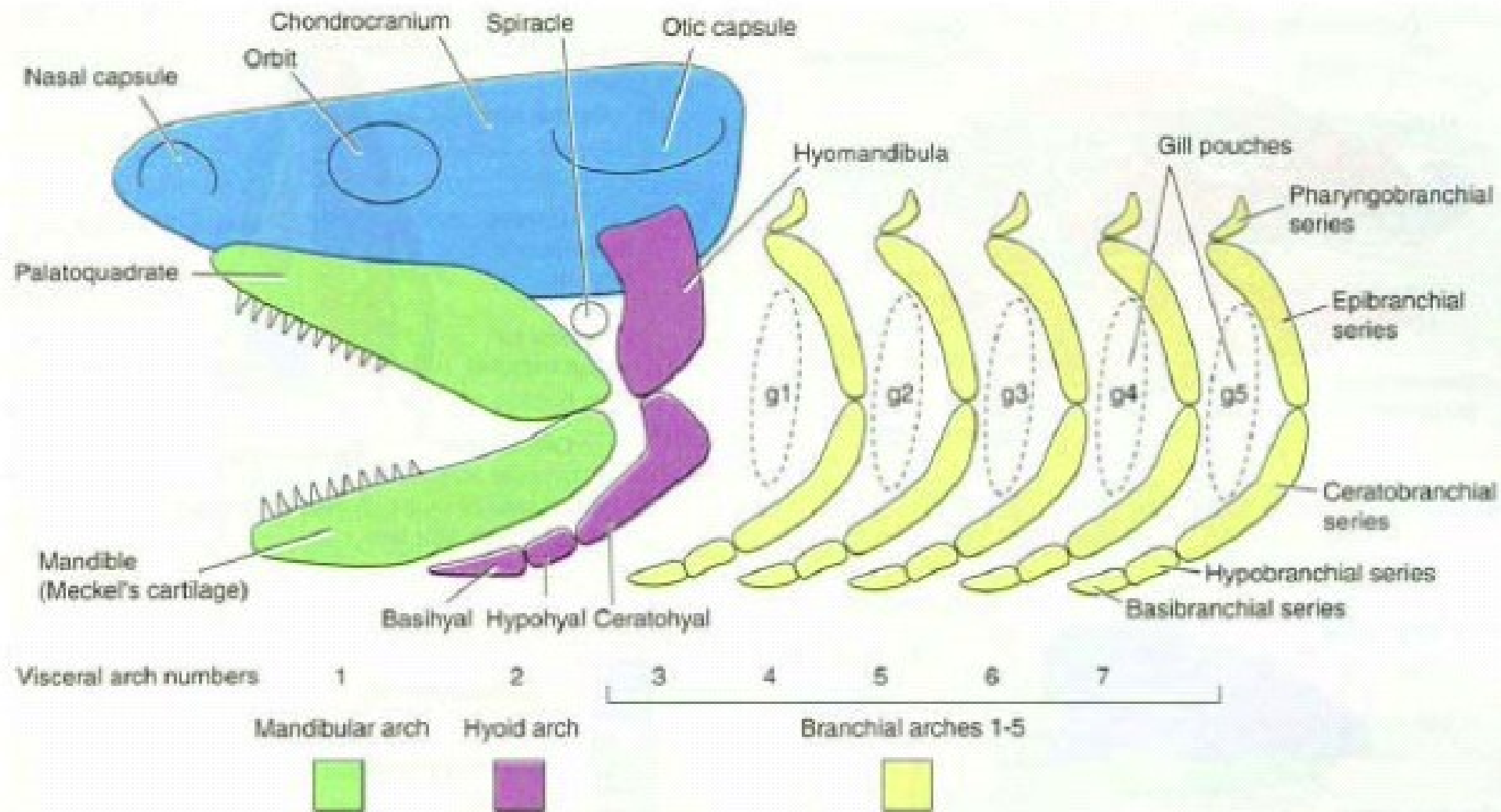

Spojení zuby s čelistí

akrodontní (připojovací acelulární kost)

pleurodontní (plná plocha, kolagení spojení mineralisující cementem)

thecodontní - kořeny v alveolech (+cement)

viscerocranium
z oporných elementů žaberních štěrbin

ENDOSKELET (viscerální) – ektomezenchym odvozený z nervové lišty, chrupavčitý, kostěný

žaberní oblouky (9): kruhoústí

0. (2) – praemandibulární ? původně 9, 2 zmizely

1. (1) – čelistní (*Otx* gen a *Dlx* geny)

horní: palatoquadratum - quadratum - incus
dolní: mandibulare - articulare - malleus

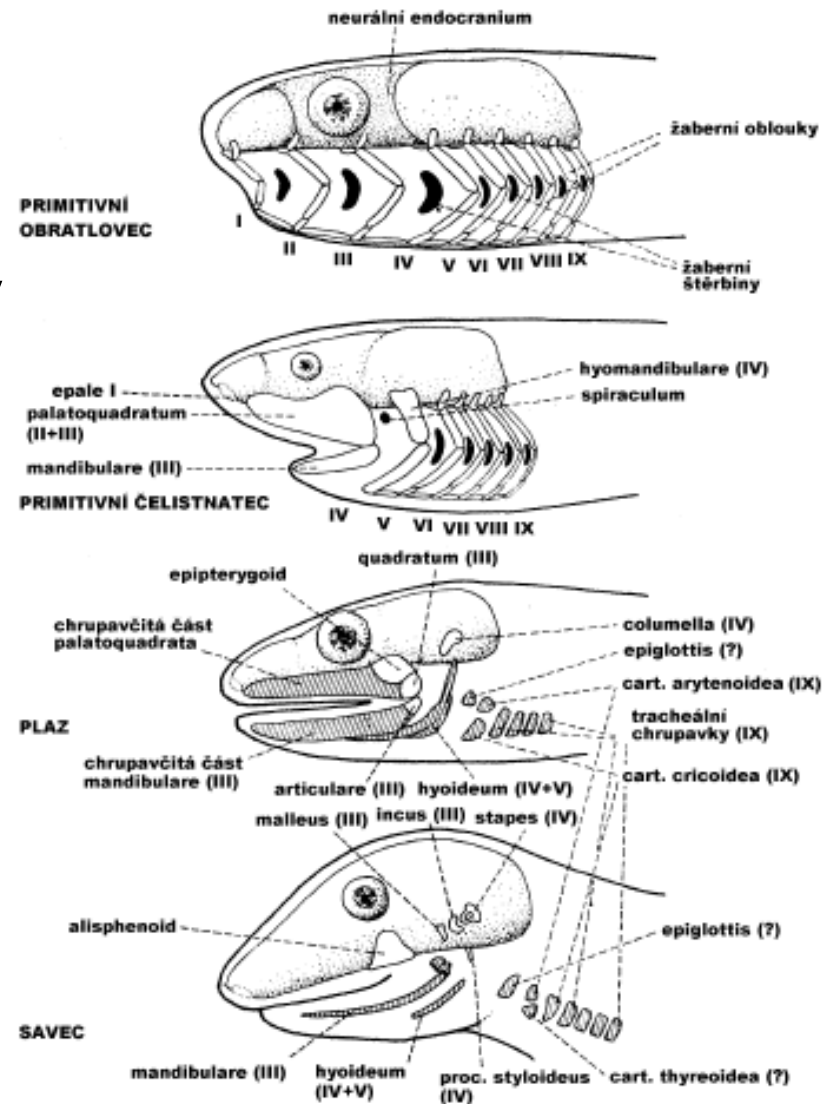
2. (1) – jazykový (*Hox a2* gen)

horní: hyomandibulare - columella - stapes
dolní: hyoideum - rohy jazyky - jiné části jazyky

3. opora žaber (vodní) - části jazyky (Tetrapoda)

4.-6. opora žaber (vodní) - chrupavky hrtanu (Tetrapoda)

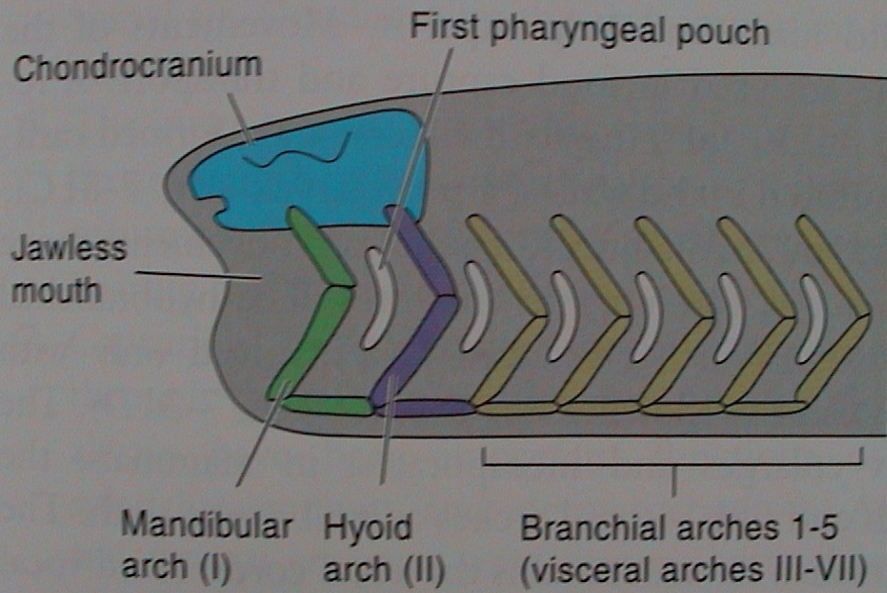
7. opora žaber (Chondrichthyes) až vymizení (Tetrapoda)

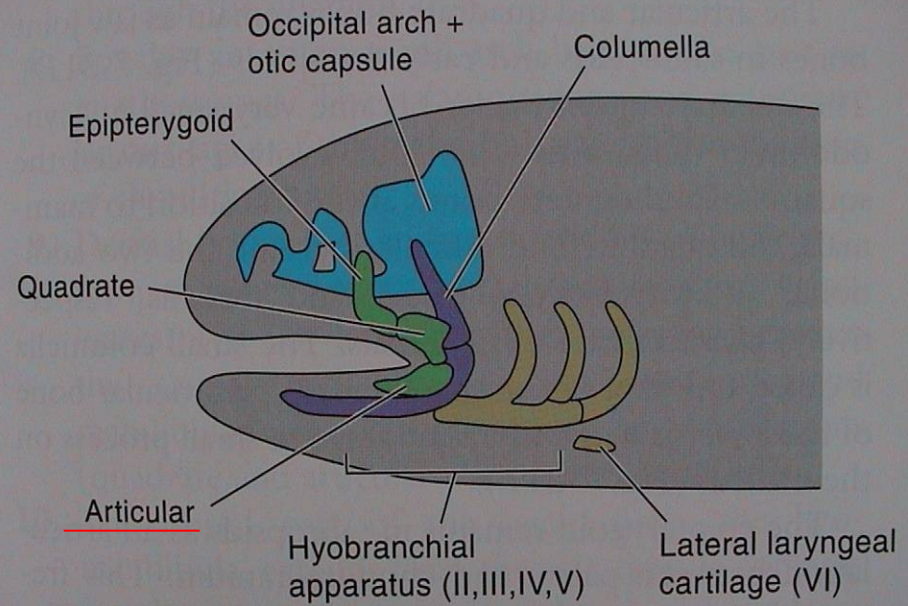
EXOSKELET (dermální) – jen kostěný

horní čelist: praemaxillare, maxillare

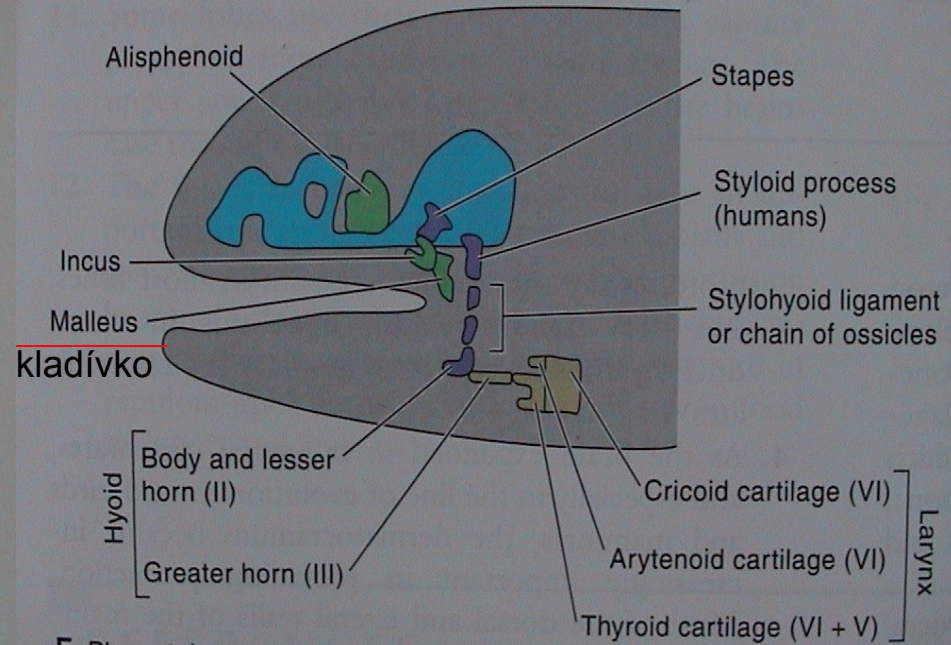
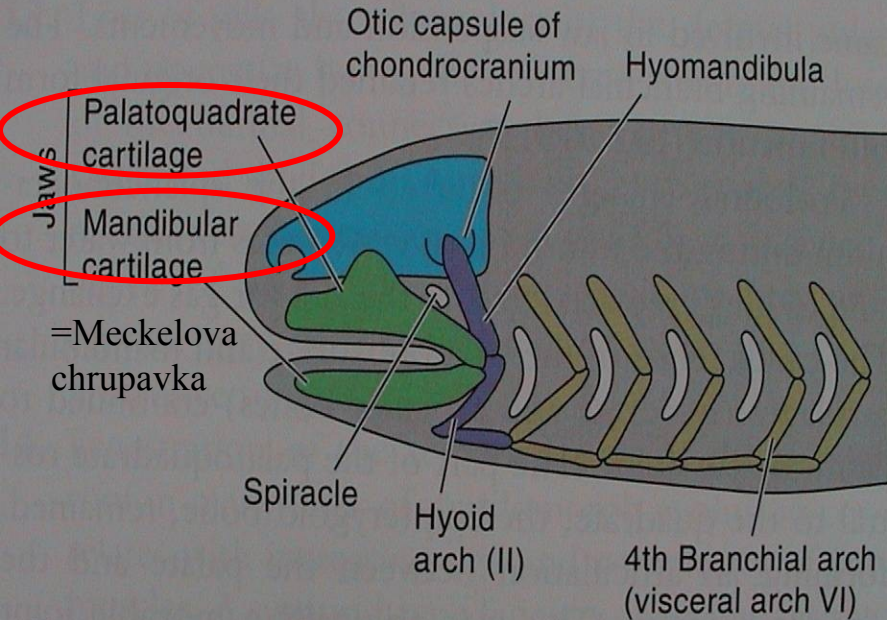
dolní čelist: dentale (mandibula), angulare

A. Hypothetical jawless condition

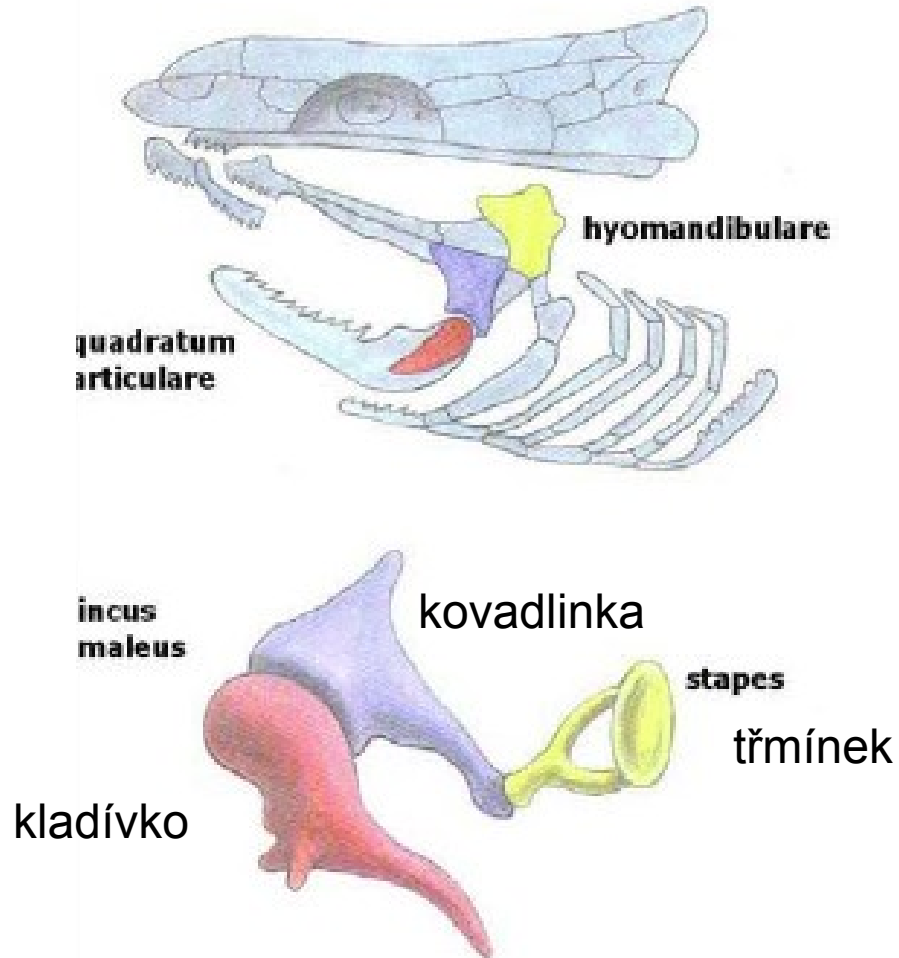
C. Hypothetical early tetrapod

E. Placental mammal

Primitivní pancířnatí, paryby a trnoploutví

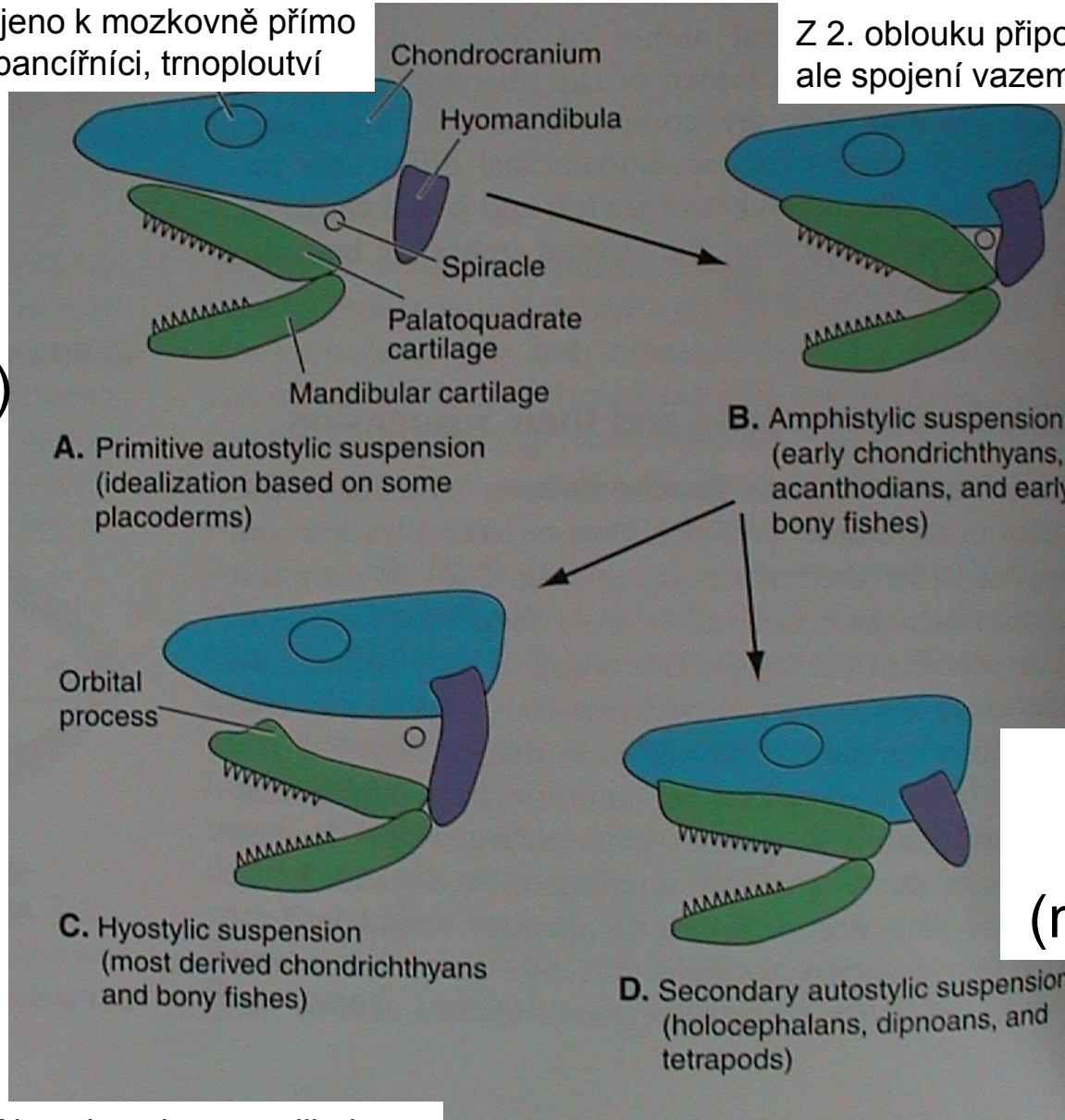
původ sluchových kůstek u savců
(Gaupp-Reichertova teorie)

Připojení viscerocrania k neurocraniu

palatoquadratum připojeno k mozkovně přímo vazy nebo srůstem – pancířníci, trnoploutví

Z 2. oblouku připojeno hyomandibulare, ale spojení vazem zachováno

autostylie
(euautostylie)

amphistylie

hyostylie

sekundární
autostylie
(metautostylie)

Uvolnění vazů, spojení jen skrze hyomandibulare
Paryby a ryby, paprskoploutvé – druhotná redukce

Srůstá horní čelist (již jen dermálního původu) s mozkovnou, u suchoz. Tetrapod

- kostra (skelet)

- kostra končetin

primární je vlnění – význam nepárových párové až při přechodu na souš

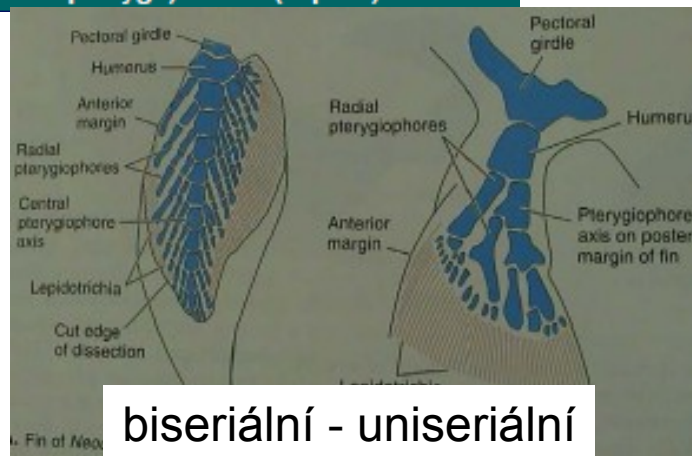
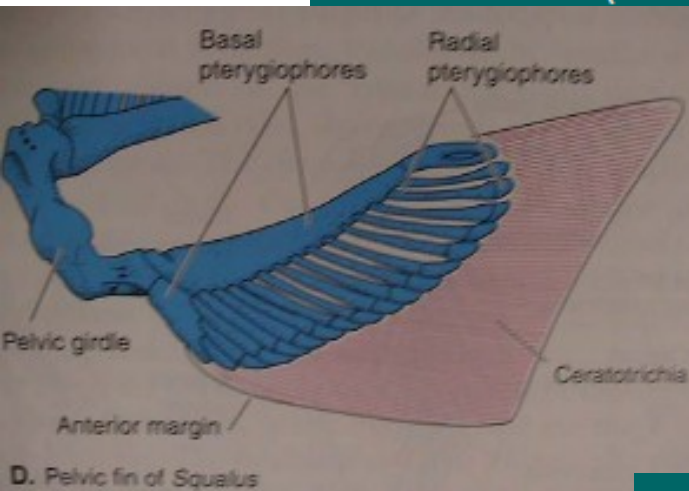
„Agnatha“

nepárový ploutevní lem – chrupavčité paprsky

Gnathostomata

vodní obratlovci – ichthyopterygia (ploutve)

A) nepárové pinna
caudalis (C)
dorsalis (D)
nalis (A)
fixace v trupu: pterygiophory (D, A), páteř (C)
volná končetina: paprsky
ceratotrichia - lepidotrichia - camptotrichia
(Chondrichthyes) (Actinopterygii) (Dipnoi)

B) párové

pinnae

pectorales (P)

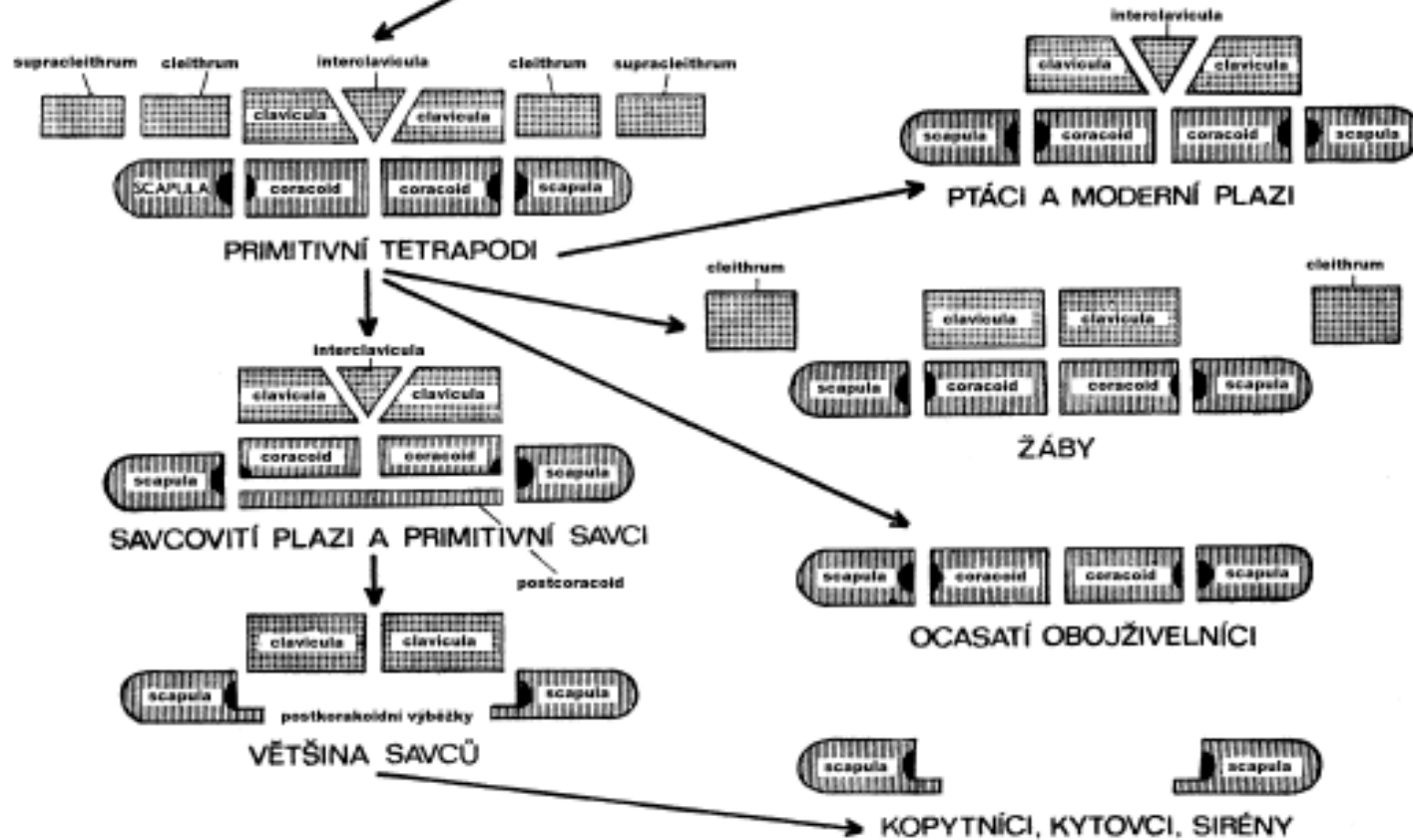
ventrales (V)

fixace v trupu: pásma (přední - lopatkové, zadní - pánevní)

volná končetina: basalia - radialia - paprsky

Dermální kosti lopatkových pletenců

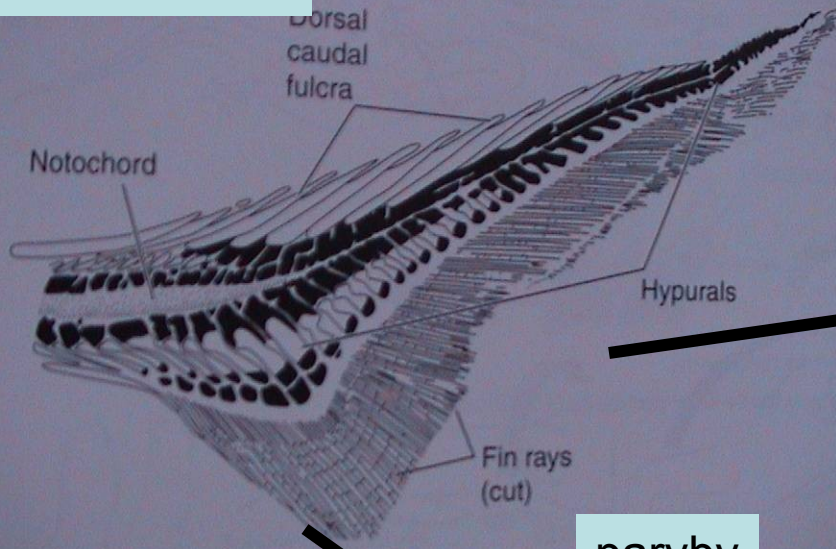

Obr. 127 Schema pletence lopatkového hlavních skupin obratlovců při pohledu z ventrální strany, rozvinuto do plochy. Tečkovaně je znázorněna dermální část pletence, šrafovane endochondrální část. Poloha kloubní jamky pro humerus je vyznačena černě. Suprascapula (chrupavčitá část lopatky) vymečána. Podle Smithe (1960).

- kostra (skelet)
- kostra končetin

pinna caudalis

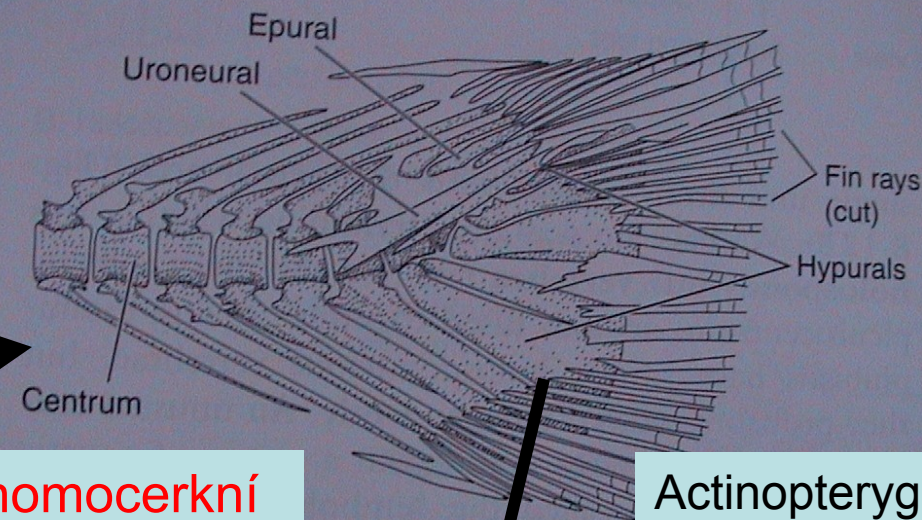
heterocerkní

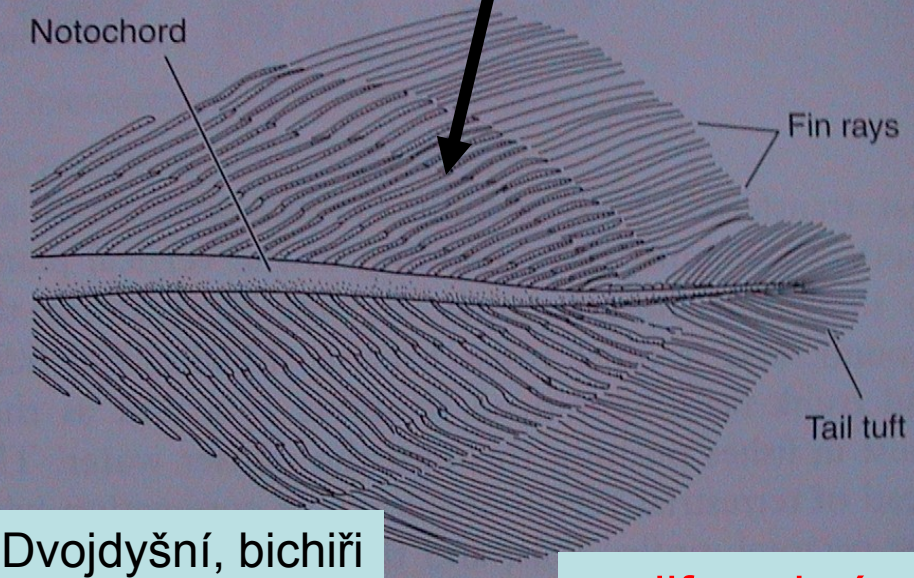
A. Caudal skeleton of *Polyodon* (heterocercal)

paryby

homocerkní

Actinopterygii

Dvojdyšní, bichiři

difycerkní

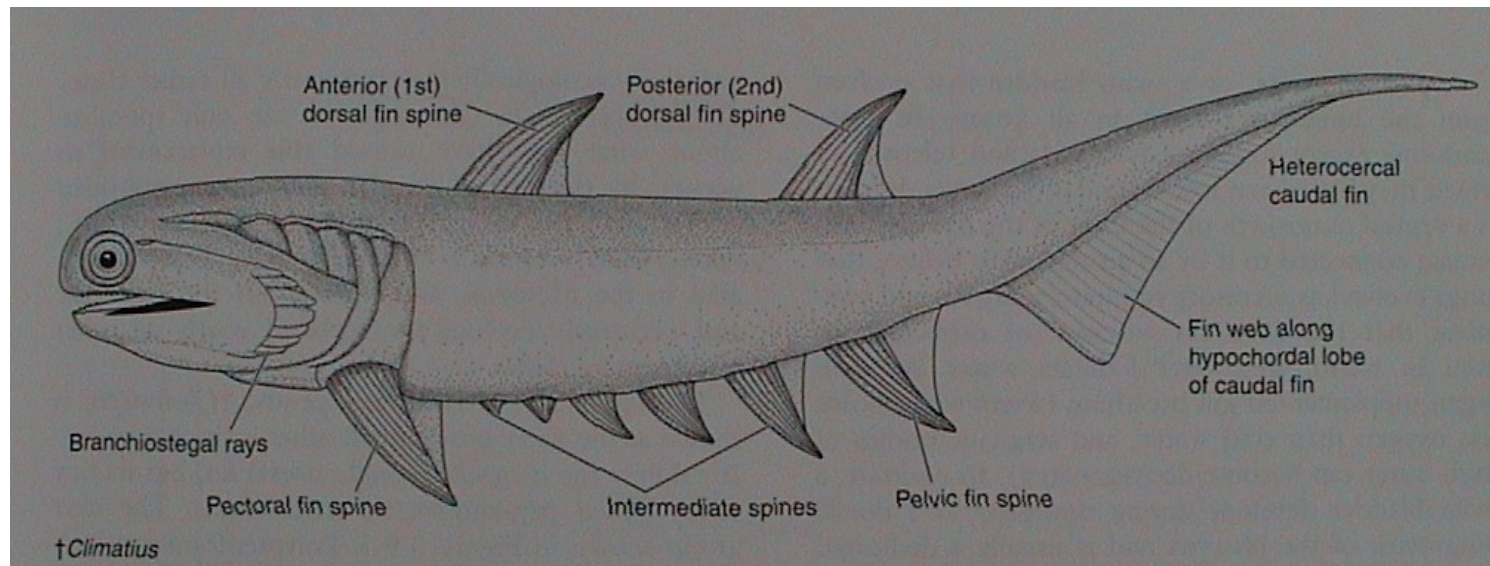
D. Caudal skeleton of *Latimeria* (c)

Hypuralia = přeměněné hemální oblouky, ohyb nahoru

Vznik párových ploutví

metapleurová teorie:

rozpad párového ploutevního lemu (metapleur), redukce a jejich následný posun do dvou párů

– trnoploutví

Párové končetiny jen u čelistnatců

ploutve - **ichtyopterygia**

nohy – **chiropterygia**

Homologické útvary – pletenec + soubor distálních volných elementů

Pletenec přední končetiny

Dermální kosti - ryby – **cleithrum** (dále přetrvává u některých obojživelníků a jako rudiment u synapsidů a plazů, **clavicula** (poprvé u ryb)

Volná přední končetina

paryby – proximální 3 bazální pterygiofory = **bazálie**

Za nimi řada radiálních pterygioforů = **radiálie**

Actinopterygii – bazálie vymizela, radiálie zkrácena

Volná hrudní končetina – Rhipidistia (humerus, radius, ulna, carpalia, metacarpalia, digiti

Vodní amniota – ichtyosaury, kytovci, sirény, ploutvonožci – zvýšení počtu prstů (**polydactylie**) a prstních článků (**polyfalangie**)

Pletenec zadní končetiny

pánevní pásmo

paryby – chrupavka – pubioischiadicum nebo ischiopubicum, u ryb pak splývá v jednu kost – **basipterygium**, u suchozemských – mohutnění ve známé 3 kosti – ilium, ischium a pubis

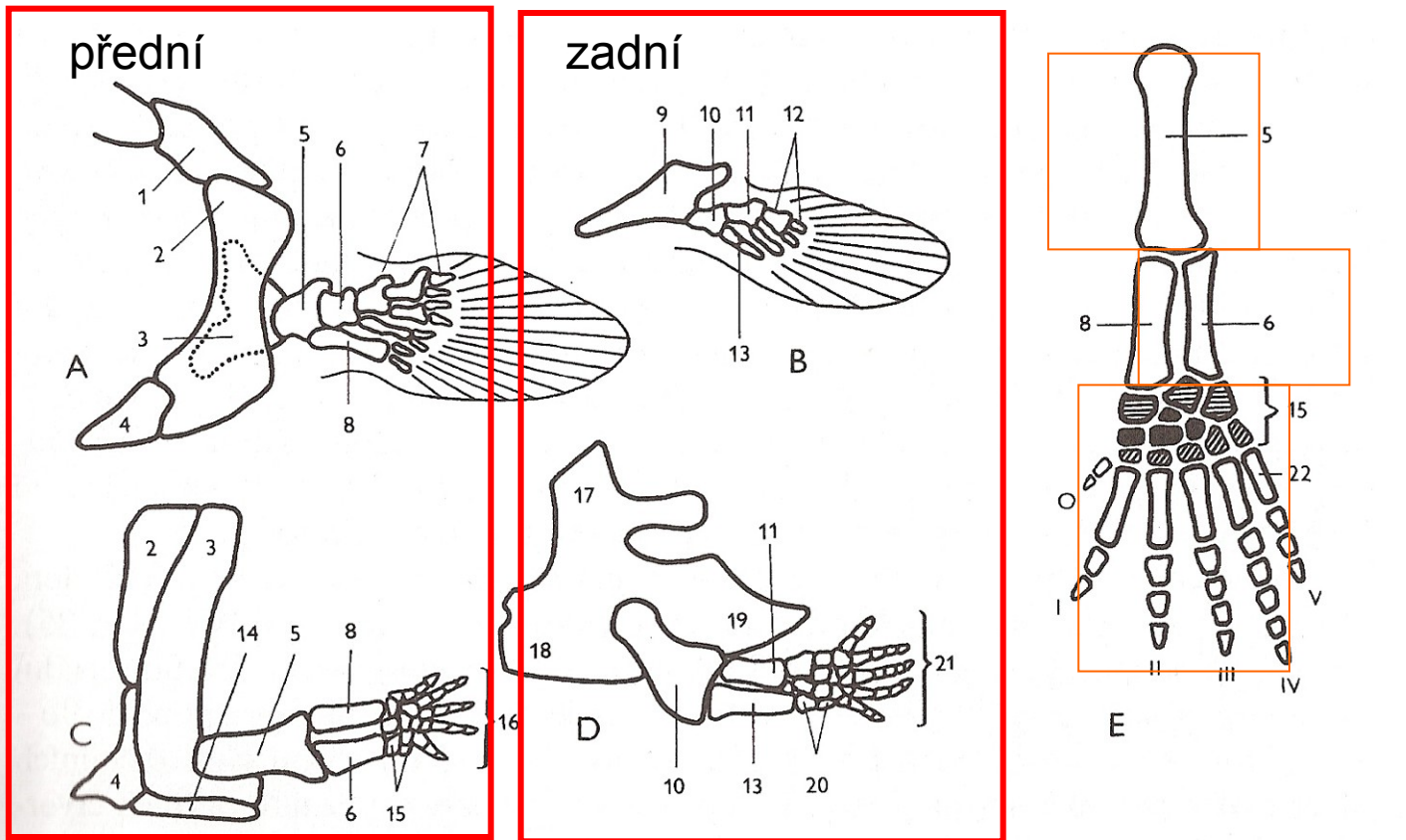
Volná zadní končetina

Actinopterygii – bazálie i radiálie vymizela, paprsky (**lepidotrichia**) dosedají rovnou na basipterygium

U suchozemců – femur, tibia a fibula, tarsalia, metatarsalia, tarsometatarsus u ptáků

Z funkčního hlediska 3 segmenty – **stylopodium** (humerus, femur), **zeugopodium** (radius, ulna, fibula, tibia), **autopodium** (prsty)

Vznik chiropterygií Tetrapoda z ichtyopterygia Sarcopterygii

stylopodium
zeugopodium
autopodium

**z uniseriálního
nespecializovaného
archipterygia,
Rhipidistia
(Sarcopterygii)**

Obr. 25 Vznik chiropterygia z ichtyopterygia: srovnání kostry končetin svaloploutvých ze skupiny Rhipidistia a primitivního fosilního čtvernožce (Ichthyostegalia) a schéma volné přední končetiny čtvernožce. A – prsní a B – břišní ploutev svaloploutvých, C – přední a D – zadní noha čtvernožce, E – hypotetický původní stav chiropterygia. 1 – *supracleithrum*, 2 – *cleithrum*, 3 – *scapula*, 4 – *clavicula*, 5 – *humerus*, 6 – *ulna*, 7 – elementy homologické některým zápěstním kůstkám, 8 – *radius*, 9 – *basipterygium*, 10 – *femur*, 11 – *fibula*, 12 – elementy homologické některým zanártním kůstkám, 13 – *tibia*, 14 – *interclavicula*, 15 – *carpalia*, 16 – *metacarpalia* + *phalanges*, 17 – *ilium*, 18 – *ischium*, 19 – *pubis*, 20 – *tarsalia*, 21 – *metatarsalia* + *phalanges*, 22 – *metacarpalia*; 0, I, II, III, IV, V – nultý prst (tzv. *praepollex*), první, druhý, třetí, čtvrtý a pátý prst.

• svalstvo

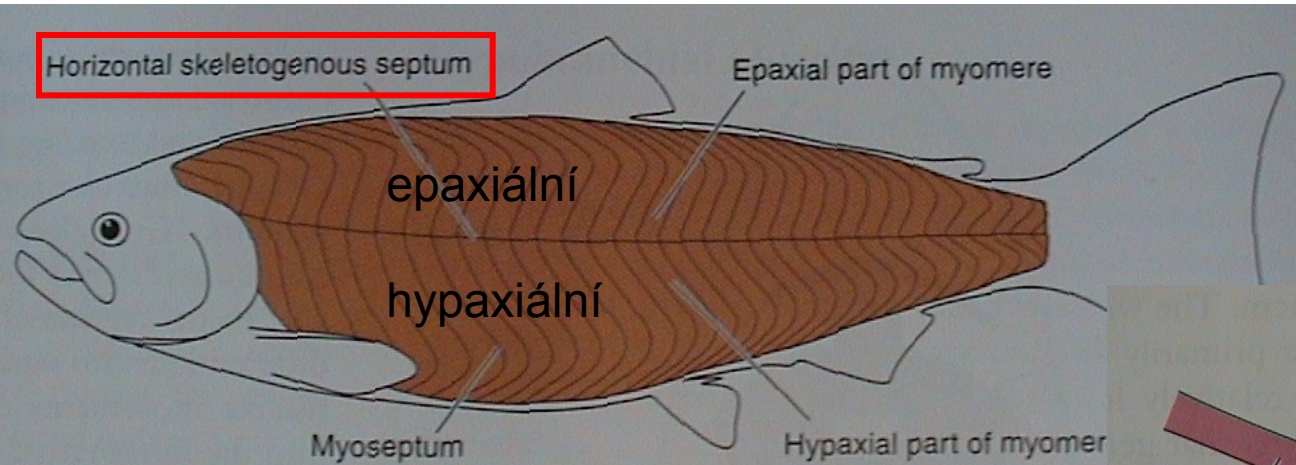
kontrakce svalových vláken

somatická svalovina -příčně pruhovaná, z myotomu somitů

viscerální svalovina -ze splanchnopleury, hladká útrobní, srdeční sval, sval. žaludek, ptáků

branchiální svalovina –z BNL, příčně pruhovaná žaberní (žvýkací, mimické a platysma u savců)

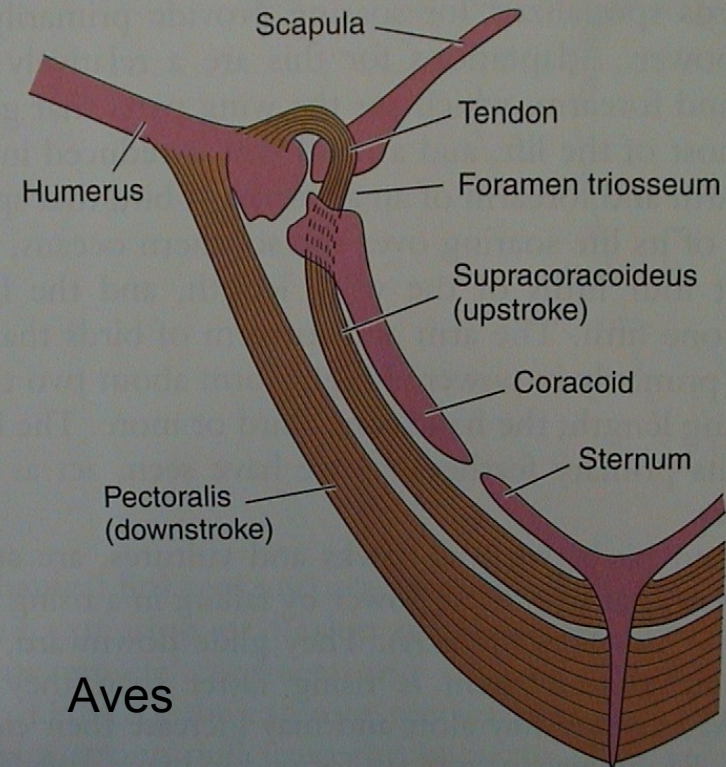
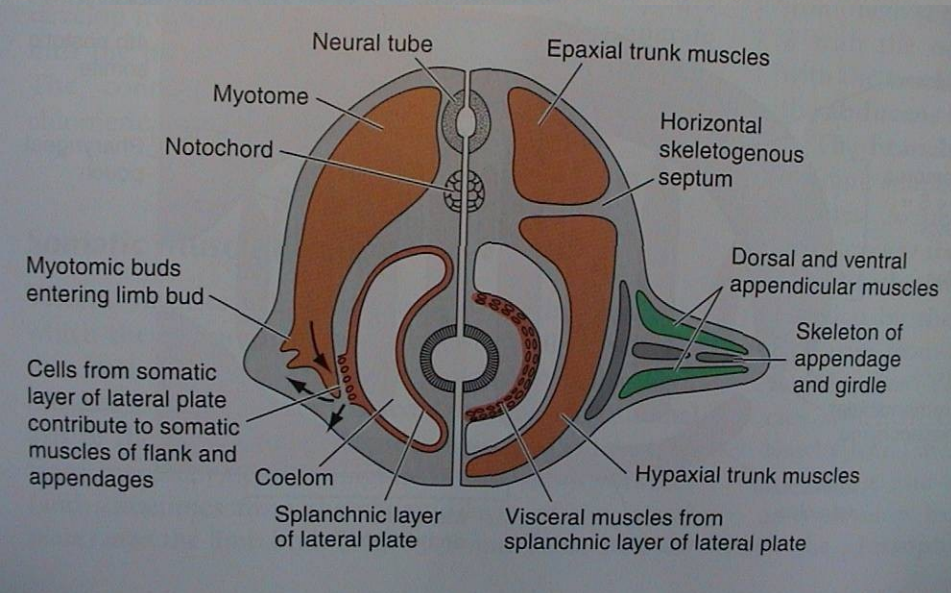
kožní svalovina –mezodermová vrstva, z dermatomu (čepýření peří, ježení srsti)

Metamerie (vodní)

Boční sval –myomery a myosepta
-epaxiální a hypaxiální část,
septum horizontale

Rozpad bočního svalu
(suchozemští)

• **nervová soustava** - regionalizace, už dávno u bilater. předka

A) **2 váčky** mozku – v embryu

1. Prosencephalon (přední mozek)
2. Rhombencephalon (7 rhombomer, Hoxgeny) (zadní moz.)

NS = **CNS** + **periferní nervstvo**
mozek, mícha

míšní, hlavové (10, 12)

vegetativní systém:

sympaticus a parasympaticus

B) **3 váčky** (původní obratlovčí-mihule)

Prosencephalon

2. Rhombencephalon

3. Mesencephalon (stř. mozek)

C+D) 5 částí

4. Telencephalon

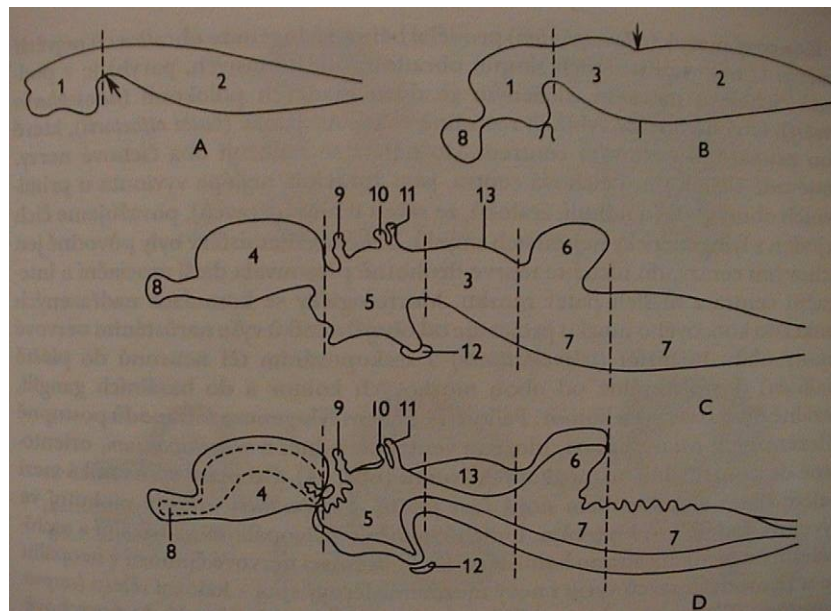
savci mají na spoji hemisfér
corpus callosum

5. Diencephalon (mezi-)

6. Metencephalon (cerebellum)

pons Varoli (až savci)

7. Myelencephalon

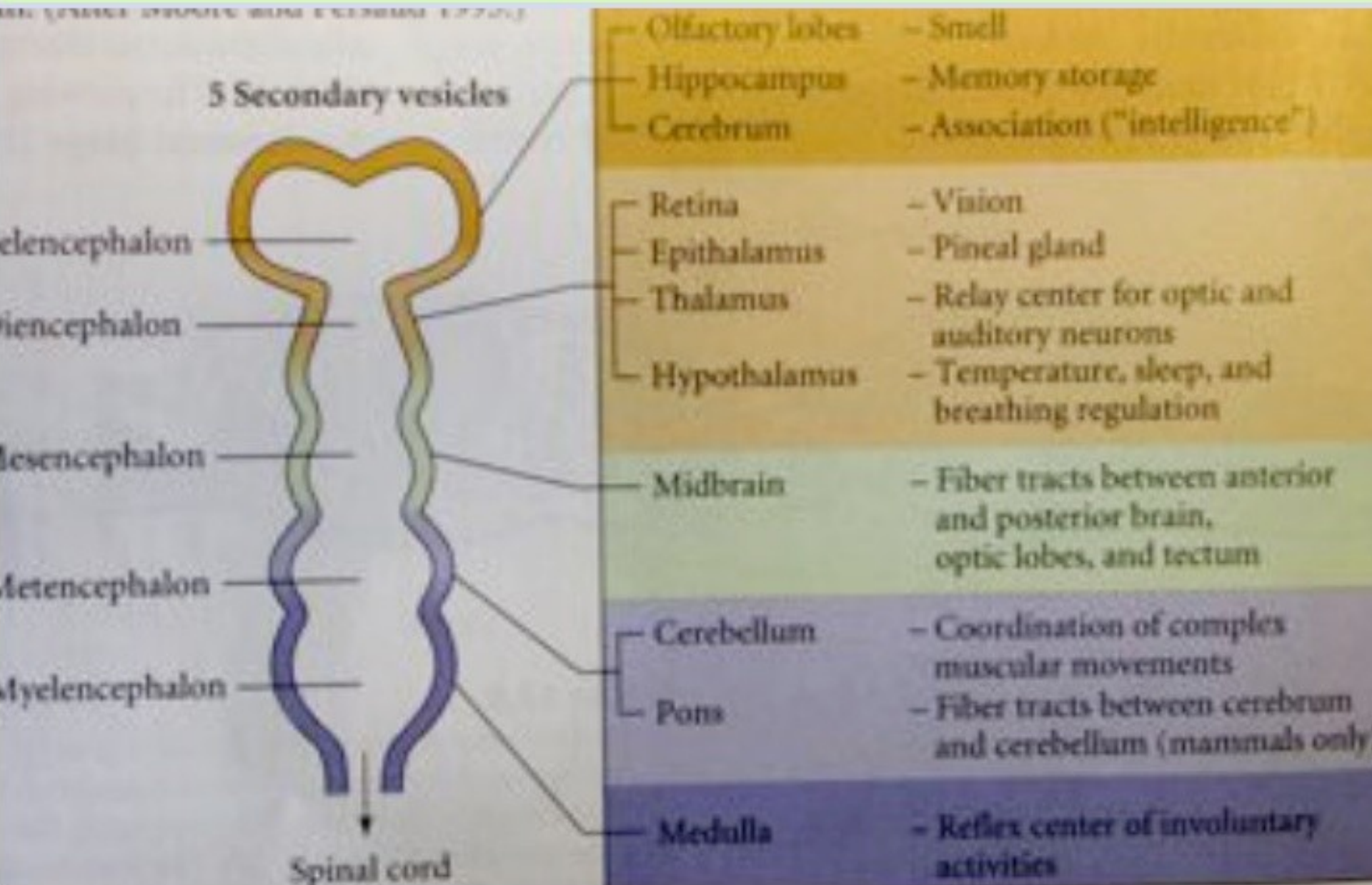
Šedá hmota, zprvu kolem komor, bez diferenc., pak k povrchu **kůra (cortex) -pallium**
bazální ganglia – subpallium (striatum, septum) – spojování a segmentace –vysvětlení změn

Postupný sled vzniku částí pallia (Paleo-, Archi-, Neo-struktur) překonáno.
Jde spíše o diferenciaci struktur, které existují od společného předka

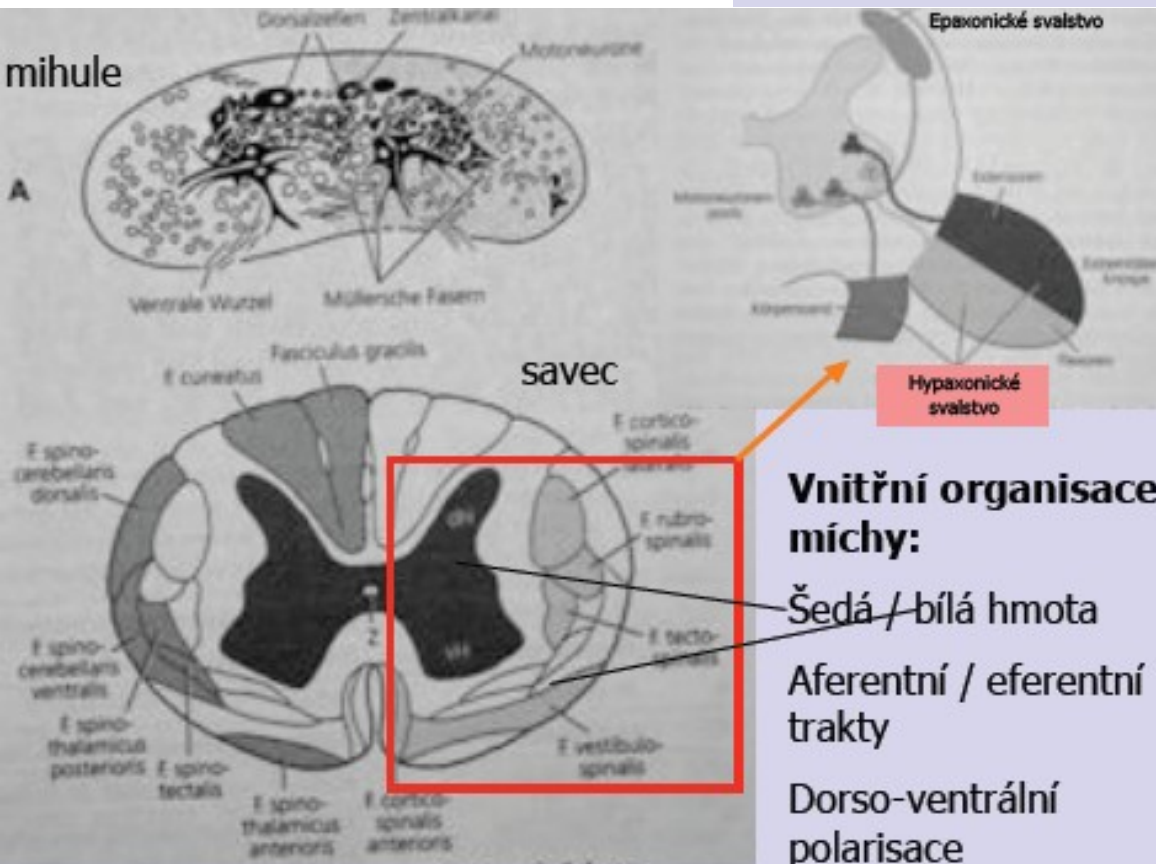
Funkčnost

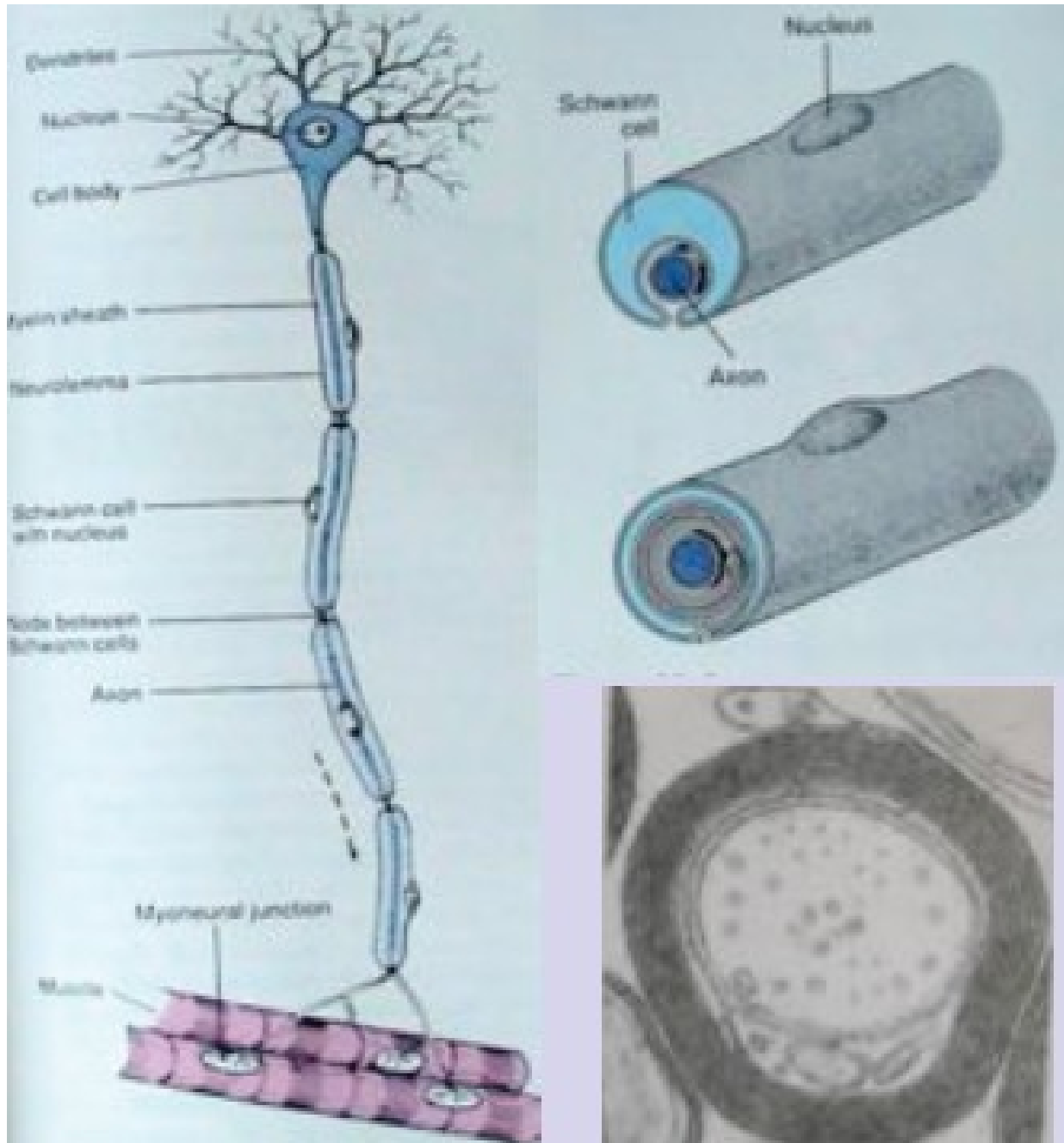
100 (GENERAL ANATOMY WITH EXERCISES 1.7.2013)

Nervová soustava

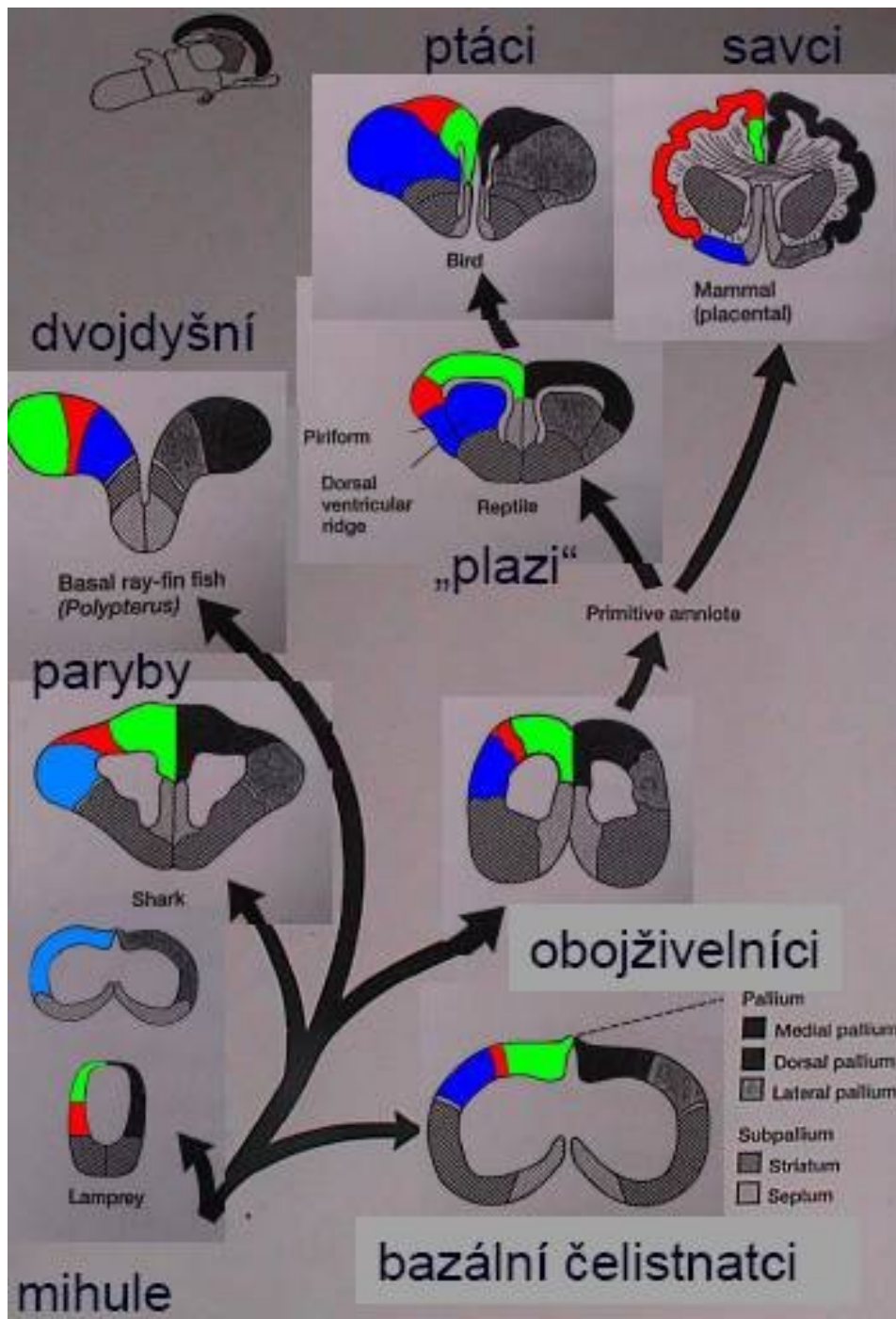
- **CNS, periferní (PNS), vegetativní (ANS), a ! povrch těla - "neurální skelet"**
- **CNS (mícha+mozek): dorsoventrální polarisace (Pax-geny, Shh, slime – indukce z notochordu), d-sensorické, v-motorické**
- **Mícha: páteřní kanál, segmentární uspořádání (rhombomery), šedá a bílá hmota, míšní nervy, ganglia, plexy**

Myelinizace neuronů
efektivní inervace
dlouhé axony
možnost velkého těla

Schwanovy buňky
neurální lišta!

významné inovativní změny :

Dorzální komorový hřeben (plazi a ptáci)

– stereoskopické vidění

Hippocampus savců – sensorické funkce, explorační chování, krátkodobá paměť

piriform – laterální pallium savců, olfaktorické informace

septum – limbický systém

striatum – koordinace pohybu

Šedá kůra

Pallium:

- mediální

- dorzální

- laterální

Subpallium:

- striatum

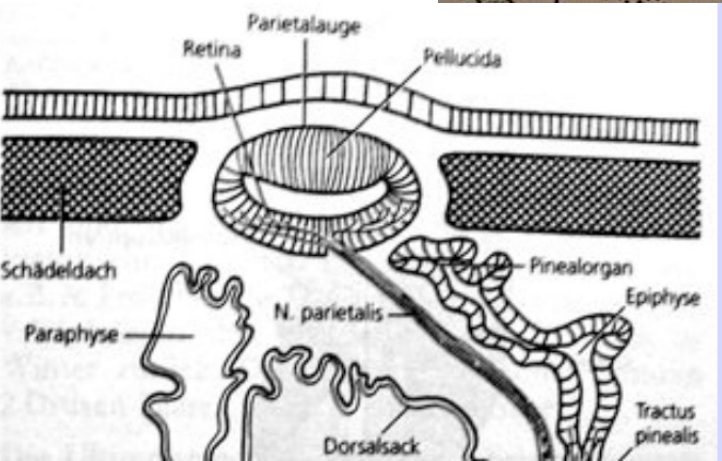
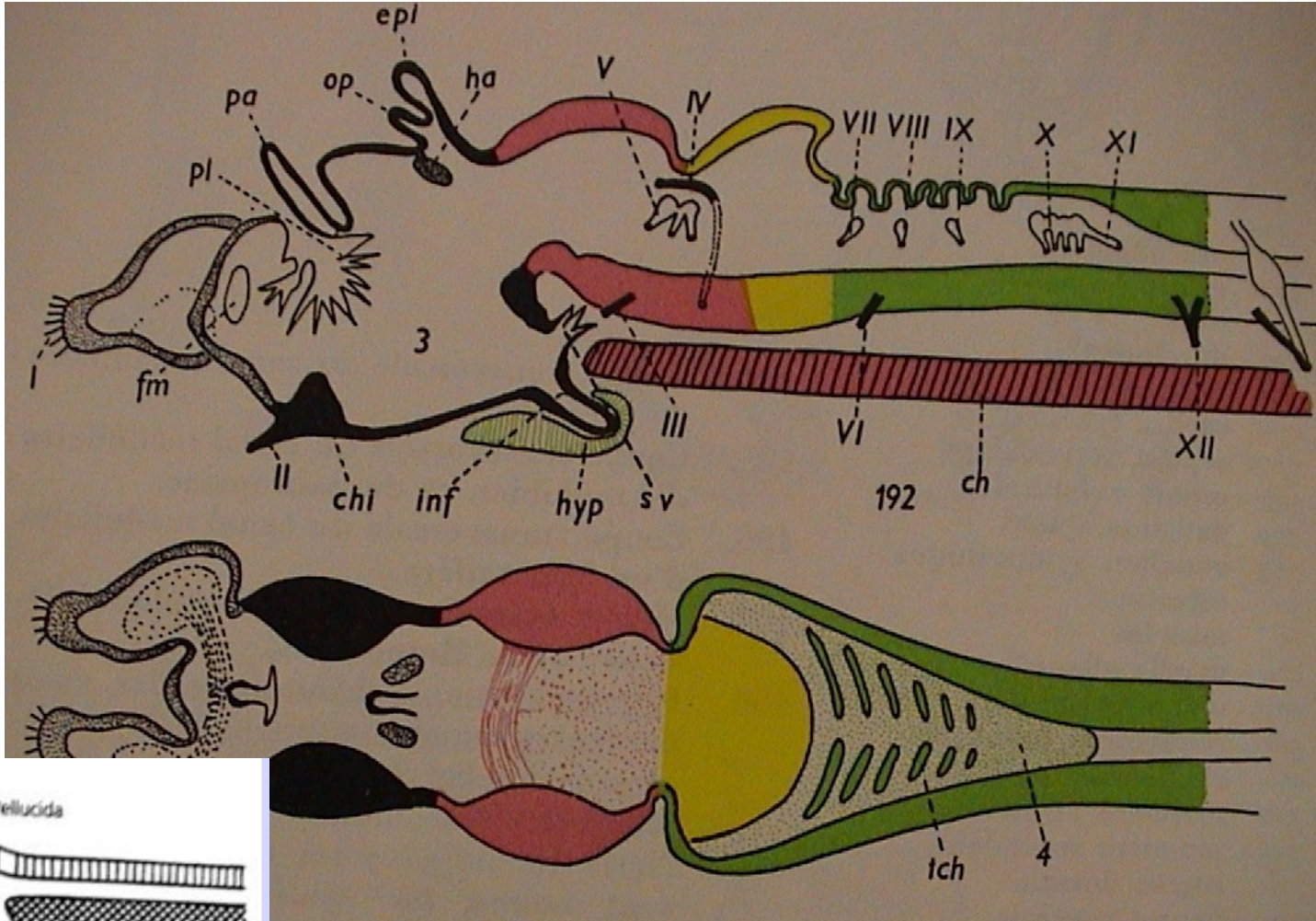
- septum

mezimozek - diencephalon

vychlípeniny jeho střechy = epithalamu

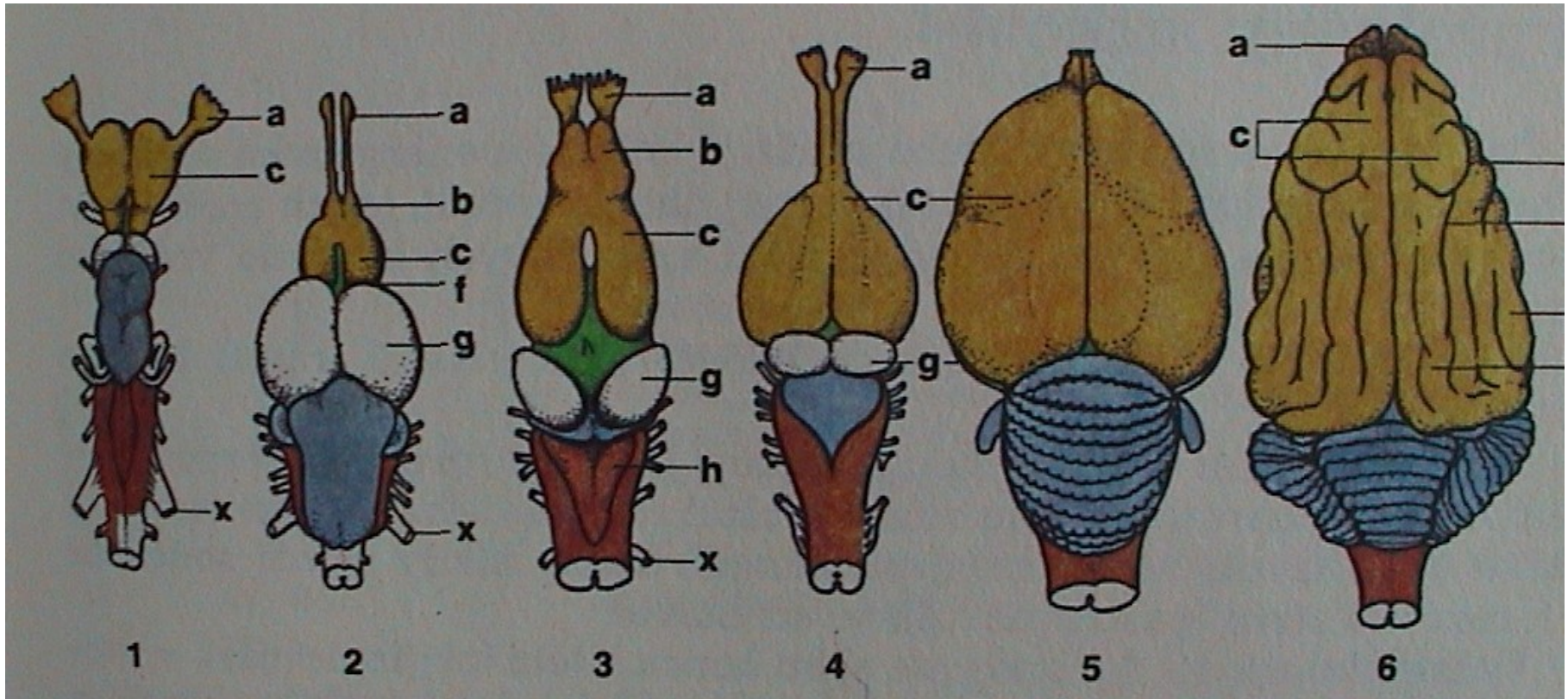
pa-paraphysa
 op –pineální org.
 kruhoústí - oko
 amniota – sekreční
 fce

epi- parietální org.
 plazi – hatérie
 temenní oko

- nervová soustava
  - mozek

Agnatha - **diencephalon**
 Teleostei - **mesencephalon**
 ostatní - **telencephalon**

Chondrichthyes Teleostei

Amphibia

Reptilia

Aves

Mammalia

a – bulbus olfactoricus
 b – diencephalon
 c - telencephalon

g – mesencephalon
 h – metencephalon
 x - myelencephalon

• smyslové orgány

kožní receptory (exteroreceptory)

volná nervová zakončení -bolest;

Merkelovy terčičky (sek.)-hmat od obojž.

–dotek tělíska-nervosvalová, šlachová

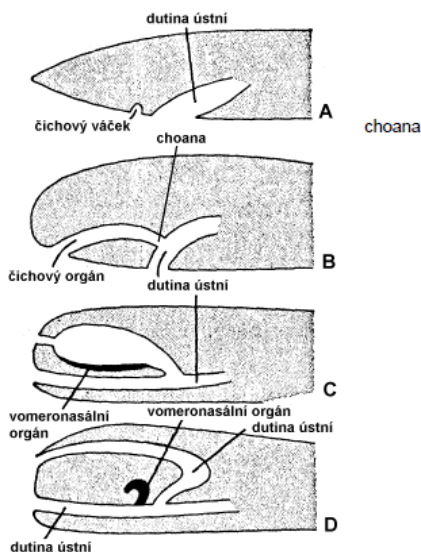
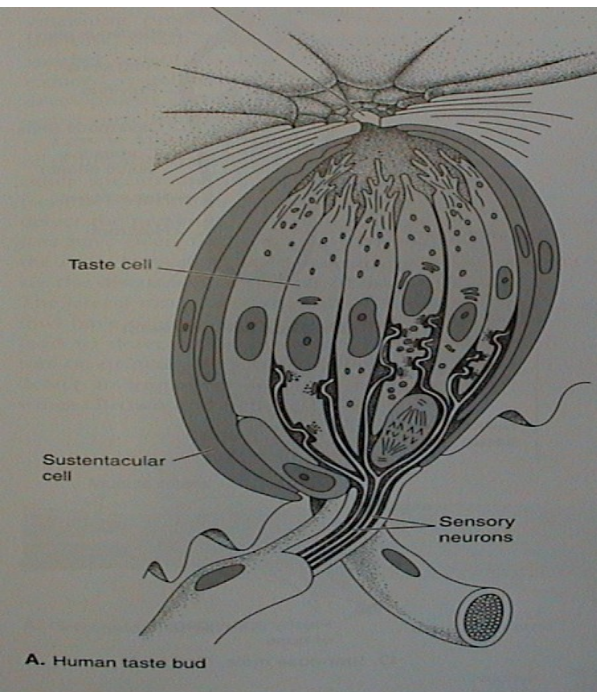
-Meissner, Pacini,Herbst-hmat;

Krause, Rufini-chlad, teplo

-chuťové pupeny a pohárky

vchlípením epiderm. plakod – čichový org.

nozdrý nebo choany (úst. dutina a čich.váčky)

Obr. 285 Schema stavby a pozice čichového orgánu. A - stádium u žraloků (a v principu u všech primitivních vodních obratlovců s výjimkou lalokoploutvých ryb skupiny Rhipidistia), B - stádium u lalokoploutvých ryb skupiny Rhipidistia, C - stádium o obojživelníků, D - stádium u ještěřů a hadů. Podle Neala a Randa, ze Smithe (1960).

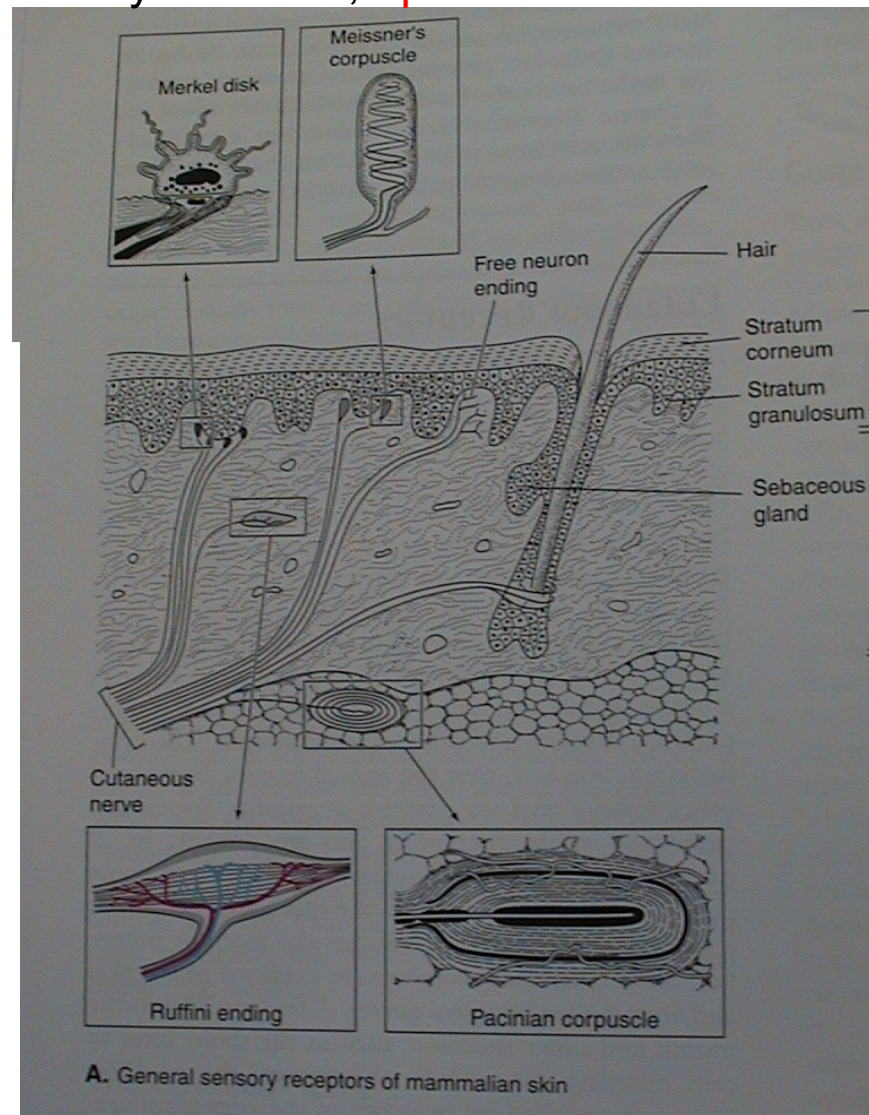
Smyslové buňky:

primární a sekundární receptory:

a) extero-, propio-, entero-; (z neuronů)

b) chemo-, mechano-, radio-(foto-, termo-)

z obrvených buněk, **apomor. obratlovců**

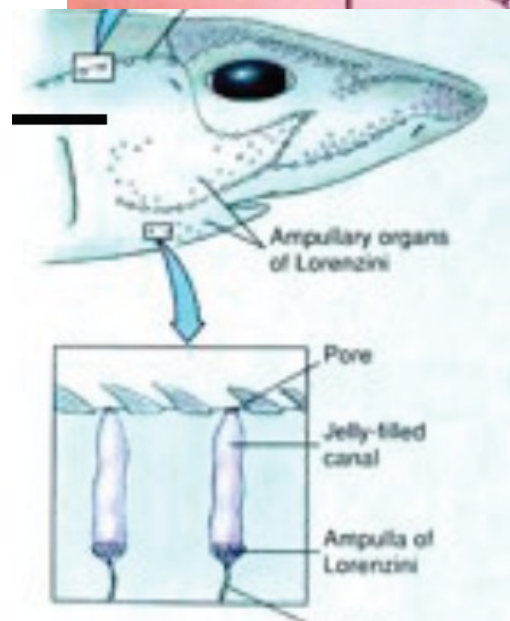
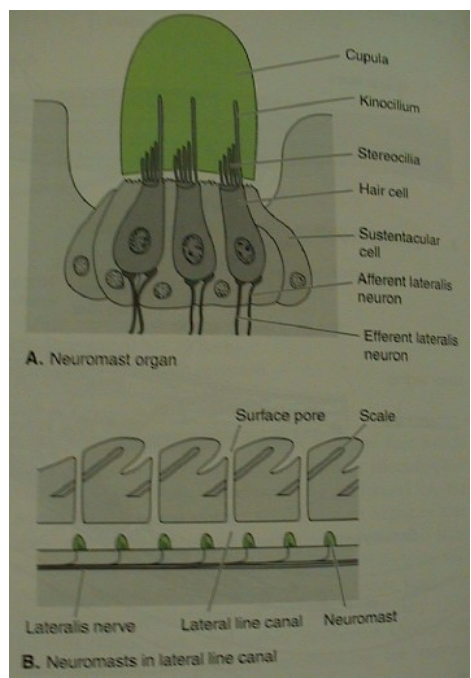
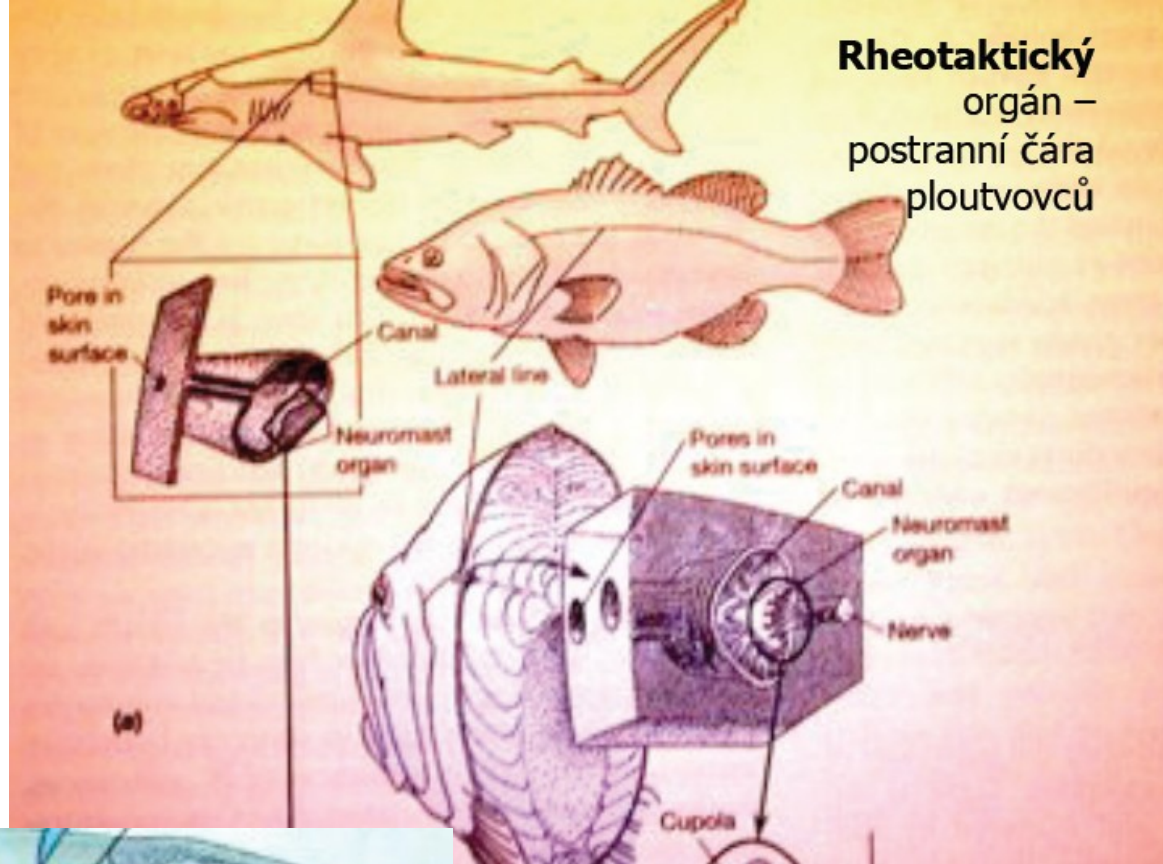

A. General sensory receptors of mammalian skin

- proudový orgán
- buňky neuromasty

- boky ryb, postranní čára

Rheotaktický orgán – postranní čára ploutvovců

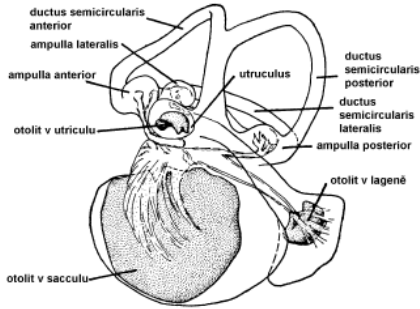

- Lorenziniho ampule - elektroreceptor

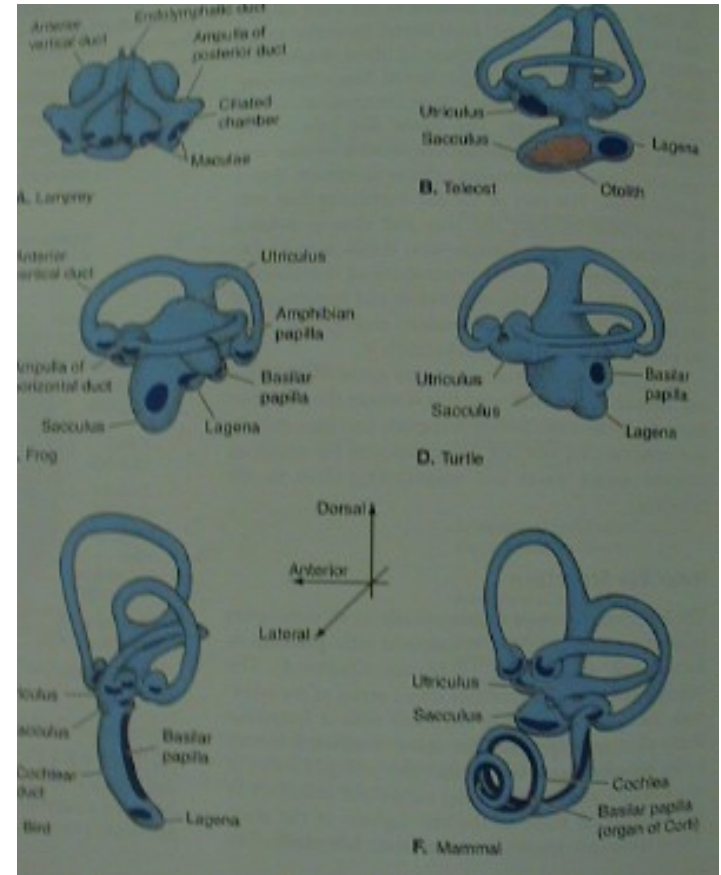
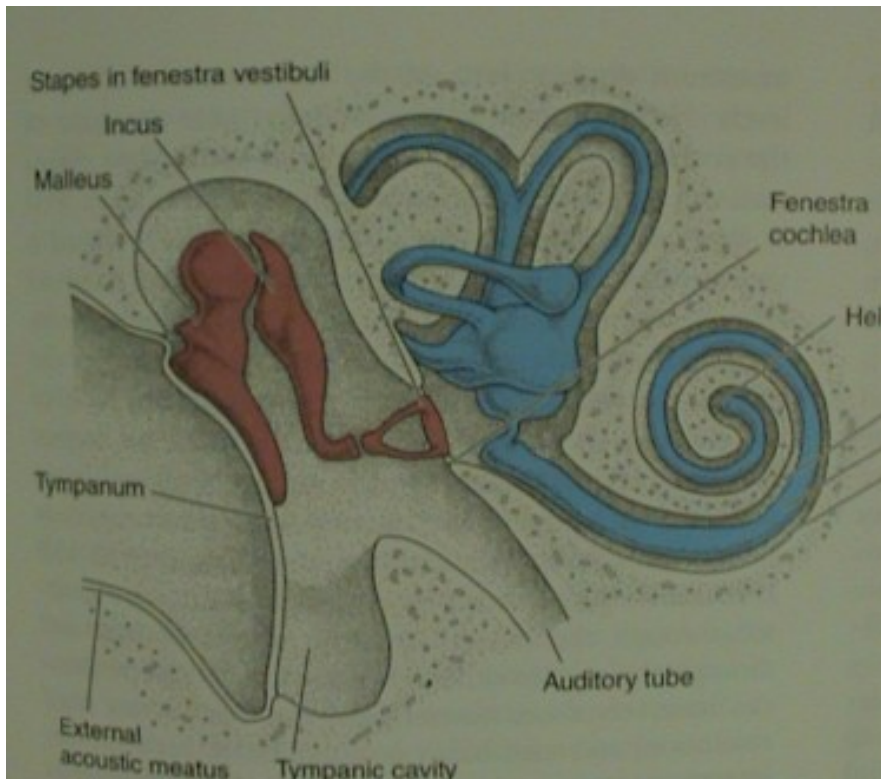

smyslové orgány

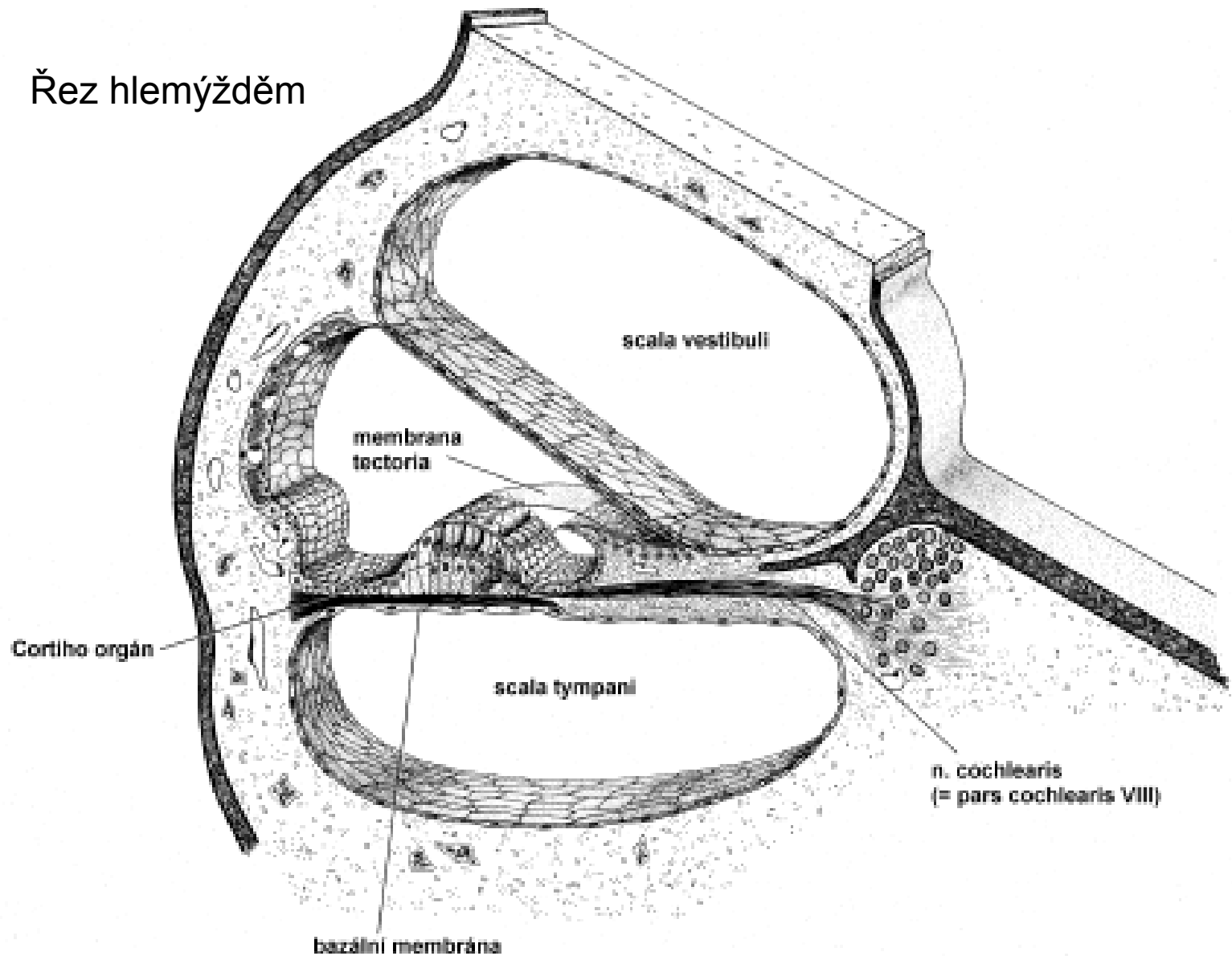
- A. vnitřní ucho** -kostěný (perilymfa) a blanitý labyrint (endolymfa); vestibulární aparát, sluch. lagena-cochlea
- statokonie-drobné, statolity (3 otolity) –velké
- B. střední ucho** -středoušní dutina, tympanum, sluchové kůstky (1-columella, 3 -maleus, incus, stapes), oválné a kruhové okénko, Eustachova trubice
- C. vnější ucho** –zevní zvukovod, boltec

- sluchově rovnovážný orgán

Řez hlemýžděm

Komorové oko jednotné stavby!!!

- zrak
- elektromagnetické záření
- 380-760nm
- ale i IR(větší nm), UV (menší nm)

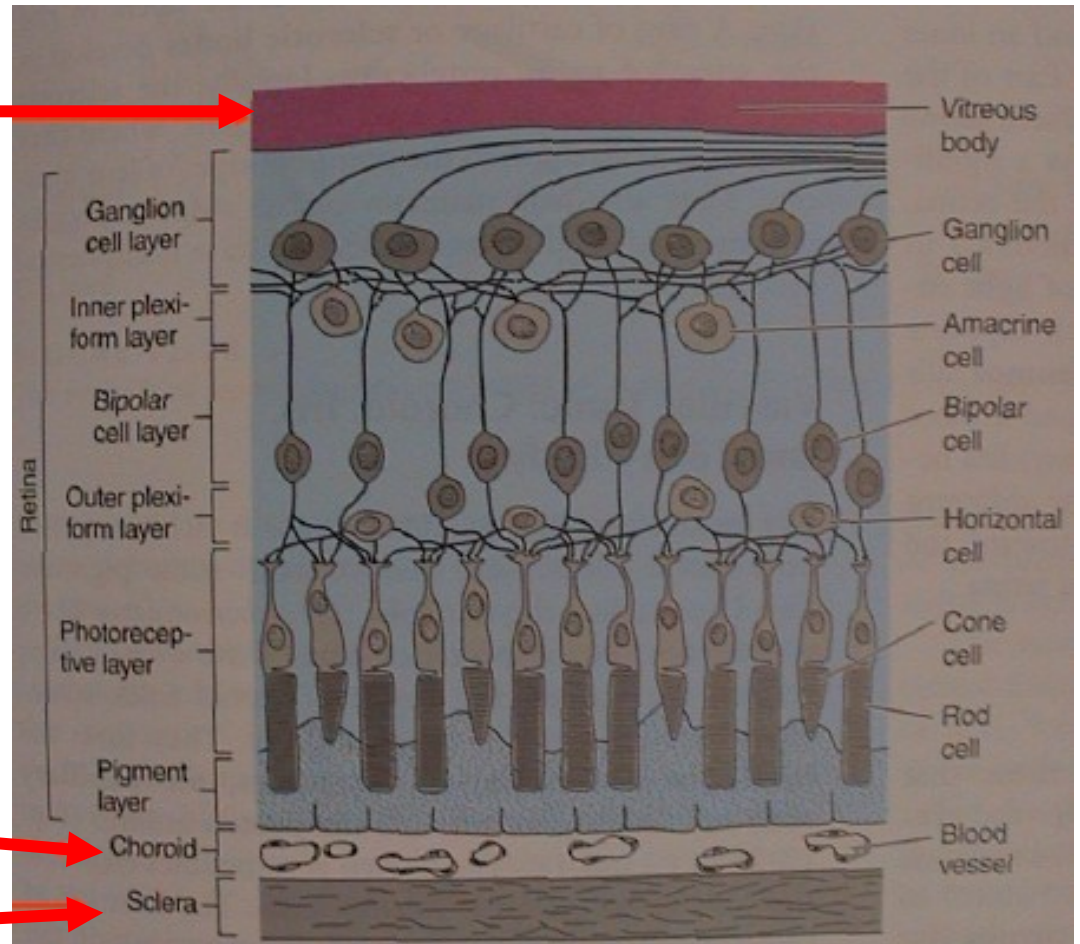
1. bělima(+ rohovka),
  2. cévnatka (+ duhovka, pupilla),
  3. sítnice;
- přední a zadní komora, čočka (lens), řasnatý val (corpus ciliare)

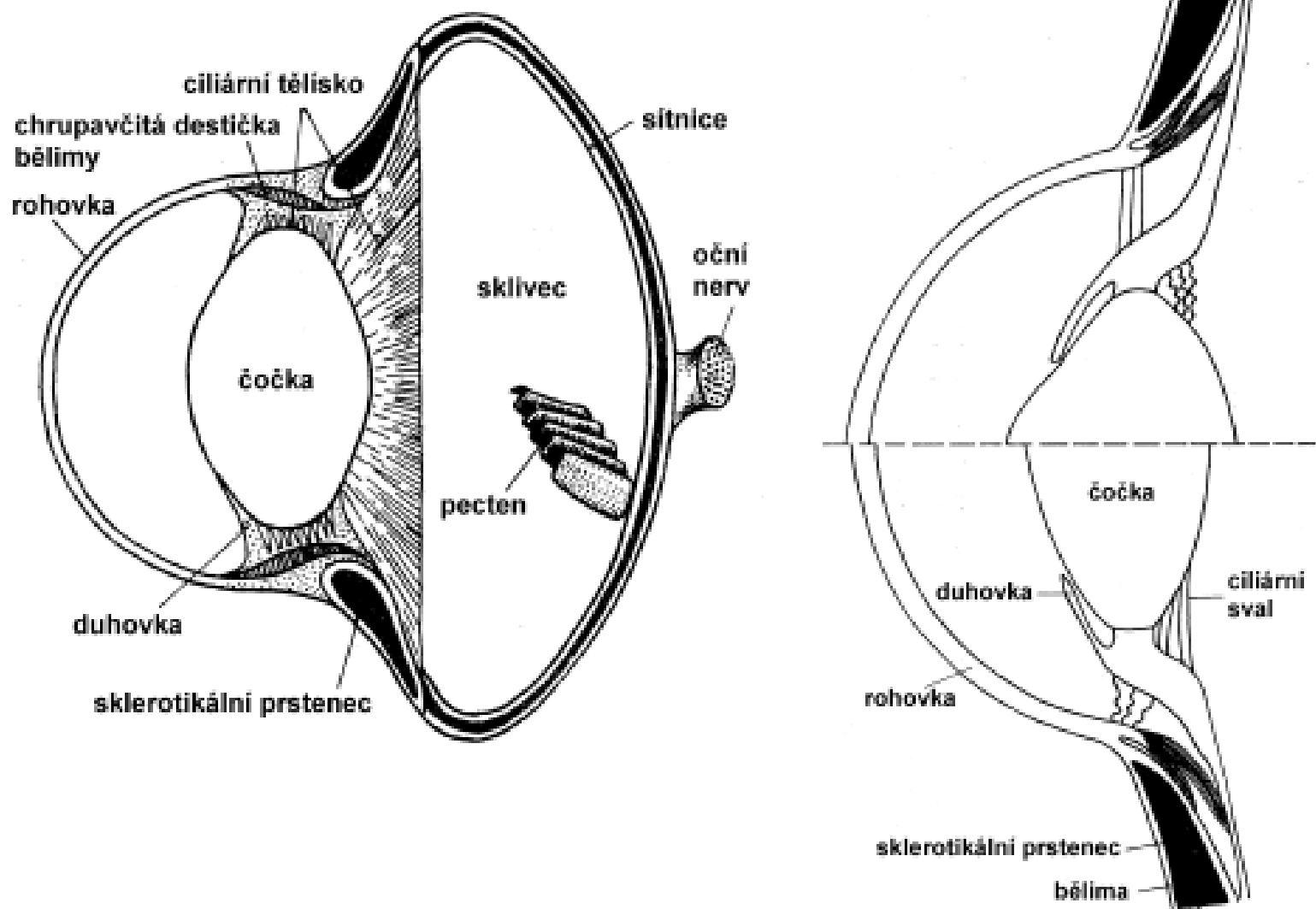
tyčinky a čípky
sklivec
(corpus vitreum)

sítnice (11 vrstev) (retina)

cévnatka
(chorioidea)

bělima
(sclera)

Obr. 299 Svislý řez okem sovy (vlevo) a mechanismus akomodace oka u ptáků (vpravo). Dolní polovina pravého obrázku představuje klidové stadium, horní polovina stav při akomodaci (viz smrštěný ciliární sval). Podle Grozinského a kol. (1976).

klid

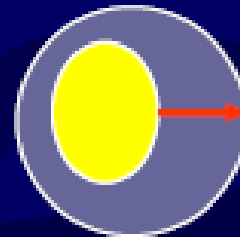
zaostřování - akomodace

na blízko

mihule a kostnaté ryby

na dálku

rohovka

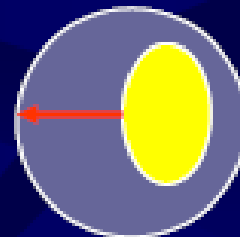
sítnice

m. retractor lentis

na dálku

paryby, starobylé ryby,
obojživelníci

na blízko

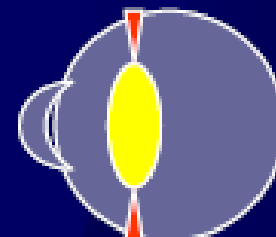
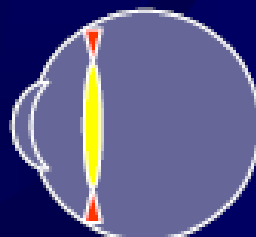

m. protractor lentis

na dálku

Amniota - plazi, ptáci, savci

na blízko

trávicí soustava

- A) mihule
- B) žralok
- C) okoun
- D) skokan
- E) holub
- F) králík

ústní dutina

jazyk (jen Tetrapoda)

hltn plicní vaky (bichir), plyn.měchýř

jícen (1)

játra (2)

žlučník (3)

slinivka břišní (7)

žaludek (6)

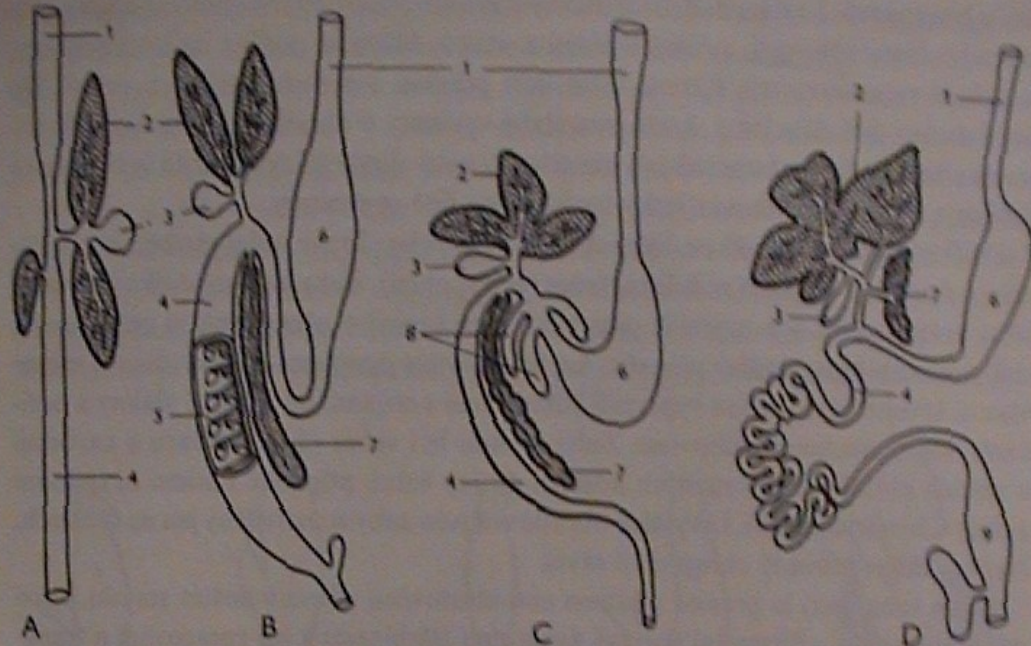
střevo 13 tenké, 14 tlusté, 16 slepé

u vodních nečleněné, ale spirální řasa

pylorické výběžky

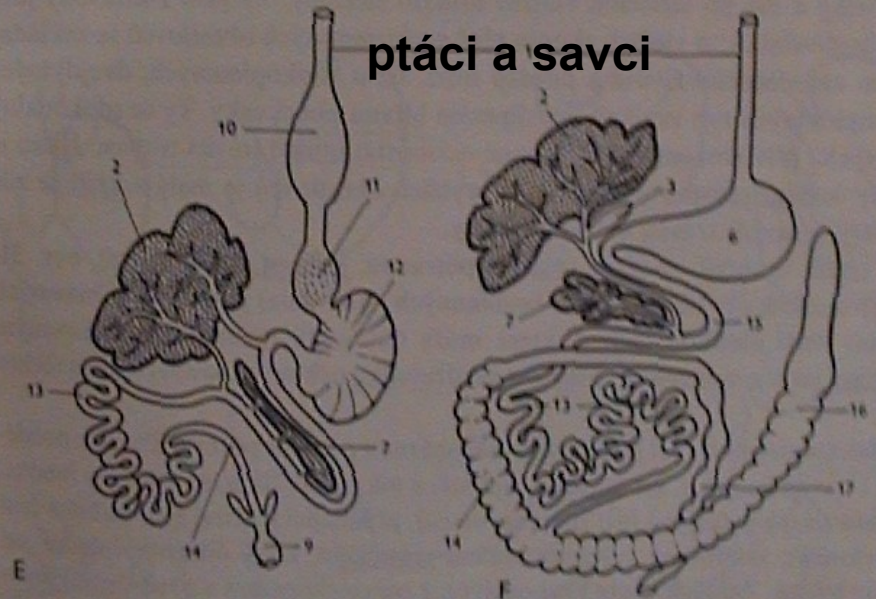
prodlužování střeva (střevní kličky)

- diference (tenké a tlusté střevo)

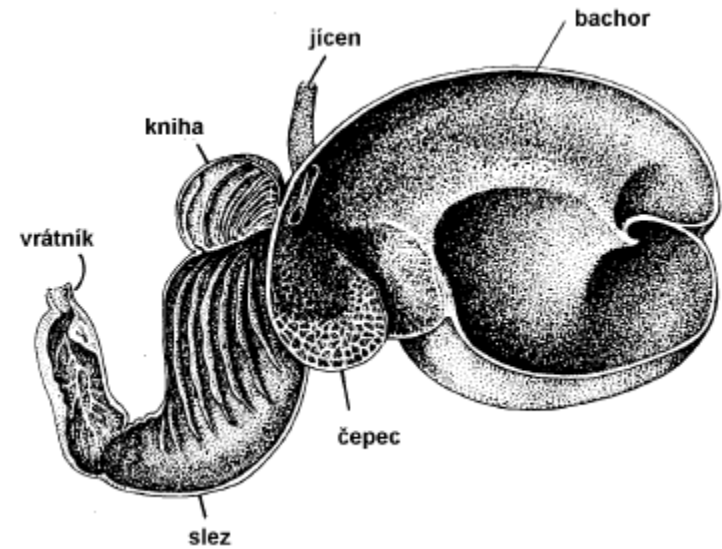
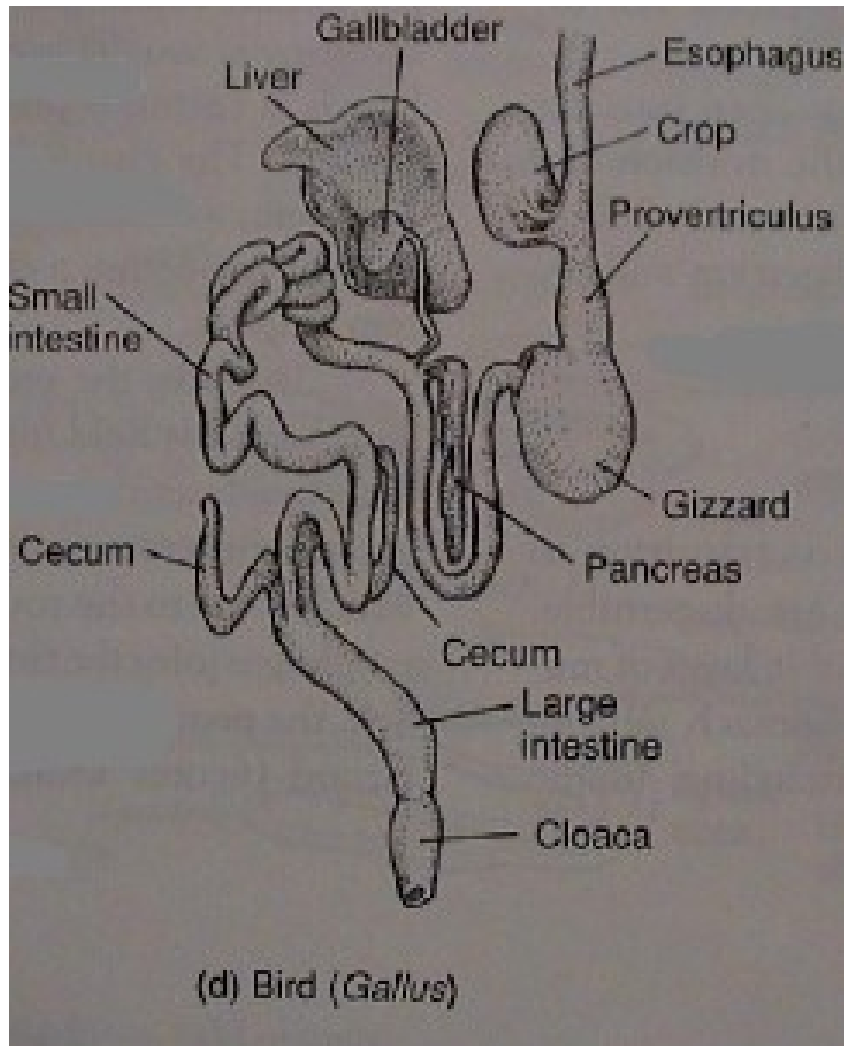

spirální řasa

ptáci a savci

pták - kur

složený žaludek přežvýkavců

vole (ingluvies),
žlznatý (proventriculus) a **svalnatý žaludek**
(ventriculus) - postventriculus

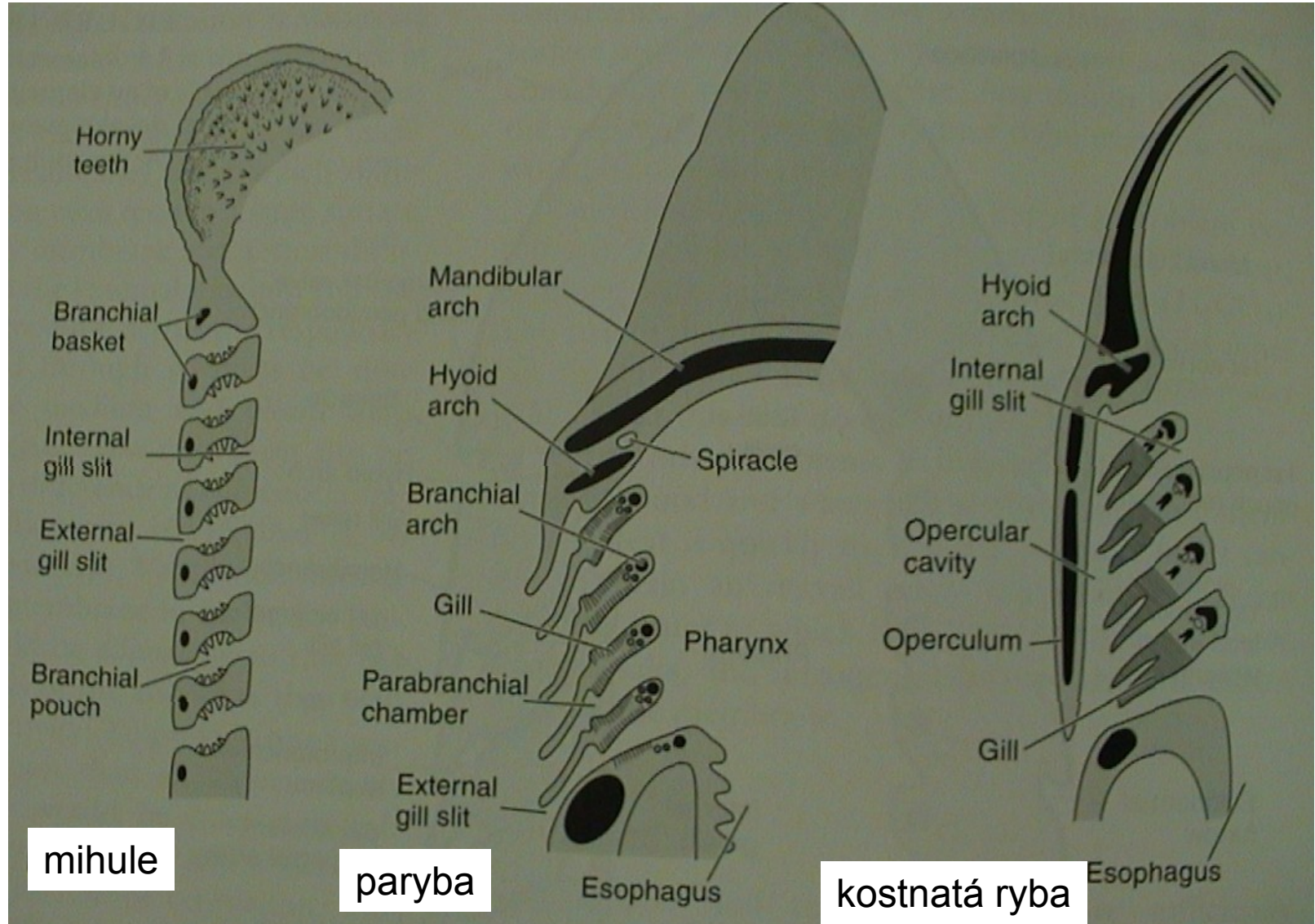
dýchací soustava

žábry

žaberní váčky (endoderm)

žaberní přepážky
ektoderm

žaberní oblouky, skřele
(ektoderm)

Vnější žábry – nejasný původ – larvy obojživelníků, larvy bichirů, bahníků

Vychlípeniny trávicí trubice

Poprvé u kostnatých čelistnaticů Osteognathostomata

- Vznik ještě před výstupem na souš
- Vychlípeniny endodermu, ne naopak!

plicní vaky

prvně u Rhipidistia

plyn. měchýř, od Actinopterygia

hydrostatická fce, vzácně i dýchací

Zdokonalením **plíce** – průdušnice, průdušky, průdušinky, plicní sklípky

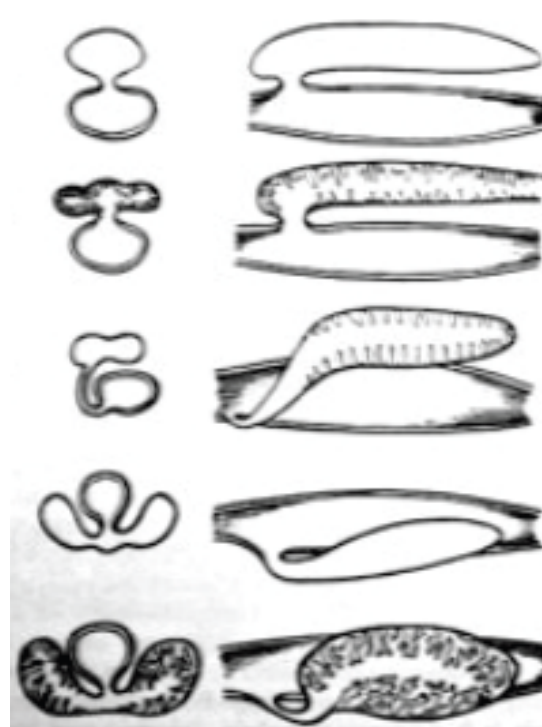
Odlišné u ptáků

Vnitřní nozdry – **choany**

Prvotně (ryby) – lepší čich

Druhotně (souš) - dýchání

U suchozemských obratlovců vzduch určený k dýchání nasáván vnějšími nozdrami, **které jsou homologické s předním párem vnějších nozder u ryb**. U lalokoploutvých ryb a suchozemských tetrapodů jsou ve stropu přední části ústní dutiny vytvořeny **vnitřní nozdry (choana)**, kterými se dostává do ústní dutiny voda (u lalokoploutvých ryb) nebo vzduch (u suchozemských tetrapodů) i při uzavřeném ústním otvoru.

Dorsální vychlípení jícnu:

Plynový měchýř Teleostei
(hydrostatická vs. dýchací funkce)

Ventrální vychlípení jícnu:

Plicní vaky Dipnoi a Cladistia

Plíce Tetrapoda

dýchací soustava

5 párů vaků

pták

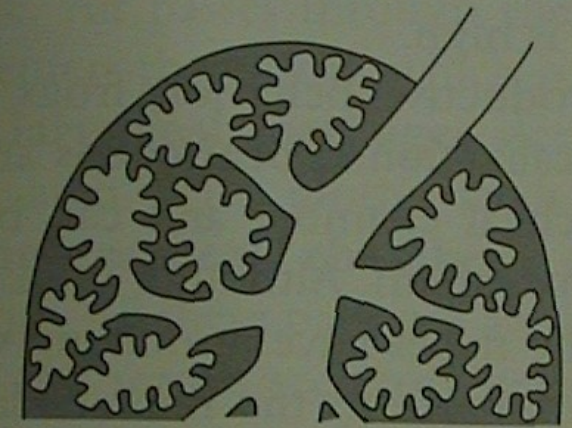
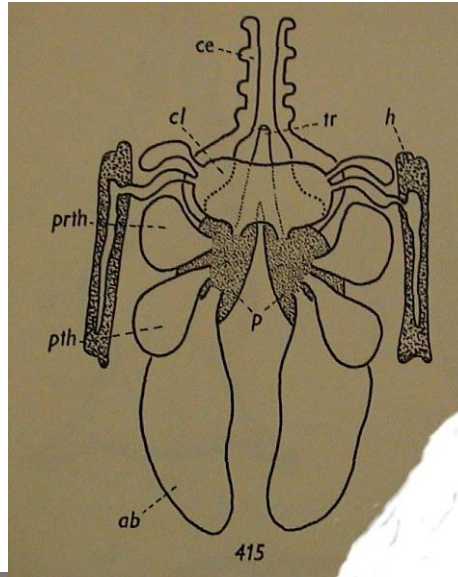
mesobronchus

dorsibronchi

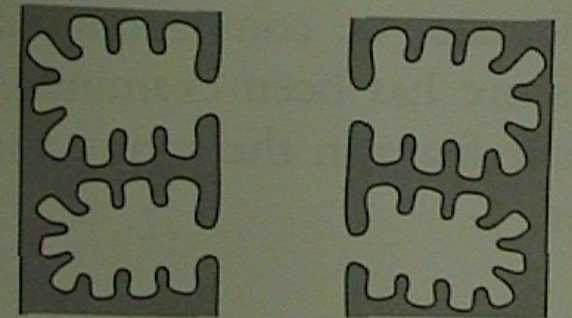
ventrobronchi

parabronchi

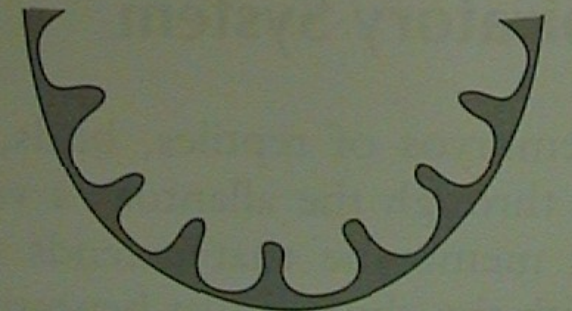
Nepodílejí se na výměně plynů, ale fungují jako reservoáry vzduchu.

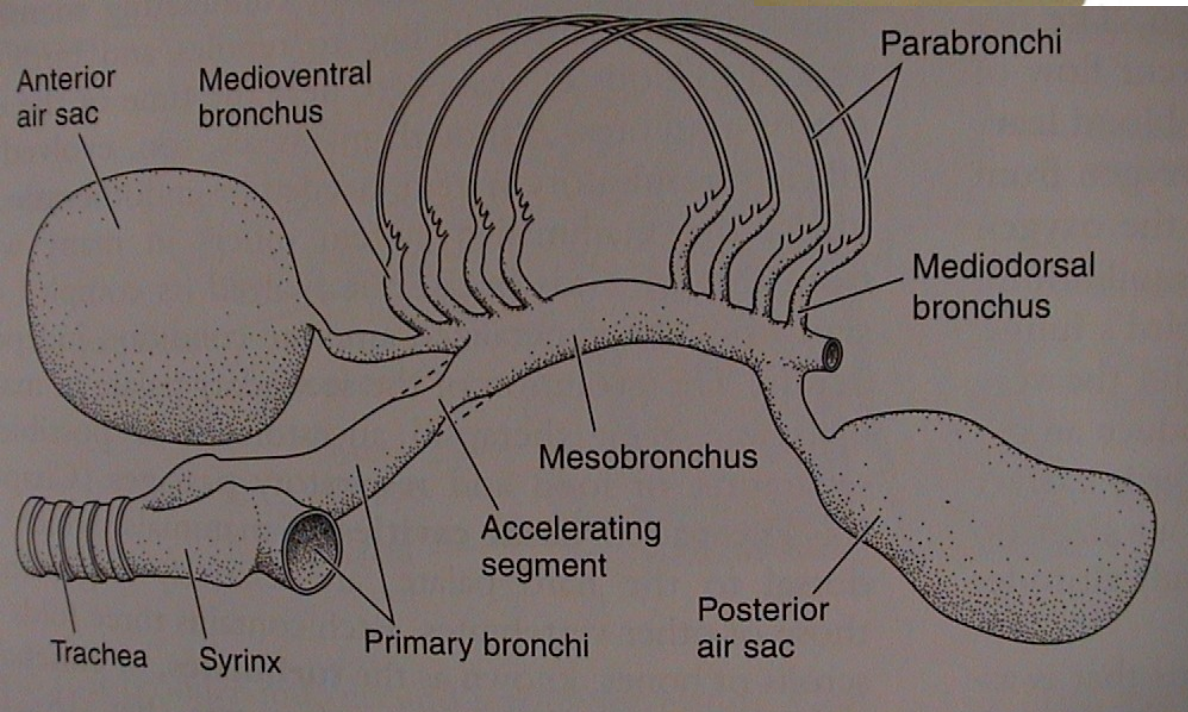
C. Mammal

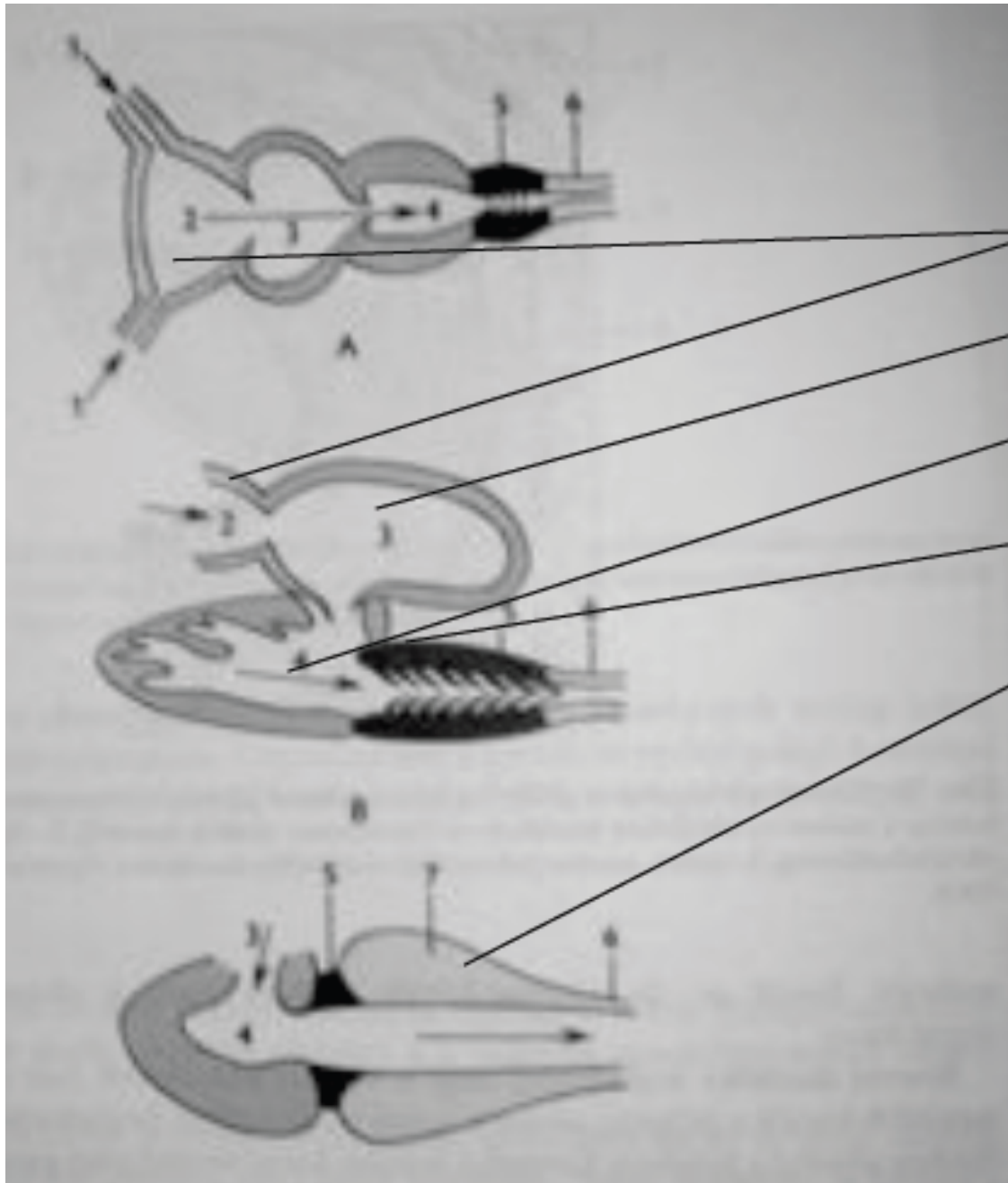

B. Reptile

A. Amphibian

Srdce ploutvovců:

ductus Cuvieri,

Žilný splav (sinus venosus)

Předsíň (atrium)

Komora (ventriculus)

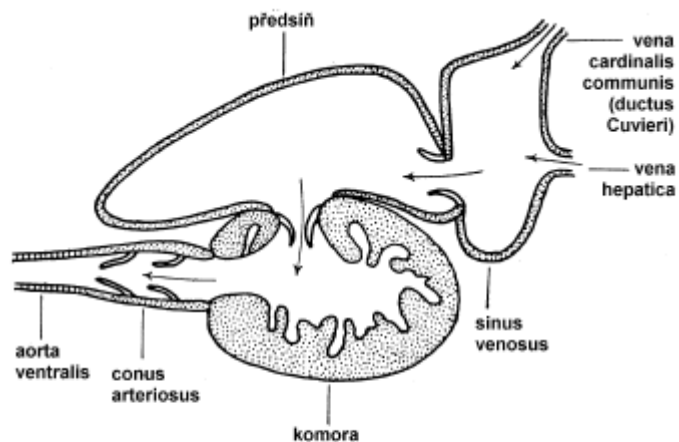
Conus arteriosus

příčně pruh. sv.

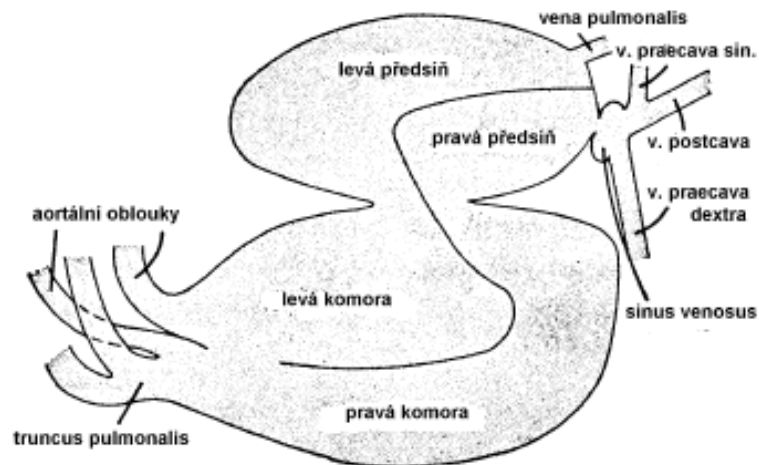
Bulbus arteriosus

Teleostei (netepající,
bez chlopní) hladká sv.

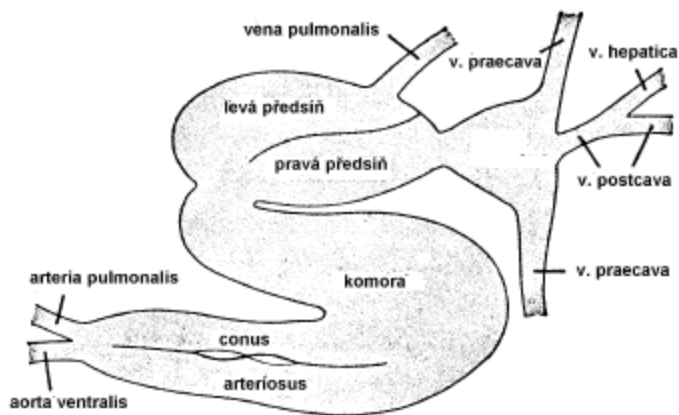
Gnathostomata: žilný
splav a předsíň
dorsálně

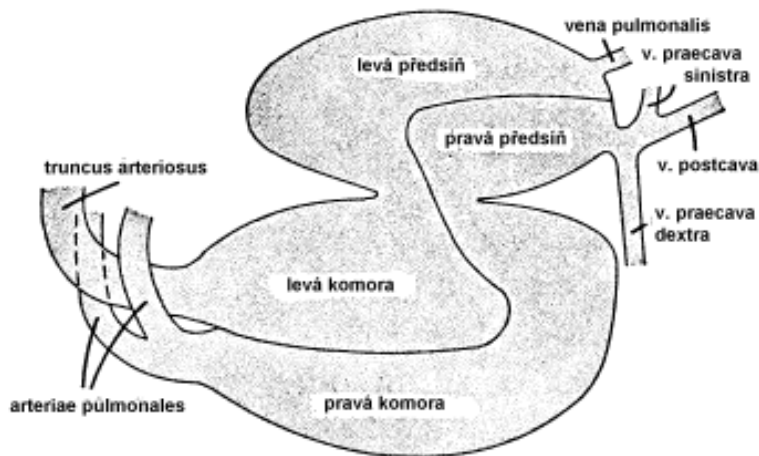
Obr. 219 Nahoře schema srdce vodních obratlovců, dole mediální řez srdcem žraloka. Na hořejším schematu je žilný splav pootočen z původně horizontální do vertikální polohy, takže se jeví jako při pohledu shora. Podle Smithe (1960) a Grodzinského (1976).

Obr. 221 Schema stavby srdce plaza. Stejný pohled jako na obr. 219 nahoře. Podle Smithe (1960).

Obr. 220 Schema stavby srdce obojživelníka. Stejný pohled jako na obr. 219 nahoře. Podle Smithe (1960).

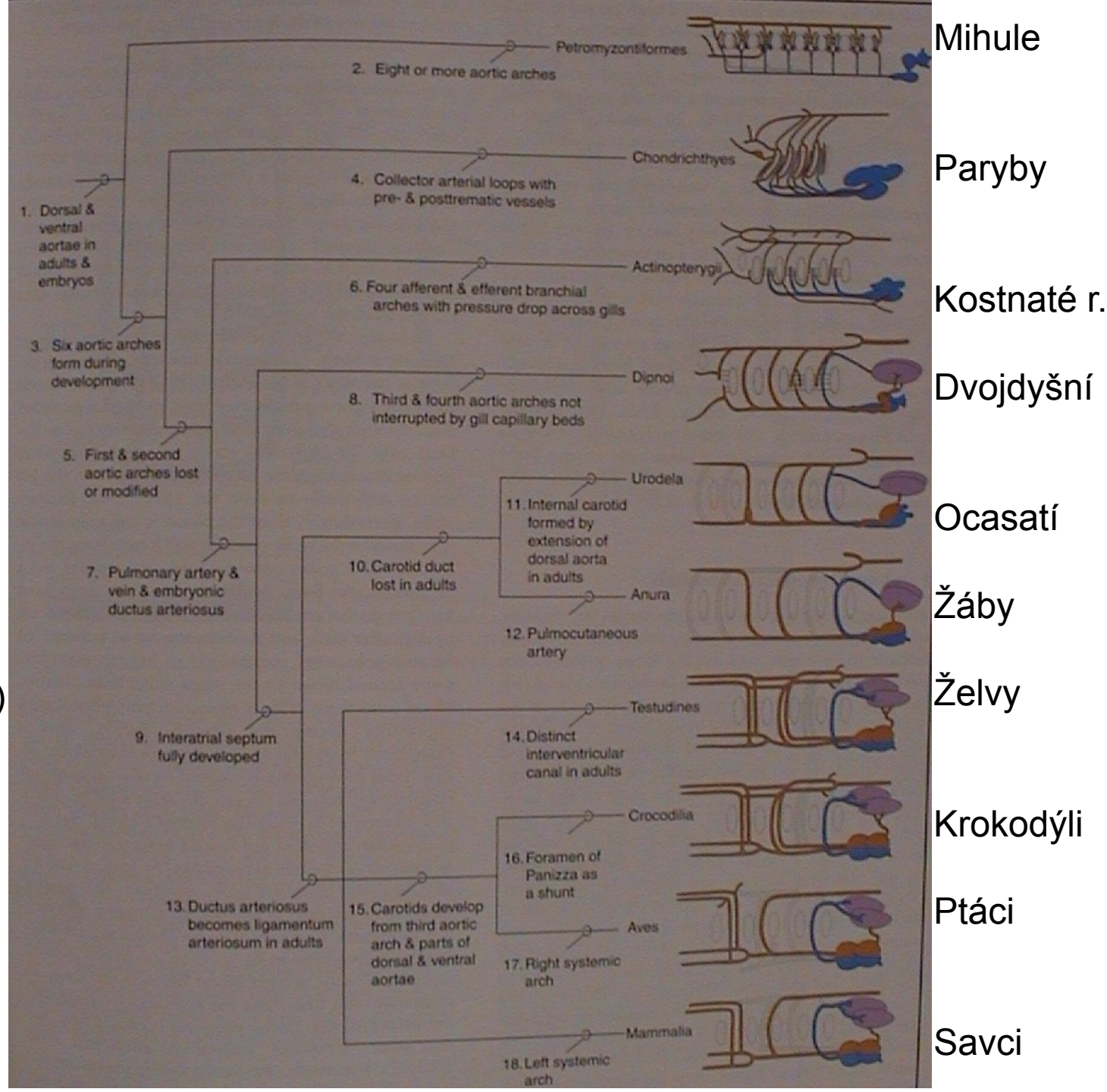

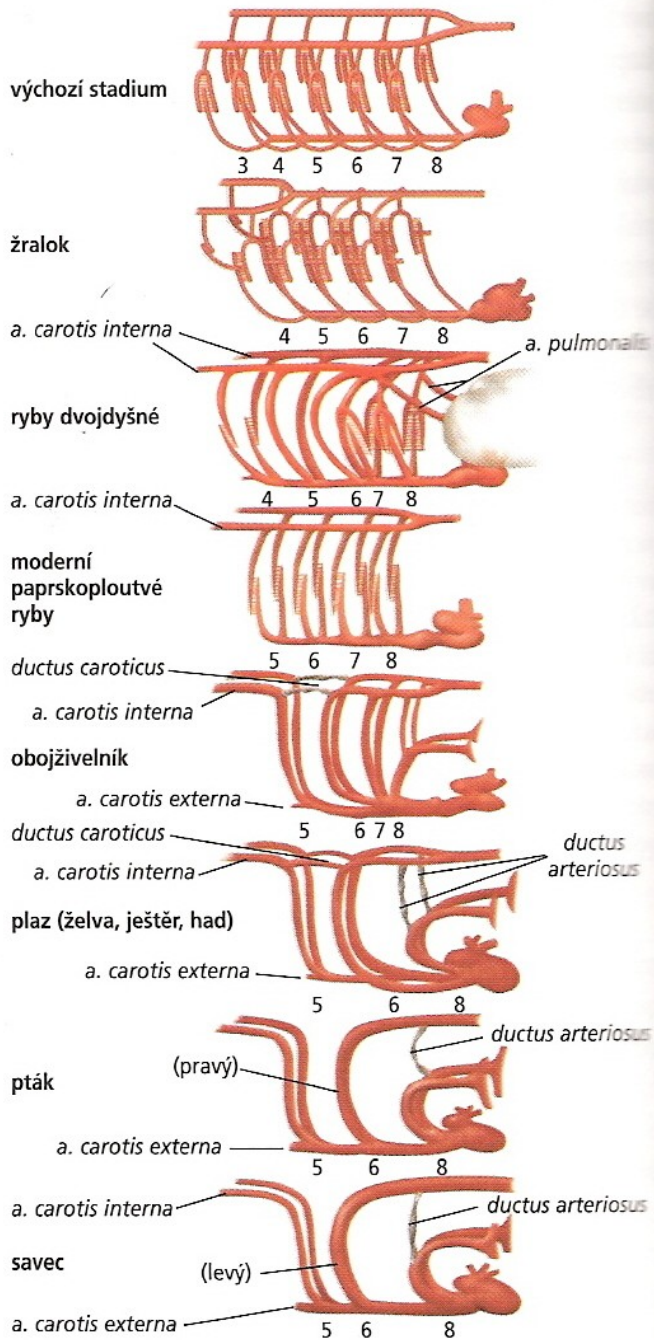
Obr. 222 Schema stavby srdce endotermního obratlovce. Stejný pohled jako na obr. 219 nahoře. Podle Smithe (1960).

- cévní soustava

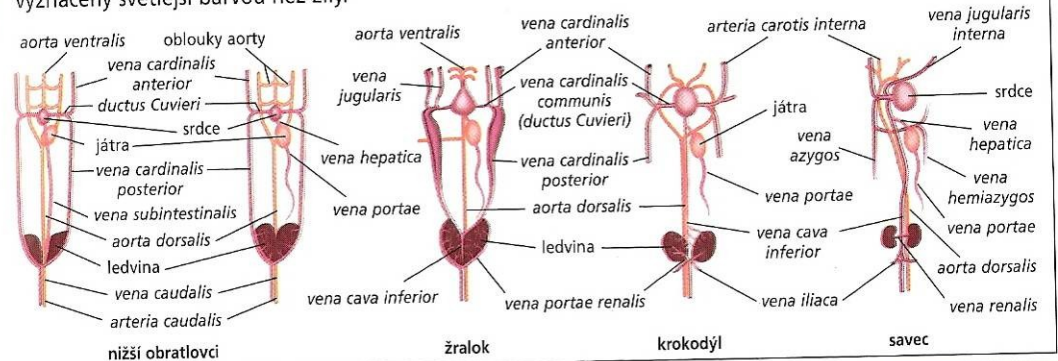
SRDCE
4 části

- žilný splav (sinus venosus)
  - předsíň (1, 2)
  - komora (1, 2)
- (ne)úplná mezi-komorová přepážka (krokodýli)
- srdeční násadec (conus arteriosus) nebo tepenný násadec (bulbus arteriosus)

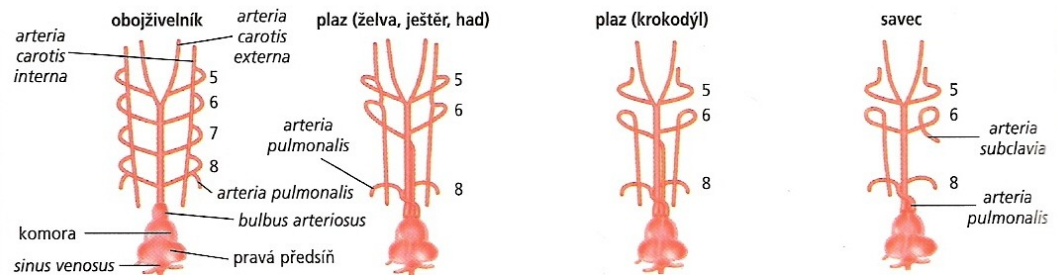

Obr. 5.325 Schéma průběhu hlavních cév tělního oběhu při pohledu z ventrální strany. Tepny jsou vyznačeny světlejší barvou než žíly.

ŽIVOČICHOVÉ (ANIMALIA)

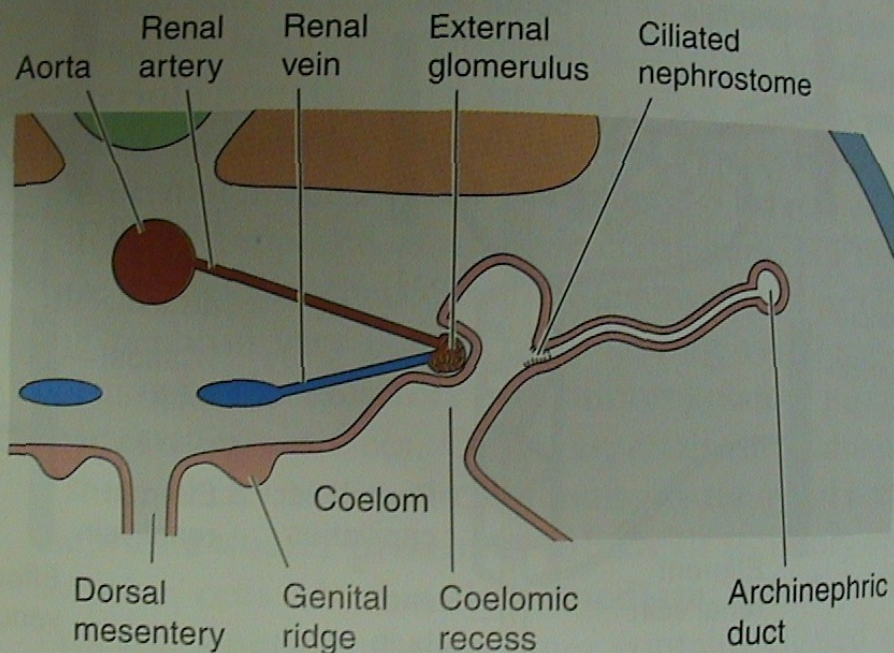
Obr. 5.323 Schéma postupné redukce žaberních tepen a změn ve stavbě srdce během evoluce obratlovců (dorzální pohled). Číslice označují pořadí arteriálních oblouků.

urogenitální soustava

odstranění vody a CO₂, dusíkatých látek a solí

nefron, funkční jednotka ledvin

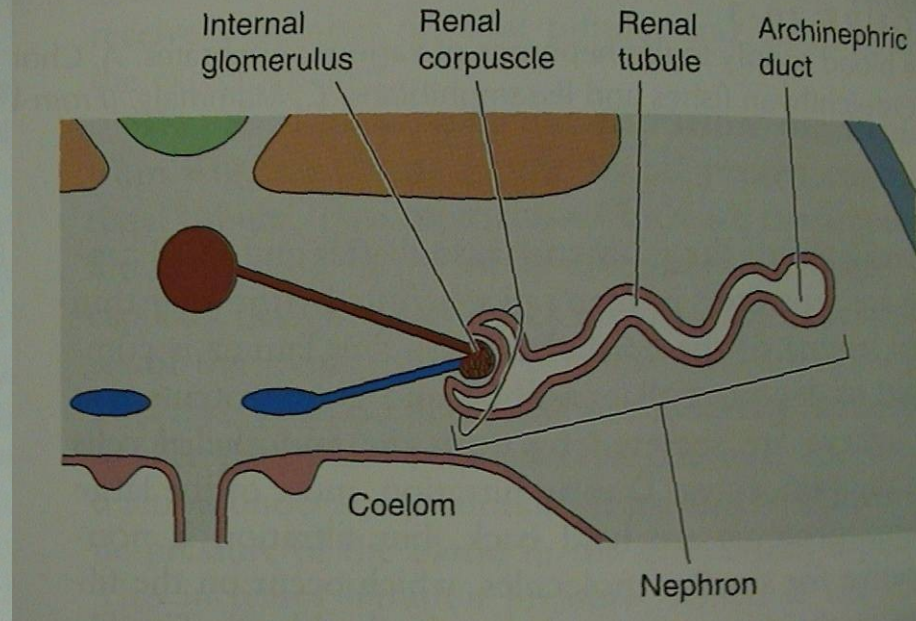
Bowmanův váček – kanálky se spojují ve Wolffův vývod

B. Ammocoetes and larval lissamphibians

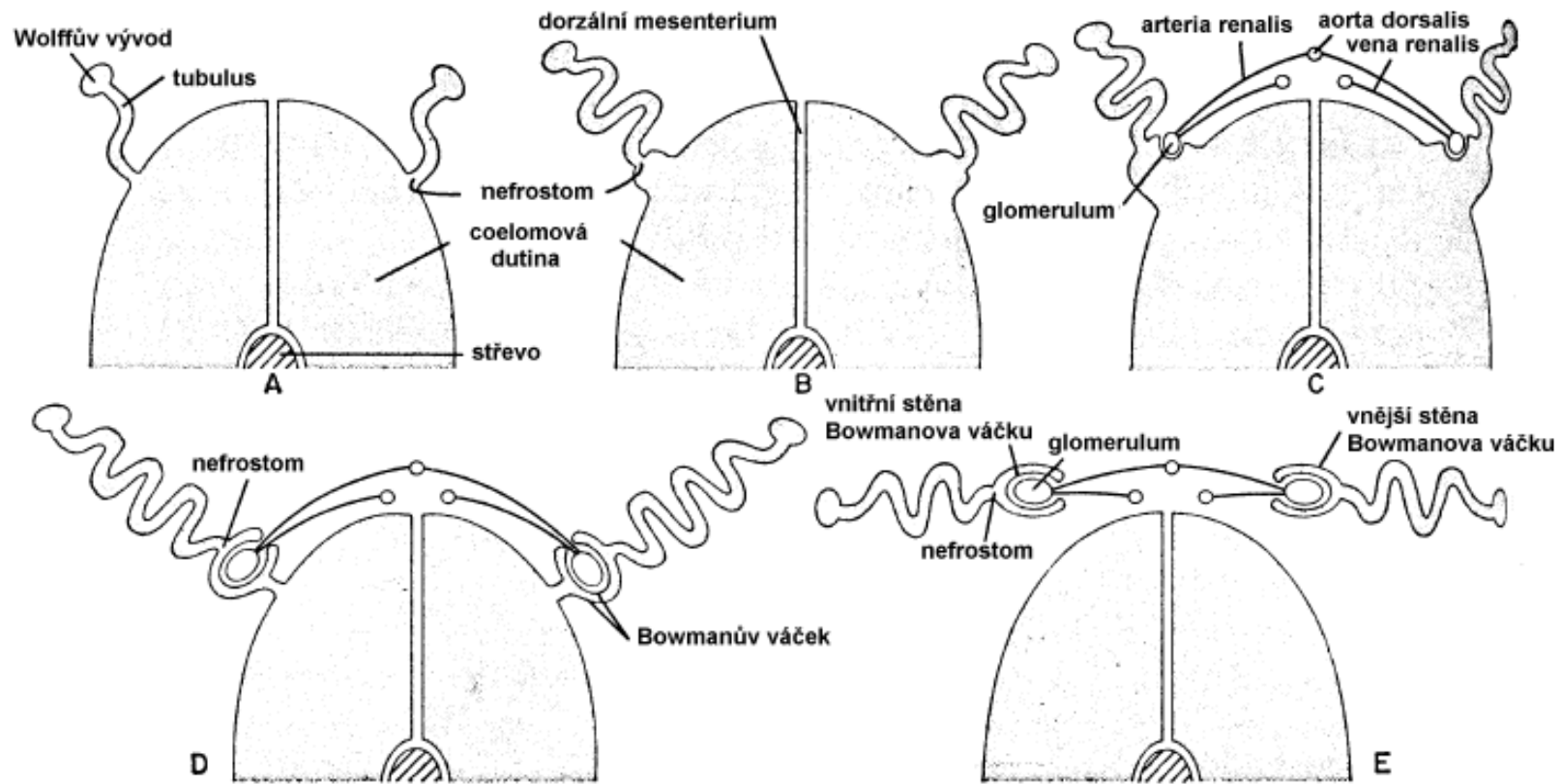
vnější glomerulus

(holonefros, pronefros)
minohy, červoři

vnitřní glomerulus

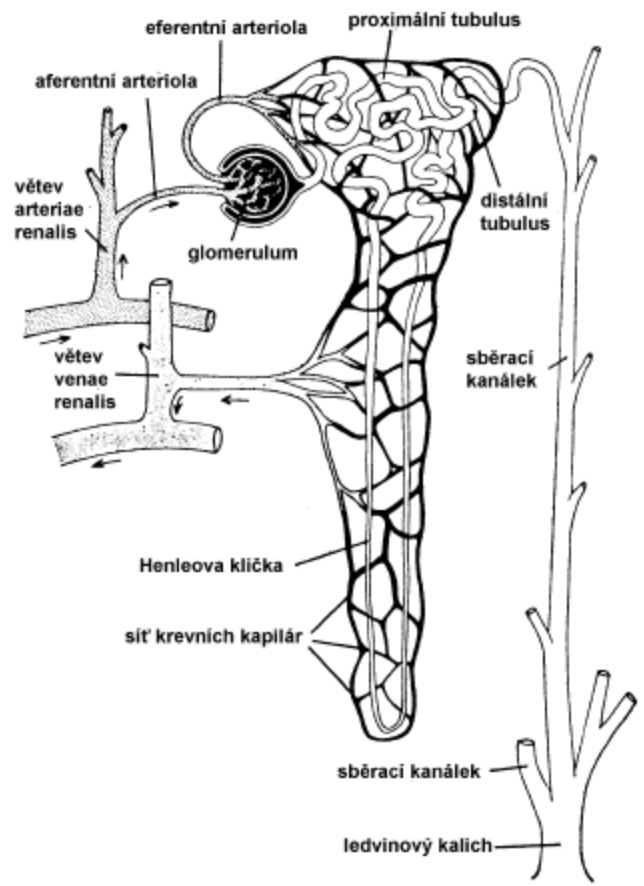
(opisthonefros, mesonefros, metanefros)

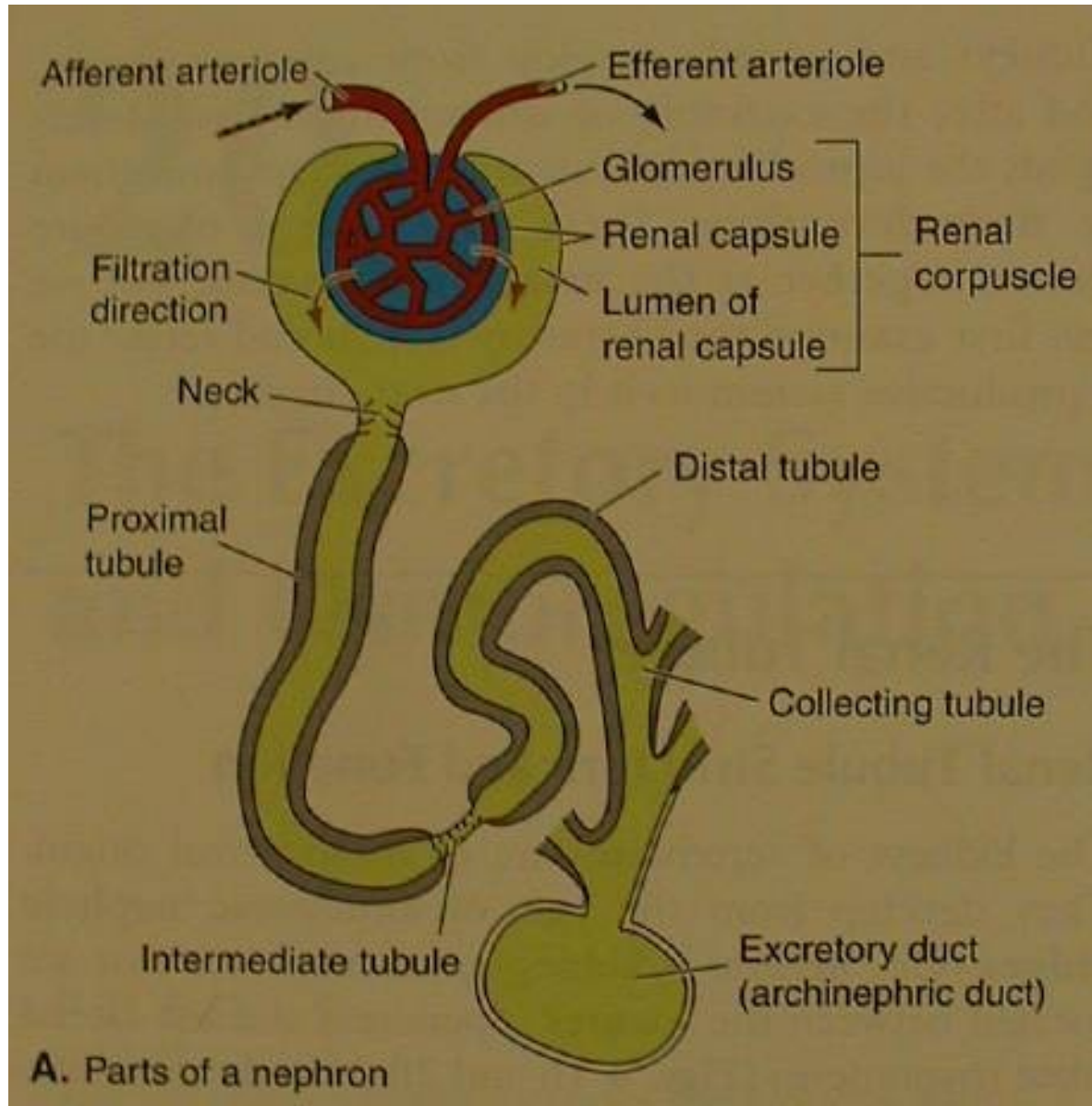
Obr. 254 Embryonální vznik nefronu a jeho postupně odškrcení od coelomové dutiny. Podle Smithe (1960).

Malpighiho tělísko =
glomerulus+ Bowmannův váček

Obr. 253 Nephron savců a jeho cévní zásobení.
Podle Quiringa, ze Smithe (1960).

A. Parts of a nephron

gonády

Prim. chámovody a vejcovody se zakládají současně:

prim. chámovod - Wolfova chodba (ne sek. chámovod u Teleostei)

Muellerův vývod (u všech Craniat s výjimkou sliznatek) - vejcovod a rozličné specialisace (děloha, vitelinní žlázy etc.)

Určení pohlaví - vnější resp. humorální regulace u Anamnia (častý hermafroditismus), genet. určení pohl. (XY, ZW) u Amniota

A-jeseter

B-žraloci, obojživelníci

C-Amniota

D-Teleostei

Op opisthonefros

Op:pars renalia, p.sexualis

Opm-metanefros

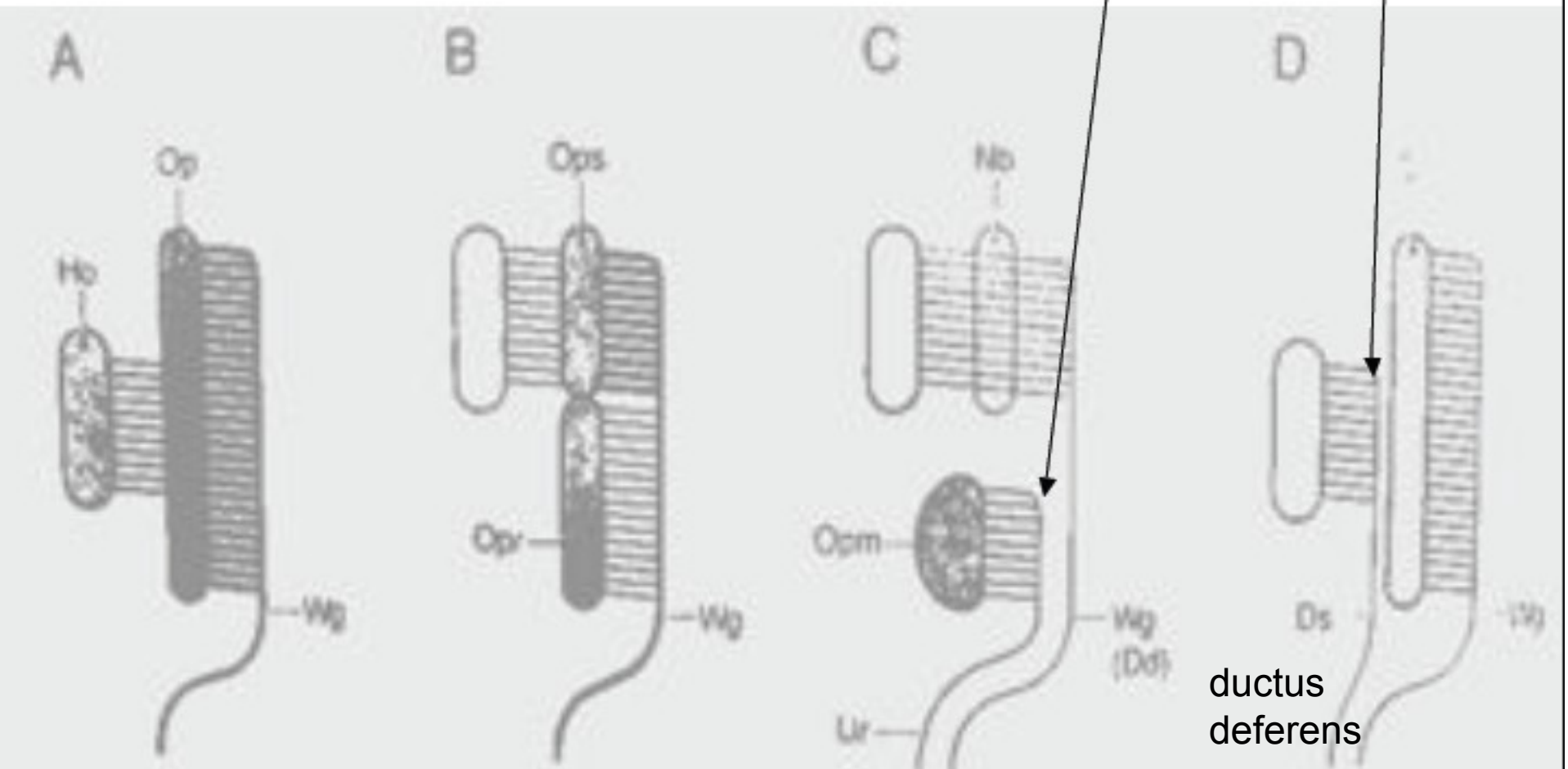
opisthonefros

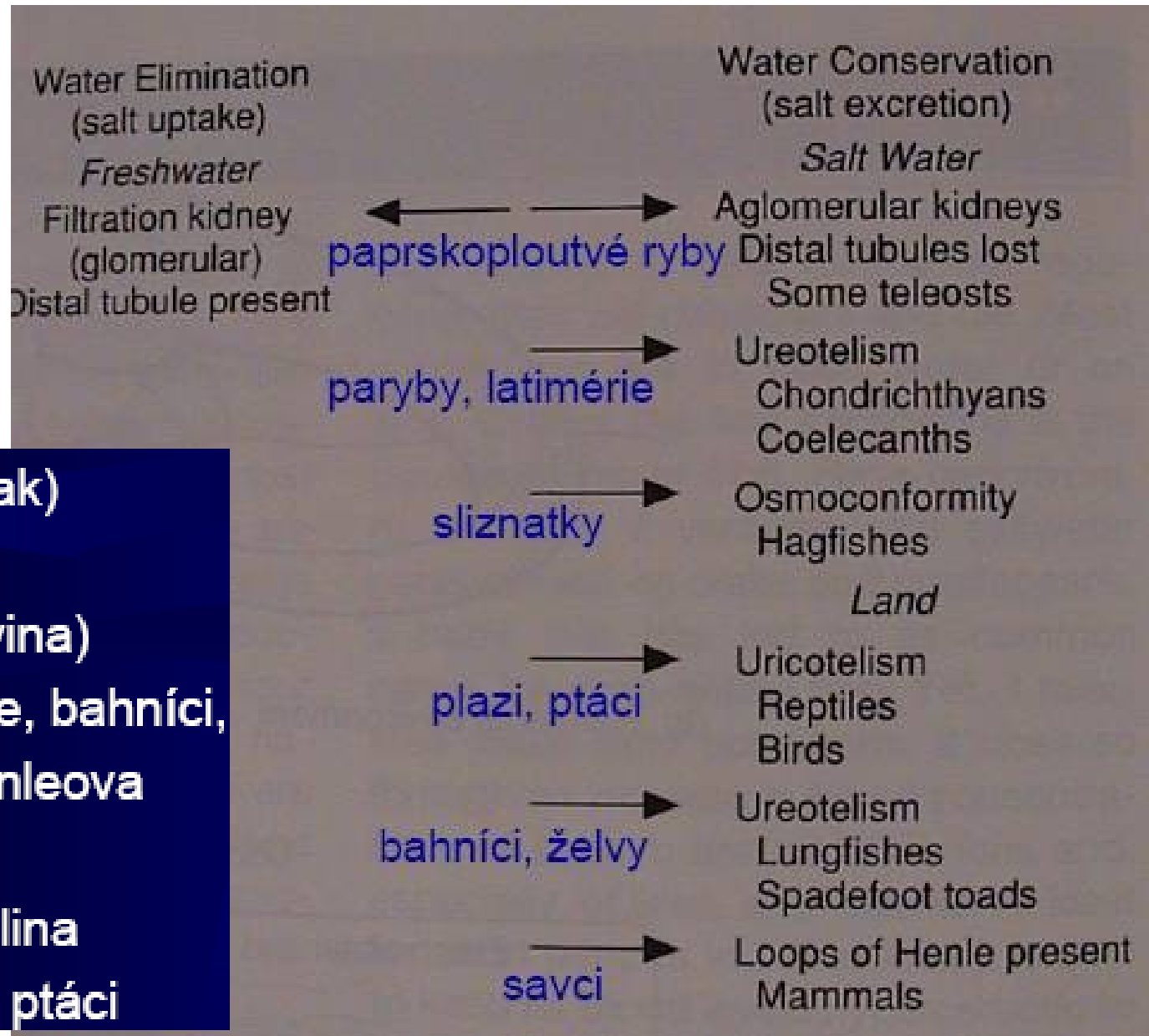
Ho testes/ Wolf.v.

Wolf v.

Wolf + urether

Wolf+ductus sperma

moč

- Amotelní (amoniak)**
- kostnaté ryby
- Ureotelní (močovina)**
- paryby, latimérie, bahníci, želvy, savci (Henleova klička)
- Urikotelní - (kyselina močová) - plazi, ptáci**

Skupina	Typ ledviny (~ nefros)					Močové cesty		Pohlavní cesty	
	holo~	pro~	opisto~	meso~	meta~	prim.	sekund.	prim.	sekund.
minohy	stippled								
mihule		black	black			black			
paryby			black				black	black	
ryby prim.			black			black			
ryby kostnaté		black	black			black			black
larvy červořů	stippled								
larvy ostatních		stippled							
ocasatí o.			black				black	black	
žáby			black			black		black	
embrya amniot				stippled					
amniota					black		black	black	

prim. = primární močovod, resp. chámovod (Wolfova chodba), příp. chámomočovod (žáby), chámovod (paryby, ocasatí)